

4. Pilsoņi: pamattiesības, drošība un tiesiskums

4.1. Individuālās un kolektīvās tiesības.....	2
4.1.1. Savienības pilsoņi un viņu tiesības.....	3
4.1.2. LES 2. panta vērtību aizsardzība Eiropas Savienībā.....	9
4.1.3. Personu brīva pārvietošanās.....	16
4.1.4. Tiesības iesniegt lūgumrakstu.....	21
4.1.5. Eiropas pilsoņu iniciatīva.....	25
4.2. Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa.....	30
4.2.1. Brīvības, drošības un tiesiskuma telpa: vispārēji aspekti.....	31
4.2.2. Patvēruma politika.....	36
4.2.3. Imigrācijas politika.....	42
4.2.4. Ārējo robežu pārvaldība.....	50
4.2.5. Tiesu iestāžu sadarbība civillietās.....	59
4.2.6. Tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās.....	66
4.2.7. Policijas sadarbība.....	73
4.2.8. Personas datu aizsardzība.....	80

4.1. INDIVIDUĀLĀS UN KOLEKTĪVĀS TIESĪBAS

4.1.1. SAVIENĪBAS PILSOŅI UN VIŅU TIESĪBAS

Pilsoņu kā fizisku personu tiesības un Eiropas pilsonības institūts ir nostiprināts Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (ESPH), Līgumā par Eiropas Savienības darbību (LESD) un Līguma par Eiropas Savienību (LES) 9. pantā. Tie ir būtiski Eiropas identitātes tapšanas faktori. Gadījumā, ja tiek nopietni pārkāptas Savienības pamatvērtības, dalībvalsti var sodīt.

JURIDISKAIS PAMATS

LES 2., 3., 7. pants un 9.–12. pants, LESD 18.–25. pants un ESPH 39.–46. pants (4.1.2.).

MĒRĶI

ES tiesībās ir noteikta virkne konkrētu **fizisko personu reglamentējošu tiesību, kuras var nepastarpināti likt ievērot** tiesās un kuras ir spēkā gan horizontāli (starp fiziskām personām), gan vertikāli (starp attiecīgo fizisko personu un valsti). Ideja par tāda Eiropas pilsonības institūta izveidi, kurā būtu precīzi definētas tiesības un pienākumi, radās 20. gs. 60. gados, pamatojoties uz Līgumos paredzēto personu pārvietošanās brīvību. Pabeidzot 20. gs. 70. gadu vidū sāktos sagatavošanas darbus, Līgumā par Eiropas Savienību, ko pieņēma 1992. gadā Māstrihtā, Savienībai tika izvirzīts mērķis “stiprināt dalībvalstu pilsoņu tiesību un interešu aizsardzību, ieviešot Savienības pilsonību”. Attiecībā uz šo pilsonības institūtu tika izstrādāta jauna EK līguma daļa (bijušie panti – no 17. līdz 22. pantam), kuru saglabāja, EK līgumu pārveidojot par LESD.

Līdzīgi kā pilsonība ir piesaistīta valstij, arī ES pilsonība nozīmē pilsoņa un Eiropas Savienības saikni, kuru raksturo pilsoņu tiesības, pienākumi un līdzdalība politiskajā dzīvē. Šī saikne ir paredzēta, lai novērstu plaisu starp to, ka ES pilsoņus arvien vairāk ietekmē ES rīcība, un to, ka (pamat-)tiesību izmantošana un pienākumu izpilde, un līdzdalība demokrātijas procesos notiek gandrīz tikai dalībvalstu līmenī. LESD 15. panta 3. punktā ikvienai kādas dalībvalsts fiziskai vai juridiskai personai ir paredzētas tiesības piekļūt Savienības iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru dokumentiem. LESD 16. pantā ir nostiprinātas personas datu aizsardzības tiesības (4.2.8.). LES 2. pantā ir teikts, ka “Savienība ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tostarp minoritāšu tiesības”.

LES 7. pantā no iepriekšējā [Nicas līguma \(1.1.4.\)](#) ir pārņemta norma, ar kuru ievieš preventīvu mehānismu gadījumiem, kad pastāv “droša varbūtība, ka kāda dalībvalsts varētu nopietni pārkāpt” LES 2. pantā minētās vērtības, kā arī soda mehānismu, ja konstatē, ka kāda dalībvalsts “vairākkārt nopietni pārkāpusi” tās pašas vērtības. Pirmajā gadījumā Komisija prasītu, lai Eiropadome vienprātīgi konstatē, ka šāds risks ir pastāvējis (7. panta 2. punkts). Šāds solis liktu sākt procedūru, kuras rezultātā dalībvalsts varētu zaudēt savas balsstiesības Padomē. Šo mehānismu pirmo reizi izmantoja 2017. gadā pret Poliju saistībā ar tās Augstākās tiesas reformu.

Turklāt ir jānodrošina dalībvalstu pilsoņu / Eiropas Savienības pilsoņu tiesību un interešu stingrāka aizsardzība Savienības attiecībās ar citām pasaules daļām (LES 3. panta 5. punkts).

SASNIEGUMI

Ilgu laiku pilsoņu tiesību juridisko pamatu ES līmenī galvenokārt veidoja Eiropas Savienības Tiesas (EST) judikatūra. Kopš spēkā stājās Lisabonas līgums un ESPH, juridisko pamatu paplašināja, ieviešot īstenu Eiropas pilsonību.

A. ES pilsonības definīcija

Saskaņā ar LES 9. pantu un LESD 20. pantu Savienības pilsonis ir ikviena persona, kurai ir kādas dalībvalsts pilsonība. Valsts pilsonību definē saskaņā ar attiecīgās valsts tiesībām. Savienības pilsonība valsts pilsonību papildina, nevis aizstāj. ES pilsonība sevī ietver virkni tiesību un pienākumu, kas tiek pievienoti no dalībvalstu pilsonības izrietošajām tiesībām un pienākumiem. Lietā C-135/08 *Janko Rottmann/Freistaat Bayern* EST ģenerālvokāts *Poiares Maduro* izskaidroja atšķirību (atzinuma 23. punkts):

“Runa ir par diviem jēdzieniem, kas vienlaikus ir gan cieši saistīti, gan autonomi. Savienības pilsonības priekšnosacījums ir kādas dalībvalsts pilsonība, taču tā ir arī autonomas tiesisks un politisks jēdziens attiecībā pret pilsonības jēdzienu. Kādas dalībvalsts pilsonība ne vien ļauj izmantot tiesības, kas piešķirtas ar Kopienu tiesībām, bet tā arī mūs visus padara par Eiropas Savienības pilsoņiem. Eiropas pilsonība ir kaut kas vairāk nekā noteikts tiesību kopums, kuras kā tādas varētu tikt piešķirtas pat tiem, kuriem to nav. Tās priekšnosacījums ir, ka pastāv politiska saikne starp Eiropas pilsoņiem, pat ja nav runas par tādu saikni kā piederība noteiktai tautai. (..) Tās pamatā ir šo tautu savstarpējā apņemšanās savas attiecīgās politiskās kopienas atvērt pārējiem Eiropas pilsoņiem un veidot jaunu pilsoniskās un politiskās solidaritātes formu Eiropas mērogā.

Tai nav nepieciešama noteiktas tautas pastāvēšana, bet tā balstās uz to, ka pastāv Eiropas politiskā telpa, saistībā ar kuru rodas tiesības un pienākumi. Tā kā tā nenozīmē, ka pastāv Eiropas tauta, Eiropas pilsonība konceptuāli izriet no tās nošķiršanas no valsts pilsonības. Kā norādījis kāds autors, Eiropas pilsonības radikāli novatoriskā rakstura pamatā ir tas, ka “Savienība pieder to veidojošiem pilsoņiem, kam pēc definīcijas nav viena un tā pati pilsonība”. Tieši otrādi, padarot kādas dalībvalsts pilsonību par priekšnosacījumu tam, lai kļūtu par Eiropas pilsoni, dalībvalstis vēlējās norādīt, ka šī jaunā pilsonības forma nekādā veidā neliek apšaubīt mūsu primāro uzticību mūsu valstu politiskajām kopienām. Tādējādi šī saikne ar dažādo dalībvalstu pilsonību nozīmē, ka tiek atzīts tas, ka var pastāvēt (un ka tiešām pastāv) pilsonība, kuru nenosaka valstspiederība.

Tas ir Savienības pilsonības brīnums: tā nostiprina saiknes, kas mūs saista ar mūsu valstīm (jo mēs esam Eiropas pilsoņi tieši tādēļ, ka mēs esam mūsu valstu pilsoņi), un vienlaikus mūs emancipē (jo tagad mēs esam pilsoņi arī ārpus mūsu valstīm). Eiropas pilsonības iegūšana notiek ar kādas dalībvalsts pilsonības, kuru regulē valsts tiesību akti, starpniecību, taču kā ikviena cita pilsonības forma tā kalpo par pamatu jaunai politiskai telpai, saistībā ar kuru rodas tiesības un pienākumi, kas noteikti Kopienu tiesībās un nav atkarīgi no valsts. (..) Tādēļ, lai arī dalībvalsts pilsonība patiešām ir priekšnosacījums Savienības pilsonības iegūšanai, taisnība ir arī tas,

ka dalībvalsts pilsonība nevar nepamatoti ierobežot ar Savienības pilsonību saistīto tiesību un pienākumu kopumu.”

Pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES tika panākta vienošanās par lēmumu, kas skar tiesības, kuras ir ieguvuši Apvienotās Karalistes pavalstnieki, kas dzīvo dalībvalstīs, un ES pilsoņi, kas dzīvo Apvienotajā Karalistē. Gadu gaitā katra dalībvalsts saviem pilsoņiem ir piešķīrusi tiesisko mantojumu, un arī ES tiesībās ir radīta virkne individuālo tiesību, kuru ievērošanu var nepastarpināti prasīt tiesās, kā tas ir noteikts EST judikatūrā (*Van Gend & Loos*). Jādomā, ka šā tiesiskā mantojuma apjoms ir noteikts dalībvalstu tiesībās, kurās tas iegūst likumīgu spēku.

B. Pilsonības institūta būtība (LESD 20. pants)

No visu ES pilsoņu viedokļa pilsonība nozīmē:

- tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstīs (LESD 21. pants) ([4.1.3.](#));
- tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās un minēto pilsoņu dzīvesvietas dalībvalsts pašvaldību vēlēšanās (LESD 22. panta 1. punkts) ar tādiem pašiem nosacījumiem kā attiecīgās valsts pilsoņiem (noteikumus attiecībā uz dalību pašvaldību vēlēšanās sk. Direktīvā 94/80/EK (1994. gada 19. decembris) un noteikumus attiecībā uz Eiropas Parlamenta vēlēšanām – Direktīvā 93/109/EK (1993. gada 6. decembris) ([1.3.4.](#));
- tiesības uz citas dalībvalsts diplomātisko vai konsulāro iestāžu aizsardzību trešās valsts (kas nav ES dalībvalsts) teritorijā ar tādiem pašiem nosacījumiem kā šīs citas valsts pilsoņiem, ja trešajā valstī nav tās dalībvalsts diplomātiskās pārstāvniecības, kuras pilsonis ir attiecīgā persona;
- tiesības iesniegt lūgumrakstu Eiropas Parlamentā (LESD 24. panta otrā daļa) un tiesības vērsties pie Ombuda (LESD 24. panta trešā daļa), ko Eiropas Parlaments ir iecēlis attiecībā uz sūdzībām par ES iestāžu vai struktūru darbā pieļautām administratīvām kļūmēm. Šis procedūras reglamentē attiecīgi LESD 227. un 228. panta normas ([1.3.16.](#) un [4.1.4.](#));
- tiesības rakstiski kādā no dalībvalstu valodām vērsties pie jebkuras ES iestādes vai struktūras un saņemt atbildi tajā pašā valodā (LESD 24. panta ceturtnā daļa);
- tiesības piekļūt Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas dokumentiem, ievērojot zināmus nosacījumus (LESD 15. panta 3. punkts).

C. Tvērums

Līdz šim Savienības pilsonības institūta pamatregulējums (izņemot vēlēšanu tiesības) tika veidots, lielā mērā vienkārši sistematizējot spēkā esošās tiesības (piemēram, attiecībā uz pārvietošanās brīvību, uzturēšanās tiesībām un tiesībām iesniegt lūgumrakstu), – tagad, īstenojot politisku ieceri, šīs tiesības ir nostiprinātas primārajos tiesību aktos.

Pretēji Eiropas valstīs izplatītajai konstitucionālo tiesību doktrīnai, kuras sākumi ir meklējami 1789. gada Francijas Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijā, Savienības pilsonība ar konkrētām pamattiesību aizsardzības garantijām saistīta nav. LES 6. pantā gan ir noteikts, ka Savienība atzīst ESPH paredzētās tiesības un ka tā pievienosies Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai, bet netiek pieminēts Savienības pilsonības juridiskais statuss.

Līdz šim, neskatoties uz attiecīgo formulējumu LESD 20. panta 2. punktā, Savienības pilsoņiem no Savienības pilsonības pienākumi neizrietēja. Šis apstāklis ir uzskatāms par ievērojamu ES un dalībvalsts pilsonības atšķirību.

Tomēr nesenā spriedumā EST ([lieta C-689/21](#)) lēma, ka pilsonības iegūšanas un zaudēšanas nosacījumi ir katras dalībvalsts ziņā. Eiropas Savienības tiesības neizslēdz, piemēram, Dānijas pilsonības un līdz ar to Savienības pilsonības pastāvīgu zaudēšanu konkrētā gadījumā. Tādējādi Dānijai tika atļauts Dānijas pilsonības saglabāšanu padarīt atkarīgu no tā, vai pastāv patiesa saikne ar šo valsti. Tomēr, ja attiecīgajai personai nav citas ES dalībvalsts pilsonības, pienācīgi ir jāievēro samērīguma princips.

Turklāt pēc *Brexit* Tiesa 2023. gada 15. jūnijā nolēma, ka ES pilsoņa statusa zaudēšana ir automātiskas sekas Apvienotās Karalistes vienīgajam suverēnajam lēmumam izstāties no Eiropas Savienības, **nevis izstāšanās līgumam** vai Padomes lēmumam, ar ko minēto līgumu apstiprina ([lietas C-499/21 P, Silver u. c./Padome, C-501/21 P, Shindler u. c./Padome, un C-502/21 P Price/Padome](#)).

Komisija reizi trijos gados ziņo par ES tiesību aktu piemērošanu attiecībā uz ES pilsonību un nediskrimināciju. Gaidāmajā [2023. gada ziņojumā](#) tiks izvērtētas norises šajā jomā kopš pēdējā [ziņojuma par ES pilsonību 2020. gadā](#), tostarp norises ES Tiesā.

D. Eiropas pilsoņu iniciatīva (sk. [4.1.5.](#))

LES 11. panta 4. punktā ES pilsoņiem ir noteiktas jaunas tiesības: “Savienības pilsoņi, kuru skaits nav mazāks par vienu miljonu un kas pārstāv ievērojamu dalībvalstu skaitu, var izrādīt iniciatīvu un aicināt Eiropas Komisiju saskaņā ar tās pilnvarām iesniegt atbilstīgu priekšlikumu jautājumos, kuros pēc pilsoņu ieskata Līgumu īstenošanai ir nepieciešams Savienības tiesību akts.” Nosacījumi, atbilstoši kuriem pilsoņi minēto iniciatīvu iesniedz un saskaņā ar kuriem to pieņem, ir izklāstīti [Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā \(ES\) Nr. 211/2011](#). Tās galvenās normas ir aprakstītas [4.1.5.](#)

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Ievēlot Eiropas Parlamentu tiešās vēlēšanās, ES pilsoņi izmanto vienas no savām galvenajām Eiropas Savienības tiesībām, proti, īsteno demokrātisko līdzdalību Eiropas politisko lēmumu pieņemšanas procesā ([ESPH 39. pants](#)). Parlaments attiecībā uz savu deputātu ievēlēšanas kārtību vienmēr ir prasījis visās dalībvalstīs īstenot vienotu vēlēšanu sistēmu. LESD 223. pantā ir paredzēts, ka Parlaments šajā nolūkā izstrādā priekšlikumu (“noteikumiem, lai varētu tā deputātus ievēlēt tiešās vispārējās vēlēšanās saskaņā ar vienotu procedūru visās dalībvalstīs vai saskaņā ar visām dalībvalstīm kopīgiem principiem”). Padome pēc tam pieņem nepieciešamās normas (vienprātīgi un pēc Eiropas Parlamenta deputātu vairākuma piekrišanas), kas stāties spēkā pēc tam, kad tās būs apstiprinājušas dalībvalstis atbilstīgi savam attiecīgajam konstitucionālajam regulējumam ([1.3.4.](#)).

Parlaments attiecībā uz ES pilsonības institūtu vienmēr ir vēlējis paredzēt visaptverošas tiesības. Tas atbalstīja ideju pilsonību definēt, pamatojoties uz patstāvīgu Savienības kritēriju, – tādējādi ES pilsoņiem būtu neatkarīgs statuss. Turklāt jau no paša sākuma tas iestājās par pamattiesību un cilvēktiesību iekļaušanu primārajos tiesību aktos un prasīja ES pilsoņiem paredzēt iespējas celt prasību Eiropas Savienības Tiesā, ja ES iestādes vai dalībvalstis minētās tiesības ir pārkāpušas (Parlamenta [1991. gada 21. novembra rezolūcija](#)).

Pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES attiecībā uz aptuveni 3,2 miljoniem valstspiederīgo no ES sastāvā palikušajām 27 dalībvalstīm, kuri dzīvo Apvienotajā Karalistē, Parlaments savā [2020. gada 15. janvāra rezolūcijā](#) uzstāja, ka ir jāgarantē minēto valstspiederīgo tiesību pienācīga aizsardzība, ņemot vērā “gūto pieredzi un sniegtās garantijas”. Papildus tam pieņemtajā tekstā ES 27 dalībvalstu valdības tiek mudinātas noteikt dāsnu regulējumu aptuveni 1,2 miljoniem Apvienotās Karalistes pavalstnieku, kas dzīvo Eiropas Savienībā.

Saskaņā Parlamenta prasībām LESD 263. panta ceturtajā daļā ir noteikts, ka jebkura fiziska vai juridiska persona var celt prasību par tiesību aktu, kas šai personai ir adresēts vai kas viņu skar tieši un individuāli, un par reglamentējošu aktu, kas viņu skar tieši, bet nav saistīts ar īstenošanas pasākumiem.

Attiecībā uz tiesībām piekļūt dokumentiem Parlaments [2009. gada 17. decembrī pieņēma rezolūciju par nepieciešamajiem juridiskā pamata uzlabojumiem attiecībā uz piekļuvi dokumentiem](#) pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā. Tajā cita starpā ir uzsvērtā nepieciešamība paplašināt [Regulas \(EK\) Nr. 1049/2001](#) tvērumu, lai to piemērotu visām iestādēm un struktūrām, kas sākotnējā regulas tekstā ietvertas nav.

Attiecībā uz [Eiropas pilsoņu iniciatīvu \(EPI\)](#) ir jāteic, ka trīs mēnešus pēc pilsoņu iniciatīvas iesniegšanas Komisijas pārstāvji tiek ar organizatoriem, un organizatoriem papildus tam ir iespēja savu iniciatīvu izklāstīt Eiropas Parlamenta publiskā uzklaušanās. Uzklauššanu rīko Parlamenta komiteja, kura ir atbildīga par EPI ([Parlamenta Reglamenta 222. pants](#)).

Parlaments kopā ar Padomi un Komisiju, darbojoties kā vienlīdzīgi partneri ar dalībvalstīm, kopīgi organizēja [Konferenci par Eiropas nākotni](#), kuras mērķis bija nodrošināt Eiropas iedzīvotājiem jaunu telpu debatēm par Eiropas problēmām un prioritātēm. [Ziņojumā](#) izklāstītie Konferences secinājumi un ieteikumi par Eiropas nākotni 2022. gada maijā tika stādīti priekšā kopīgajai prezidentūrai. Parlaments ir apņēmis veikt turpmākus pasākumus, reaģējot uz ziņojumā sniegtajiem ieteikumiem, kas ietilpst tā kompetences jomā. 2022. gada 17. jūnijā Komisija publicēja [paziņojumu “Konference par Eiropas nākotni – pārvēršot redzējumu konkrētā darbībā”](#).

Pretrunīgajā jautājumā par “zelta vīzām”, proti, par to, ka dažas dalībvalstis pārdod savas valsts pilsonību un līdz ar to - arī ES pilsonību, lai piesaistītu ārvalstu ieguldītājus, Parlaments [2014. gada 16. janvāra rezolūcijā](#) noteica, ka ar ES pilsonību saistītajām vērtībām un sasniegumiem “noteikt cenu” nedrīkst. [2020. gada 10. jūlijā pieņemtajā rezolūcijā](#) Parlaments atkārtoti prasīja dalībvalstīm pakāpeniski atteikties no jebkāda tāda ieviesta pilsonības institūta, ar kuru paredz pilsonības tiesību piešķiršanu par veiktajiem ieguldījumiem, vai – no uzturēšanās tiesībām, kas tiek piešķirtas, pamatojoties uz ieguldījumu shēmām, jo minētais institūts bieži ir saistīts ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kas varētu apdraudēt Šengenas zonas savstarpējo uzticēšanos un integritāti. Komisija 2022. gada 29. septembrī nolēma vērsties Tiesā pret Maltu saistībā ar tās ieguldītāju pilsonības shēmu, saukta arī par “zelta pasu” shēmu ([pārskatīšanas procedūra](#) EST saskaņā ar LESD [258. panta 2. punktu](#)). Komisija uzskata, ka valsts pilsonības – un līdz ar to arī ES pilsonības – piešķiršana apmaiņā pret iepriekš noteiktu maksājumu vai ieguldījumu, nepastāvot patiesai saiknei ar attiecīgajām dalībvalstīm, ar LES 4. panta 3. punktā paredzēto lojalas sadarbības principu saderīga nav. Šāda piešķiršana piedevām apdraud LESD 20. pantā paredzētā ES pilsonības statusa integritāti. Parlaments 2022. gada 9. martā pieņēma [rezolūciju par shēmām pilsonības un uzturēšanās atļauju piešķiršanai saistībā ar ieguldījumiem](#),

prasot Komisijai līdz pašreizējā sasaukuma termiņa beigām iesniegt priekšlikumu regulai, ar ko visaptveroši reglamentētu dažādus tādas uzturēšanās aspektus, kas tiek atļauta, pateicoties ieguldījumu shēmām, nolūkā saskaņot standartus un procedūras un pastiprināt cīņu pret organizēto noziedzību, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, korupciju un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā Komisija 2022. gada 28. martā pieņēma [ieteikumu](#) par tūlītējiem pasākumiem saistībā ar ieguldītāju pilsonības shēmām un ieguldītāju uzturēšanās shēmām.

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
11/2023

4.1.2. LES 2. PANTA VĒRTĪBU AIZSARDZĪBA EIROPAS SAVIENĪBĀ

Kā noteikts Līguma par Eiropas Savienību (LES) 2. pantā, Eiropas Savienība ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tostarp minoritāšu tiesības. Lai panāktu, ka šīs vērtības tiek ievērotas, LES 7. pantā ir paredzēts ES mehānisms, ar ko noteikt, vai dalībvalsts nopietni un pastāvīgi neievēro ES vērtības, un, iespējams, sodīt par šādiem pārkāpumiem. Nesen šis mehānisms tika pirmoreiz izmantots – attiecībā pret Poliju un Ungāriju ES ir saistoša arī Pamattiesību harta, un tā ir apņēmusies pievienoties Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai. Reaģējot uz ES vērtību apdraudējumu rašanos dažās dalībvalstīs, ES iestādes stiprina instrumentu kopas, ar ko Savienībā vērsties pret demokrātijas regresu un aizsargāt demokrātiju, tiesiskumu, pamattiesības, līdztiesību un minoritātes.

NO PAMATTIESĪBU AIZSARDZĪBAS TIESĀ LĪDZ KODIFIKĀCIJAI LĪGUMOS

Eiropas Kopienas (EK) (tagad Eiropas Savienība) tika sākotnēji izveidotas kā starptautiska organizācija, kuras darbības joma galvenokārt skar ekonomiku. Tāpēc nešķita, ka būtu nepieciešami tieši noteikumi par pamattiesību ievērošanu; Līgumos tās ilgu laiku nemaz nebija minētas, un tika uzskatīts, ka tās garantē 1950. gada [Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija](#) (ECTK), ko dalībvalstis bija parakstījušas.

Taču, kolīdz Eiropas Savienības Tiesa (EST) bija apliecinājusi tiešas iedarbības un Eiropas tiesību pārākuma principus, bet atteicās izskatīt lēmumu saderību ar dalībvalstu nacionālajiem un konstitucionālajiem tiesību aktiem ([Stork, lieta 1/58](#); [Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft, apvienotās lietas 36, 37, 38-59 un 40-59](#)), dažu valstu tiesas sāka paust bažas par šādas judikatūras iespējamo ietekmi uz konstitucionālo vērtību, piemēram, pamattiesību, aizsardzību. Eiropas tiesībām kļūstot pārākām pat par valstu konstitucionālajām tiesībām, tās varētu pārkāpt pamattiesības. Reaģējot uz šo teorētisko risku, gan Vācijas, gan Itālijas konstitucionālā tiesa 1974. gadā pieņēma spriedumu, ar kuru apliecināja savas tiesības pārskatīt Eiropas tiesības, lai panāktu to atbilstību konstitucionālajām tiesībām (*Solange I*; *Frontini*). Tā rezultātā EST ar savu judikatūru apstiprināja pamattiesību ievērošanas principu, norādot, ka pamattiesības paredz Kopienas tiesību vispārīgie principi, ko sargā Tiesa ([Stauder, lieta 29-69](#)). To iedvesmas avoti ir dalībvalstu kopīgās konstitucionālās tradīcijas ([Internationale Handelsgesellschaft, lieta 11-70](#)) un starptautiskie līgumi par cilvēktiesību aizsardzību, kurus puses ir arī dalībvalstis ([Nold, lieta 4-73](#)) un kuru vidū ir arī ECTK ([Rutili, lieta 36-75](#)).

ES kompetencēm pakāpeniski aptverot politikas nozares, kas tieši ietekmē pamattiesības, piemēram, tieslietas un iekšlietas, kas pēc tam pārveidojās par tistenu brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, Līgumi tika grozīti, lai ES stingri sasaistītu ar pamattiesību aizsardzību. Māstrihtas līgumā kā ES tiesību vispārējie principi bija minētas ECTK un dalībvalstu kopīgās konstitucionālās tradīcijas, savukārt

Amsterdamas līgums apstiprināja Eiropas principus, kas ir ES dibināšanas pamatā (Lisabonas līgumā tās sauktas par vērtībām, sk. LES 2. pantu), un izveidoja procedūru Līgumos paredzēto brīvību apturēšanai gadījumos, kad dalībvalsts izdara nopietnus un pastāvīgus pamattiesību pārkāpumus. Jaunākie notikumi šajā kodifikācijas procesā ar mērķi nodrošināt pamattiesību aizsardzību Savienībā ir Pamattiesību hartas sagatavošana un stāšanās spēkā līdz ar Lisabonas līgumu.

ES PIEVIENOŠANĀS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS KONVENCIJAI

Tā kā ECTK ir galvenais pamattiesību aizsardzības instruments Eiropā, kuram pievienojās visas dalībvalstis, EK pievienošanās ECTK šķita loģisks risinājums, kā EK uzlikt pamattiesību saistības. Komisija vairākkārt (1979., 1990. un 1993. gadā) ierosināja EK pievienošanās ECTK. Šajā sakarā tika prasīts EST atzinums, un 1996. gadā [atzinumā 2/94](#) tā secināja, ka Līgums neparedz EK nekādu kompetenci pieņemt noteikumus par cilvēktiesībām vai slēgt starptautiskus līgumus šajā jomā, un līdz ar to pievienošanās kļuva juridiski neiespējama. Ar Lisabonas līgumu situācija tika labota, pievienojot 6. panta 2. punktu, kas ES pievienošanās ECTK noteica par obligātu. Tas nozīmēja, ka pamattiesību ievērošanas ziņā ES (kā pašlaik tās dalībvalstis) nonāks ārējas juridiskas struktūras, proti, Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT), pakļautībā. Pēc pievienošanās konvencijai ES pilsoņiem, kā arī trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri atrodas ES teritorijā, uz ECTK pamata būs iespējams tiešā veidā ECT apstrīdēt ES pieņemtos tiesību aktus tieši tāpat kā ES dalībvalstu tiesību aktus.

2010. gadā, tūlīt pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā, ES sāka sarunas ar Eiropas Padomi par pievienošanās nolīguma projektu, kas tika pabeigts 2013. gada aprīlī. 2013. gada jūlijā Komisija lūdza EST lemt par šā nolīguma atbilstību Līgumiem. 2014. gada 18. decembrī EST pieņēma negatīvu atzinumu, norādīdama, ka nolīguma projekts var apdraudēt ES tiesību sistēmas autonomiju un īpašās iezīmes ([atzinums 2/13](#)). Pēc pārdomām un diskusijām par to, kā atrisināt EST norādītās problēmas, ES un Eiropas Padome 2019. gadā atsāka sarunas, kas vēl turpinās.

ES PAMATTIESĪBU HARTA

Līdzās “ārējam” kontroles mehānismam, ko dotu EK pievienošanās ECTK un kas nodrošinātu tiesību aktu un politikas atbilstību pamattiesībām, bija vajadzīgs arī EK līmeņa “iekšējs” kontroles mehānisms, kas ļautu EST veikt provizoriskas un patstāvīgas pārbaudes. Lai šādu mehānismu izveidotu, bija vajadzīga tieši ES paredzēta tiesību harta, un 1999. gada Eiropadomes sanāksmē Ķelnē tika nolemts sasaukt Konventu Eiropas Savienības Pamattiesību hartas projekta izstrādei.

Parlaments, Padome un Komisija Hartu svinīgi proklamēja 2000. gadā Nicā. 2007. gadā pēc grozīšanas tā tika proklamēta vēlreiz. Taču tieši piemērojama [Harta](#) kļuva vien līdz ar Lisabonas līguma pieņemšanu 2009. gada 1. decembrī, kā paredzēts LES 6. panta 1. punktā, līdz ar to kļūdamā par vienu no saistošajiem primāro tiesību avotiem.

Lai gan Harta ir balstīta uz ECTK un citiem Eiropas un starptautiskiem instrumentiem, vairākos aspektos tā ir inovatīva, sevišķi tāpēc, ka cita starpā attiecas arī uz invaliditāti, vecumu un seksuālo orientāciju, aizliedzot diskrimināciju uz to pamata, un

līdztekus citām pamattiesībām paredz piekļuvi dokumentiem, datu aizsardzību un labu pārvaldību.

No vienas puses, Hartas piemērošanas joma potenciāli ir ļoti plaša, jo lielākā daļa tās paredzēto tiesību ir piešķirtas ikvienam neatkarīgi no valstspiederības vai statusa, tomēr, no otras puses, 51. pants paredz, ka tā ir piemērojama tikai ES iestādēm un struktūrām, kā arī – kad tās īsteno ES tiesību aktus – dalībvalstīm.

LES 7. PANTS, KOMISIJAS TIESISKUMA SATVARS UN MEHĀNISMS

Ar Amsterdamas līgumu tika izveidots jauns sankciju mehānisms, lai nodrošinātu, ka dalībvalstis ievēro pamattiesības, kā arī citus Eiropas principus un vērtības, piemēram, demokrātiju, tiesiskumu un minoritāšu aizsardzību, ārpus ES kompetenču likumiskajiem ietvariem. Tādējādi ES ieguva pilnvaras šo vērtību nopietnu un pastāvīgu pārkāpumu gadījumos iejaukties jomās, kas citādi būtu dalībvalstu ziņā. Pirmoreiz līdzīgu mehānismu [1984. gada ES līguma projektā](#) bija ierosinājis Parlaments. Nīcas līgums mehānismu papildināja ar preventīvu posmu gadījumiem, kad pastāv acīmredzams risks, ka dalībvalstī var tik nopietni pārkāptas ES vērtības. Šis procedūras mērķis bija nodrošināt, ka pamattiesību, kā arī demokrātijas, tiesiskuma un minoritāšu tiesību aizsardzība, kas ietilpst Kopenhāgenas kritērijos attiecībā uz jaunu dalībvalstu pievienošanu, saglabājas arī pēc pievienošanās, turklāt attiecībā uz visām dalībvalstīm vienādi.

LES 7. panta 1. punkts paredz preventīvu posmu, nosakot, ka trešdaļa dalībvalstu, Parlaments un Komisija var sākt procedūru, kurā Padome ar četrus piektdaļus tās locekļu vairākumu var konstatēt, ka ir droša varbūtība, ka kāda dalībvalsts varētu nopietni pārkāpt LES 2. pantā minētās vērtības, kas ietver cilvēktiesību, cilvēka cieņas, brīvības un līdztiesības, kā arī pie minoritātēm piederīgo cilvēku tiesību ievērošanu. Pirms Padome nāk klajā ar šādu konstatējumu, ir jāuzklausa attiecīgā dalībvalsts un attiecīgajai dalībvalstij var sniegt ieteikumus, savukārt Parlamentam ar divu trešdaļu balsu vairākumu un ar visu locekļu absolūtu balsu vairākumu ir jānodod piekrišana (LESD 354. panta ceturtā daļa). Šo preventīvo procedūru Komisija 2017. gada 20. decembrī pirmoreiz iedarbināja attiecībā uz Poliju, savukārt Parlaments 2018. gada 12. septembrī – attiecībā uz Ungāriju, bet tā ir bloķēta Padomē, kur rīkotas dažas uzklaušanās un nav pieņemti nekādi ieteikumi, nemaz nerunājot par konstatējumiem. Turklāt Parlamentam tika liegtas tiesības izklāstīt savu nostāju Padomes uzklaušanās, arī attiecībā uz Ungāriju, lai gan tieši Parlaments bija sācis procedūru.

LES 7. panta 2. un 3. punkts paredz sankciju mehānismu, ko gadījumos, kad ir nopietni un pastāvīgi pārkāptas ES vērtības, var aktivēt Komisija vai trešdaļa dalībvalstu (bet ne Parlaments), iepriekš aicinot attiecīgo dalībvalsti izteikt savu viedokli. Eiropadome vienprātīgi konstatē, ka pārkāpums pastāv, vispirms saņemot Parlamenta piekrišanu ar tādu pašu vairākumu kā preventīvā mehānisma gadījumā. Padome ar kvalificētu balsu vairākumu var nolemt attiecīgajām dalībvalstīm atņemt dažas tiesības, ko dod dalībvalsts statuss, piemēram, balsstiesības Padomē. Padome ar kvalificētu balsu vairākumu var nolemt sankcijas mainīt vai atcelt. Attiecīgā dalībvalsts nepiedalās balsojumos Padomē vai Eiropadomē. Vienprātības prasības dēļ sankciju noteikšanu un pieņemšanu joprojām ir grūti panākt, kā liecina tas, ka Ungārijas un Polijas valdības paziņoja, ka katra no tām uzliks veto jebkādiem šādiem lēmumiem par otru dalībvalsti.

Lai rastu vidusceļu starp politiski sarežģīto LES 7. panta procedūru aktivēšanu (izmantojama situācijās, kas nav ES tiesību aktu ziņā) un pārkāpuma procedūrām ar ierobežotu iedarbību (izmantojamas īpašos gadījumos ES tiesību aktu piemērošanas jomā), Komisija 2014. gadā nāca klajā ar [ES tiesiskuma stiprināšanas mehānismu](#). Šā mehānisma mērķis ir mēģināt nodrošināt īstenu un saskaņotu tiesiskuma aizsardzību, kas ir priekšnosacījums pamattiesību un demokrātijas ievērošanas nodrošināšanai to sistēmiska apdraudējuma gadījumos. Pēc ieceres tas piemērojams pirms LES 7. panta mehānismiem un tos papildina, un tam ir trīs posmi: Komisijas novērtējums, t. i., strukturēts dialogs starp Komisiju un attiecīgo dalībvalsti, kam vajadzības gadījumā seko atzinums par tiesiskumu; Komisijas ieteikums par tiesiskumu; dalībvalsts pasākumi ieteikuma īstenošanai. 2016. gadā šis tiesiskuma mehānisms tika piemērots Polijai, un pozitīva rezultāta trūkuma dēļ tam sekoja Komisijas 2017. gada 20. decembra [lēmums](#) sākt 7. panta procedūru.

2019. gada jūlijā Komisija spēra vēl vienu soli uz priekšu, nākdama klajā ar paziņojumu "[Tiesiskuma stiprināšana Savienībā. Rīcības plāns](#)", un nāca klajā ar tiesiskuma mehānismu, ko veido ikgadējas pārskatīšanas cikls, kura pamatā ir tiesiskuma ziņojums par situāciju dalībvalstīs, kas kalpo par pamatu iestāžu dialogam. Pirmais no šādiem [ziņojumiem](#) tika publicēts 2020. gada septembrī kopā ar 27 valstu sadaļām un aptver tiesu sistēmu (un jo īpaši tās neatkarību, kvalitāti un efektivitāti), korupcijas apkarošanas sistēmu (juridiskā un institucionālā struktūra, profilakse, represīvi pasākumi), mediju plurālismu (regulatīvās struktūras, īpašumtiesību un valdības iejaukšanās pārredzamība, žurnālistu aizsardzība) un citus institucionālus jautājumus, kas saistīti ar līdzsvara un atsvara sistēmu (likumdošanas process, neatkarīgas iestādes, pieklūstamība, pārskatīšana tiesā, pilsoniskās sabiedrības organizācijas). Ziņojums būtiski stiprina ES īstenoto uzraudzību, salīdzinājumā ar ES rezultātu apkopojumu tiesiskuma jomā un citiem uzraudzības un ziņošanas instrumentiem aptverot ne tikai civiltiesības, bet arī krimināltiesības un administratīvās tiesības, skatot tiesu neatkarību, korupciju, mediju plurālismu, varas dalījumu un pilsoniskās sabiedrības telpu. Tika izveidots valsts kontaktpunktu tīklu informācijas vākšanai un dialogam ar dalībvalstīm un veicināts dialogs ar ieinteresētajām personām, tostarp Eiropas Padomes struktūrām, Eiropas Drošības un sadarbības organizāciju, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizāciju, tiesu tīkliem un nevalstiskajām organizācijām. [Trešajā gada ziņojumā](#), kas publicēts 2022. gada jūlijā, ietverta arī virkne katrai dalībvalstij adresētu ieteikumu, kuru pēcpasākumi ir jāizskata turpmākajos gada ziņojumos par tiesiskumu.

CITI ES VĒRTĪBU AIZSARDZĪBAS INSTRUMENTI

ES rīcībā ir arī citi tās vērtību aizsardzības instrumenti.

Ierosinot jaunu likumdošanas iniciatīvu, Komisija izskata tās saderību ar pamattiesībām, veidama ietekmes novērtējumu, un šajā aspektā to pēc tam izskata arī Padome un Parlaments.

Komisija turklāt publicē [gada ziņojumu par Pamattiesību hartas piemērošanu](#), kuru izskata un apspriež Padome, kas pieņem secinājumus par to, un Parlaments, gatavodams savu gada ziņojumu par pamattiesību stāvokli ES. 2020. gada decembrī Komisija nāca klajā ar jaunu [stratēģiju, kā stiprināt Hartas īstenošanu ES](#), tostarp attiecībā uz ES fondiem, izmantojot Hartai specifiskos "labvēlīgus priekšnosacījumus",

kas ieviesti [2021. gada Kopīgo noteikumu regulā](#). Uz šā pamata nav izmaksāti kohēzijas līdzekļi Polijai un Ungārijai.

Kopš 2014. gada Padome ik gadu ir rīkojusi dialogu starp visām dalībvalstīm, lai veicinātu un sargātu tiesiskumu, katru reizi pievēršoties citai tēmai. Padome ir nolēmusi no 2020. gada otrā pusgada ik pusgadu pārbaudīt tiesiskuma situāciju piecās dalībvalstīs, par pamatu izmantojot Komisijas tiesiskuma ziņojumu.

Turklāt ar ES vērtībām saistīti jautājumi tiek monitorēti Eiropas pusgada kontekstā, kur par tiem var tikt pieņemti konkrētām valstīm adresēti ieteikumi. Attiecīgās jomas ietver tiesu sistēmas (pamatojoties uz rezultātu apkopojumu tiesiskuma jomā), kā arī invaliditāti, sociālās tiesības un pilsoņu tiesības (attiecībā uz aizsardzību pret organizēto noziedzību un korupciju).

Uz Bulgāriju un Rumāniju attiecas arī sadarbības un pārbaudes mehānisms, kam ir arī ar ES vērtībām saistīti elementi.

Svarīgs instruments, ar ko Savienībā sodīt par ES vērtību pārkāpumiem, ir pārkāpuma procedūra, un EST pilnveido judikatūru šajā jautājumā. Pārkāpuma procedūru var sākt atsevišķos, konkrētos gadījumos, kad dalībvalsts tiesību akti neatbilst ES tiesību aktiem un ES vērtībām (savukārt 7. pants attiecas arī uz situācijām, kas nav ES tiesību aktu jomā un kad ir sistemātiski un pastāvīgi pamattiesību pārkāpumi), un par rīkojumu vai spriedumu neizpildi EST var uzlikt naudassodus.

Būtiska loma ES pamattiesību stāvokļa monitorēšanā ir 2007. gadā Vīnē izveidotajai [ES Pamattiesību aģentūrai \(FRA\)](#). FRA uzdevums ir vākt, analizēt, izplatīt un izvērtēt informāciju un datus par pamattiesībām. Vēl tā veic arī pētījumus un zinātniskus apsekojumus un publicē ikgadējus un tematiskus ziņojumus par pamattiesībām.

Komisija stiprina līdztiesību un minoritāšu aizsardzību – divus no LES 2. panta pīlāriem – ar īpašām stratēģijām, priekšlikumiem un rīcību, kas veicina dzimumu līdztiesību un apkarot vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, rasismu, naida runu, naida noziegumus un antisemitismu, kā arī aizsargā LGBTIQ, romu, personu ar invaliditāti un bērnu tiesības saskaņā ar visaptverošo koncepciju “Savienība, kurā valda līdztiesība”. Komisija, ko atbalstīja Parlaments un 15 dalībvalstis, nesēn vērsās EST pret Ungāriju par tās [pret LGBTIQ vērsto likumu](#), cita starpā LES 2. panta pārkāpuma dēļ. Tā arī ierosināja direktīvas, lai ar kopīgiem standartiem stiprinātu [līdztiesības iestādes](#).

Pēc tam, kad Ungārijas un Polijas valdību veto vienošanos bloķēja, Eiropadomes 2020. gada 10. un 11. decembra sanāsmē beidzot tomēr izdevās vienoties par [regulu par vispārēju nosacītības režīmu Savienības budžeta aizsardzībai](#). Minētā regula dod iespēju aizsargāt ES budžetu, ja ir konstatēts, ka tiesiskuma principu pārkāpumi kādā dalībvalstī pietiekami tiešā veidā ietekmē vai nopietni draud ietekmēt ES budžeta pareizu finanšu pārvaldību vai ES finanšu interešu aizsardzību. [EST noraidīja](#) Ungārijas un Polijas valdību prasību par regulu, un tas Komisijai un Padomei deva iespēju iedarbināt mehānismu pret [Ungāriju](#), kā rezultātā tika apturēta 6,3 miljardu EUR izmaksāšana.

Komisija ar vairāku dalībvalstu valdībām pašlaik apspriež Atveseļošanas un noturības mehānisma nacionālo plānu īstenošanu un seko līdzi, vai tās sasniedz saskaņotos atskaites punktus un mērķrādītājus, kas ir līdzekļu izmaksas priekšnoteikums. To mērķis ir risināt problēmas, kas apzinātas [Eiropas pusgada konkrētām valstīm adresētajos ieteikumos](#), kurus pieņēmusi Padome, un ziņojumos par tiesiskumu un

saistītajos ieteikumos, ko sniegusi Komisija, kā arī 7. panta procedūrās pret Poliju un Ungāriju.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments visu laiku ir atbalstījis pamattiesību ievērošanas un aizsardzības stiprināšanu Savienībā. Jau 1977. gadā Parlaments kopā ar Padomi un Komisiju pieņēma [Kopīgo deklarāciju par pamattiesībām](#), kurā šīs trīs iestādes apņēmas savu pilnvaru izpildē ievērot pamattiesības. 1979. gadā Parlaments pieņēma rezolūciju ar ierosinājumu Eiropas Kopienai pievienoties ECTK.

Parlamenta ierosinātajā [Eiropas Savienības dibināšanas līguma 1984. gada projektā](#) tika norādīts, ka Savienībai ir jāaizsargā cilvēka cieņa un ikvienam tās jurisdikcijas robežās ir jānodrošina pamattiesības un pamatbrīvības, kuras izriet no dalībvalstu konstitūciju un ECTK kopīgajiem principiem. Tajā bija paredzēta arī Savienības pievienošanās ECTK. [1989. gada aprīļa rezolūcijā](#) Parlaments izsludināja Pamattiesību un pamatbrīvību deklarācijas pieņemšanu.

Kopš 1993. gada Parlaments, pamatojoties uz Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejas ziņojumu, katru gadu par šo jautājumu rīko debates un pieņem rezolūciju par pamattiesību stāvokli Savienībā. Turklāt tas ir pieņēmis aizvien vairāk rezolūciju par konkrētiem jautājumiem, kas saistīti ar LES 2. panta vērtību aizsardzību dalībvalstīs.

Parlaments vienmēr ir atbalstījis Savienību centienos pieņemt pašai savu tiesību hartu un aicinājis Pamattiesību hartu noteikt par saistošu. Tas galu galā tika izdarīts 2009. gadā ar Lisabonas līgumu.

Nesen Parlaments ir vairākkārt paudis nopietnas bažas par LES 2. panta standartu pakāpenisko eroziju dažās dalībvalstīs. Lai šo problēmu risinātu, Parlaments nāca klajā ar vairākiem ierosinājumiem, kā ar jauniem mehānismiem un procedūrām, kas aizpildītu trūkstošos posmus, stiprināt ne tikai pamattiesību, bet arī demokrātijas un tiesiskuma, kā arī visu LES 2. pantā minēto ES vērtību aizsardzību Eiropas Savienībā. Vairākās rezolūcijās kopš 2012. gada Parlaments ir aicinājis izveidot Kopenhāgenas komisiju, kā arī Eiropas pamattiesību politikas ciklu, agrīnas brīdināšanas mehānismu un iesaldēšanas mehānismu un stiprināt *FRA*.

Svarīgā 2016. gada rezolūcijā par šo tēmu Parlaments konsolidēja savus iepriekšējos ierosinājumus un aicināja Komisiju nākt klajā ar iestāžu nolīgumu, ar ko tiktu izveidots [ES demokrātijas, tiesiskuma un pamattiesību mehānisms](#), kura pamatā būtu Savienības pakts ar Komisiju un Padomi. Šis mehānisms ietvertu gada politisko ciklu, kas būtu balstīts uz Komisijas un ekspertu grupas sagatavotu ziņojumu par ES vērtību ievērošanu Savienībā, kam sekotu debates Parlamentā un ko papildinātu pārkāpumu riska novērtēšanas pasākumi^[1]. Parlaments ir aicinājis arī sagatavot jaunu nolīguma projektu par ES pievienošanās ECTK un grozīt Līgumu, piemēram, svītrot Pamattiesību hartas 51. pantu, to pārstrādāt par Savienības tiesību hartu un atcelt prasību par vienprātību, lai veicinātu līdztiesību un nediskriminēšanu. [2020. gada rezolūcijā](#) Parlaments ierosināja iestāžu nolīguma par ES vērtību stiprināšanu tekstu, pilnveidodams iepriekšējos priekšlikumus un pievienodams iespēju sagatavot

[1]Komisija 2019. gada paziņojumā pārņēma daudzus Parlamenta ierosinājumus (izveidot starpiestāžu ciklu ar ikgadēju ziņojumu dalībvalstu monitorēšanai tiesiskuma un saistītu jautājumu jomā), bet ne tos ieteikumus, kas attiecas uz visa LES 2. panta aptveršanu (ne tikai tiesiskums, bet arī demokrācija, pamattiesības, līdztiesība un minoritātes), paredz izveidot neatkarīgu ekspertu komiteju, pieņemt iestāžu nolīgumu par minēto ciklu, sniegt konkrētām valstīm paredzētus ieteikumus un atsākt pretkorupcijas ziņojumu publicēšanu.

steidzamus ziņojumus un izveidot iestāžu darba grupu. [2021. gada rezolūcijā](#) Parlaments arī aicināja Komisiju paplašināt savu gada ziņojumu par tiesiskumu, lai aptvertu visas LES 2. panta vērtības un iekļautu konkrētām valstīm adresētus ieteikumus.

2018. gadā Parlaments pieņēma rezolūciju, kurā atzinīgi vērtēts Komisijas lēmums piemērot LES 7. panta 1. punktu attiecībā uz [Poliju](#), kā arī rezolūciju, ar ko tiek sākta LES 7. panta 1. punkta procedūra pret [Ungāriju](#), iesniedzot Padomei pamatotu priekšlikumu, ar ko tā aicināta konstatēt, vai ir droša varbūtība, ka varētu tikt nopietni pārkāptas LES 2. pantā minētās vērtības, un sniegt Ungārijai attiecīgus ieteikumus^[2]. 2020. un 2022. gadā Parlaments pieņēma arī rezolūcijas par attiecīgi [Poliju](#) un [Ungāriju](#), kur paplašināts LES 7. panta 1. punkta procedūrās izskatāmo jautājumu tvērumš. Parlaments turklāt [aicināja](#) Komisiju izmantot visus pieejamos instrumentus, tostarp Nosacītības regulu, lai novērstu Ungārijas un Polijas izdarītos LES 2. panta vērtību pārkāpumus.

Pēc žurnālistes *Daphne Caruana Galizia* slepkavības Maltā un žurnālista *Ján Kuciak* un viņa līgavas slepkavības Slovākijā un nolūkā stiprināt Parlamenta īstenoto uzraudzību un rīcību attiecībā uz LES 2. panta vērtībām [Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komiteja](#) izveidoja [Demokrātijas, tiesiskuma un pamattiesību uzraudzības grupu](#). Grupas uzdevums ir sekot līdzi ES vērtību apdraudējumiem, kas rodas Savienībā, un iesniegt Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejai rīcības priekšlikumus.

Ottavio Marzocchi
04/2023

[2]Plašāku informāciju par Parlamenta darbību pamattiesību jomā iepriekšējā sasaukuma laikā sk. publikācijā "[Pamattiesību aizsardzība ES. Eiropas Parlamenta sasniegumi 2014.–2019. gada sasaukuma laikā un nākotnes uzdevumi](#)".

4.1.3. PERSONU BRĪVA PĀRVIETOŠANĀS

Personu pārvietošanās un uzturēšanās brīvība Eiropas Savienībā ir tā Savienības pilsonības institūta pamatprincips, kas tika ieviests ar Māstrihtas līgumu 1992. gadā. Pēc pakāpeniskās iekšējo robežu atcelšanas, kas tika veikta saskaņā ar Šengenas nolīgumiem, tika pieņemta Direktīva 2004/38/EK par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties Eiropas Savienībā. Neraugoties uz šo tiesību svarīgumu, joprojām pastāv būtiski īstenošanas šķēršļi.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 2. punkts; Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 21. pants; LESD IV un V sadaļa; Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 45. pants.

MĒRĶI

Personu brīvas pārvietošanās jēdziena sākotnējā nozīme ir mainījusies. Pirmās normas, ko šajā jomā pieņēma, kad [1957. gadā dibināja Eiropas Ekonomikas kopienu](#), attiecās tikai uz [darba ņēmēju brīvu pārvietošanos](#) un [brīvību veikt uzņēmējdarbību](#) un tādējādi uz tādiem indivīdiem kā darba ņēmēji vai pakalpojumu sniedzēji. Ar [Māstrihtas līgumu](#) ieviesa ES pilsonības institūtu, un par ES pilsoni automātiski kļuva ikvienas dalībvalsts pilsonis. Tieši uz šā ES pilsonības institūta balstās personu tiesības brīvi pārvietoties un apmesties uz dzīvi dalībvalstu teritorijā. Šīs tiesības, kas ir ietvertas arī [vispārīgajos noteikumos par brīvības, drošības un tiesiskuma telpu](#), tika apstiprinātas ar [Lisabonas līgumu](#).

SASNIEGUMI

A. Šengenas zona

Svarīgākais notikums, veidojot iekšējo tirgu, kurā nav personu pārvietošanās brīvības ierobežojumu, bija divu Šengenas nolīgumu noslēgšana – 1985. gada 14. jūnijā tika noslēgts pats Šengenas nolīgums, bet 1990. gada 19. jūnijā – Šengenas nolīguma īstenošanas konvencija, kas stājās spēkā 1995. gada 26. martā. Sākotnēji Šengenas nolīguma īstenošanas konvencija (ko parakstīja tikai Beļģija, Francija, Luksemburga, Nīderlande un Vācija) bija balstīta uz starpvaldību sadarbību tieslietu un iekšlietu jomā. Amsterdamas līgumam pievienotajā protokolā ir **paredzēta Šengenas *acquis* iekļaušana**. Tādējādi pašlaik saskaņā ar [Lisabonas līgumu](#) uz to attiecas parlamentu un tiesu iestāžu kontrole. Tā kā lielākā daļa Šengenas regulējuma pašlaik ir uzskatāma par daļu no ES *acquis*, kopš ES paplašināšanās, kas notika 2004. gada 1. maijā, pievienošanās valstīm nepiedalīšanās tajā izvēles iespējas vairs nebija (Šengenas protokola 7. pants).

1. Iesaistītās valstis

Pašlaik Šengenas zonu veido 26 pilntiesīgas dalībvalstis: 22 ES dalībvalstis un Norvēģija, Islande, Šveice un Lihtenšteina (kurām ir asociēto valstu statuss). Īrija īstenošanas konvenciju parakstījusi nav, tomēr tai ir iespēja izvēlēties dalību Šengenas tiesību aktu kopuma atsevišķu daļu piemērošanā. Dānija ir Šengenas nolīguma

dalībvalsts kopš 2001. gada, taču tā var izmantot tiesības atteikties no jebkādu jaunu pasākumu piemērošanas tieslietu un iekšlietu jomā, tostarp arī attiecībā uz Šengenas nolīgumu, kaut gan šai valstij ir saistoši atsevišķi pasākumi, kurus īsteno saskaņā ar kopējo vīzu politiku. Ir gaidāma arī Bulgārijas, Rumānijas un Kipras pievienošanās, tomēr dažādu iemeslu dēļ tā ir atlikta. Horvātija pievienošanās Šengenas zonai procesu sāka 2015. gada 1. jūlijā.

2. Darbības joma

Šengenas zonas sasniegumi ietver:

- a. visu personu robežkontroles atcelšanu uz iekšējām robežām;
- b. ārējo robežu kontroles nostiprināšanas un saskaņošanas pasākumus (4.2.4.): visiem ES pilsoņiem, ieceļojot Šengenas zonā, ir jāuzrāda tikai personas apliecība vai pase;
- c. kopēju īstermiņa uzturēšanās vīzu politiku: tādu trešo valstu valstspiederīgie, kuras ir iekļautas to trešo valstu kopīgajā sarakstā, kuru valstspiederīgajiem ir nepieciešamas ieceļošanas vīzas (sk. Padomes Regulas (EK) Nr. 539/2001 II pielikumu), var saņemt vienotu, visā Šengenas zonā derīgu vīzu;
- d. policijas (4.2.7.) un tiesu iestāžu sadarbību (4.2.6.): policijas spēki savstarpēji palīdz atklāt un nepieļaut noziegumus un ir tiesīgi vajāt bēgošus noziedzniekus kaimiņos esošu Šengenas valstu teritorijā; šīs sadarbības ietvaros papildus tam ātrāk tiek īstenota izdošanas sistēma un veicīgāk notiek krimināllietu spriedumu savstarpēja atzišana;
- e. Šengenas informācijas sistēmas (SIS) izveidošanu un attīstīšanu (4.2.4.).

3. Uzdevumi

Lai gan Šengenas zona tiek plaši uzskatīta par vienu no Eiropas Savienības primārajiem sasniegumiem, tā nesēn ir saskārusies ar eksistenciālu apdraudējumu Covid-19 pandēmijas dēļ, proti, dalībvalstis, pirms 2021. gada jūlijā ieviest ES digitālo Covid sertifikātu, slēdza robežas, lai kontrolētu tās izplatīšanos. Pirms tam galvenās problēmas bija bēgļu un migrantu ievērojamais pieplūdums Eiropas Savienībā, kā arī teroristu uzbrukumi.

B. ES pilsoņu un viņu ģimenes locekļu pārvietošanās brīvība

1. Pirmie pasākumi

Lai Kopienai padarītu par visu Kopienas pilsoņu īstas brīvības un mobilitātes telpu, 1990. gadā tika pieņemtas vairākas direktīvas nolūkā piešķirt uzturēšanās tiesības arī tām personām, kuras darba ņēmēji nav: Padomes Direktīva 90/365/EEK par tādu darbinieku un pašnodarbinātu personu tiesībām uz dzīvesvietu, kas ir pārtraukušas profesionālo darbību; Padomes Direktīva 90/366/EEK par studentu uzturēšanās tiesībām; un Padomes Direktīva 90/364/EEK par tiesībām uz dzīvesvietu (to dalībvalstu valstspiederīgajiem, kuriem šo tiesību nav saskaņā ar Kopienas tiesību aktu nosacījumiem, un viņu ģimenes locekļiem).

2. Direktīva 2004/38/EK

Lai konsolidētu dažādos likumdošanas aktus (tostarp iepriekš minētos) un ņemtu vērā plašo tiesu praksi, kas ir saistīta ar personu brīvu pārvietošanos, 2004. gadā tika pieņemta jauna, visaptveroša direktīva – Eiropas Parlamenta un Padomes [Direktīva](#)

[2004/38/EK](#) (2004. gada 29. aprīlis) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā. Šīs direktīvas mērķis ir rosināt Savienības pilsoņus izmantot savas tiesības brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstīs, līdz minimumam samazināt administratīvās formalitātes, labāk definēt ģimenes locekļu statusu un ierobežot ieceļošanas atteikumu vai uzturēšanās tiesību anulēšanas iemeslu skaitu. Saskaņā ar Direktīvu 2004/38/EK par ģimenes locekļiem uzskata šādas personas:

- dzīvesbiedru (arī viendzimuma dzīvesbiedru, kā to ir skaidrojusi Eiropas Savienības Tiesa (EST) savā [Coman spriedumā lietā C-673/16](#));
- reģistrētu partneri, ja uzņēmējas dalībvalsts tiesību aktos reģistrētu partnerību uzskata par līdzvērtīgu laulībai;
- tiešos pēcnācējus, kas ir jaunāki par 21 gadu vai ir apgādājami, un dzīvesbiedra vai reģistrētā partnera minētos pēcnācējus vai apgādājamos;
- un apgādājamos tiešos augšupējos radniekus, un dzīvesbiedra vai reģistrētā partnera apgādājamos tiešos augšupējos radniekus.

Lielākajā daļā dalībvalstu piemēro šo direktīvu arī tāpēc, lai garantētu brīvas pārvietošanās tiesības viendzimuma reģistrētajiem partneriem un ilgstošās attiecībās esošiem partneriem.

a. Tiesības un pienākumi

- Ja uzturēšanās ilgums trīs mēnešus nepārsniedz: vienīgā prasība ES pilsoņiem ir par to, lai viņiem būtu derīgs personu apliecinošs dokuments vai pase. Uzņēmēja dalībvalsts drīkst pieprasīt, lai attiecīgās personas reģistrētu savu uzturēšanos tās teritorijā.
- Ja uzturēšanās ilgums trīs mēnešus pārsniedz: ES pilsoņiem un viņu ģimenes locekļiem, ja viņi nestrādā, ir jābūt pietiekami daudz līdzekļiem un veselības apdrošināšanai, lai nodrošinātu, ka savas uzturēšanās laikā viņi nekļūš par slogu uzņēmējas dalībvalsts sociālās palīdzības sistēmai. ES pilsoņiem uzturēšanās atļaujas nepieciešama nav, tomēr dalībvalstis var pieprasīt, lai konkrētā persona reģistrējas attiecīgajās iestādēs. Savienības pilsoņu ģimenes locekļiem, kuri nav nevienas dalībvalsts pilsoņi, ir jāiesniedz pieteikums, lai saņemtu uzturēšanās atļauju visam uzturēšanās laikposmam vai uz pieciem gadiem.
- Tiesības uz pastāvīgu uzturēšanos: ES pilsoņi tiesības uz pastāvīgu uzturēšanos iegūst, ja likumīgi un bez pārtraukuma konkrētajā dalībvalstī ir uzturējušies piecus gadus un ja attiecībā uz viņiem nav izpildīts lēmums par izraidīšanu. Minētās tiesības uz pastāvīgu uzturēšanos vairs nav atkarīgas ne no kādiem nosacījumiem. Tas pats noteikums attiecas uz ģimenes locekļiem, kuri nav nevienas dalībvalsts valstspiederīgie, bet ir dzīvojuši kopā ar ES pilsoņiem piecus gadus. Pastāvīgās uzturēšanās tiesības var zaudēt tikai tad, ja prombūtne no uzņēmējas dalībvalsts ir ilgāka par diviem secīgiem gadiem.
- Ieceļošanas tiesību un uzturēšanās tiesību ierobežojumi: ES pilsoņus vai viņu ģimenes locekļus var izraidīt no uzņēmējas dalībvalsts sabiedriskās politikas, sabiedriskās drošības vai sabiedrības veselības apsvērumu dēļ. Ir paredzētas garantijas, ar kurām nodrošina to, ka šādi lēmumi cita starpā netiek pieņemti ekonomisku iemeslu dēļ, tos pieņemot, ir ievērots proporcionalitātes princips un pieņemšanas iemesls ir tikai attiecīgās personas uzvedība.

Visbeidzot, ar direktīvu dalībvalstīm tiek atļauts noteikt nepieciešamos pasākumus, ar kuriem liedz, izbeidz vai atsauc piešķirtās tiesības, ja tiek konstatēta to ļaunprātīga izmantošana vai krāpšana, piemēram, fiktīvas laulības.

b. Direktīvas 2004/38/EK īstenošana

Īstenojot šo direktīvu, bija jāpārvar daudzas problēmas un jārisina strīdīgi aspekti, jo nācās pārliecināties par nopietniem tās īstenošanas trūkumiem un joprojām neatceltiem pārvietošanās brīvības šķēršļiem, kā tas ir uzsvērts Komisijas ziņojumos un Parlamenta pētījumos par šīs direktīvas piemērošanu un kā par to var secināt no pārkāpuma procedūrām, kas ir ierosinātas pret dalībvalstīm, par nepareizu vai nepilnīgu transponēšanu, un Parlamentam iesniegto lūgumrakstu lielā skaita un Eiropas Savienības Tiesā ierosināto lietu ievērojamā skaita. Dažu dalībvalstu 2013. un 2014. gadā izteiktā kritika par to, ka ES iedzīvotāji esot pārkāpuši brīvas pārvietošanās noteikumus, piekopjot tā saucamo sociālo pabalstu tūrismu, izraisīja ES līmeņa diskusiju par iespējamām reformām, kuras pagaidām aktuālas nav, jo AK pieņēma lēmumu no ES izstāties.

c. Trešo valstu valstspiederīgie

Normas, kuras piemēro trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri nav ES pilsoņu ģimenes locekļi, ir izskaidrotas šeit ([4.2.3.](#)).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ilgstoši un smagi ir cīnījies, lai atbalstītu tiesības uz brīvu pārvietošanos, jo uzskata tās par vienu no Eiropas Savienības pamatprincipiem. Parlaments 2014. gada 16. janvāra rezolūcijā par pamattiesību brīvi pārvietoties Eiropas Savienībā ievērošanu noraidīja centienus ierobežot brīvas pārvietošanās tiesības un aicināja dalībvalstis ievērot Līguma normas attiecībā uz ES noteikumiem, ar kuriem reglamentē pārvietošanās brīvību, un nodrošināt, ka visās dalībvalstīs tiek ievēroti vienlīdzības principi un pamattiesības uz brīvu pārvietošanos. Savā 2017. gada 15. marta rezolūcijā par šķēršļiem ES pilsoņu brīvībai pārvietoties un strādāt iekšējā tirgū un 2017. gada 12. decembra rezolūcijā par 2017. gada ziņojumu par ES pilsonību Parlaments vēlreiz pieprasīja atcelt brīvas pārvietošanās tiesību šķēršļus. AK lēmums izstāties no Eiropas Savienības nozīmē, ka tagad ir kļuvis par vienu redzamāko brīvas pārvietošanās kritiķi mazāk.

Attiecībā uz Šengenas zonu tas savā 2018. gada 30. maija rezolūcijā par gada ziņojumu par Šengenas zonas darbību nosodīja “to, ka turpinās robežkontroles atjaunošana uz iekšējām robežām”, jo šādas iekšējās robežas “var kaitēt Šengenas zonas vienotībai un kaitēt Eiropas iedzīvotāju labklājībai un pārvietošanās brīvības principam”.

Covid-19 pandēmija ir novedusi pie tā, ka lielākā daļa dalībvalstu atjauno iekšējo robežkontroli, slēdz robežas un ceļošanai no citām ES valstīm piemēro pagaidu ierobežojumus – pēdējos daļēji mīkstināja, ieviešot ES digitālo Covid sertifikātu. Vairākās savās rezolūcijās Parlaments atkārtoti pauda bažas un prasīja uzlabot koordināciju ES līmenī un ātri atgriezties pie pilnībā funkcionējošas un reformētas Šengenas zonas.

Nesen – 2022. gada oktobrī – pieņemtajā [rezolūcijā](#) Parlaments aicināja Padomi piekrist Šengenas *acquis* normu pilnīgai piemērošanai Bulgārijai un Rumānijai.

Ottavio Marzocchi
04/2023

4.1.4. TIESĪBAS IESNIEGT LŪGUMRAKSTU

Kopš Māstrihtas līguma stāšanās spēkā ikvienam ES pilsonim un fiziskai vai juridiskai personai vai likumīgajam iedzīvotājam ir tiesības iesniegt lūgumrakstu Eiropas Parlamentam sūdzības vai lūguma formā par kādu no jautājumiem, kurš attiecas uz Eiropas Savienības kompetences jomām. Lūgumrakstus izskata Parlamenta Lūgumrakstu komiteja, kura izlemj jautājumu par lūgumrakstu pieņemamību un ir atbildīga par tajos minēto jautājumu risināšanu.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) [20.](#), [24.](#) un [227.](#) pants un ES Pamattiesību hartas [44.](#) pants.

MĒRĶI

Tiesības iesniegt lūgumrakstu ievieša, lai ES pilsoņi un iedzīvotāji vienkāršā veidā varētu sazināties ar ES iestādēm, tām izsakot savas sūdzības vai lūgumus rīkoties.

SASNIEGUMI

A. Atbilstība un prasības (LESD [227.](#) pants)

Lūgumraksta iesniegšanas tiesības var izmantot ikviens ES pilsonis un ikviena fiziska vai juridiska persona, kas dzīvo vai kuras juridiskā adrese ir kādā no dalībvalstīm, – to var darīt gan individuāli, gan kolektīvi.

Lai lūgumraksti būtu pieņemami, tiem ir jāattiecas uz ES kompetences jomām un jāskar lūgumraksta iesniedzēji individuāli. Šo otro nosacījumu interpretē ļoti plaši.

B. Procedūra

Lūgumrakstu izskatīšanas procedūra ir noteikta [Parlamenta Reglamenta](#) 226.–230. pantā un VI (XX) pielikumā, kuros šī funkcija ir noteikta vienai no Parlamenta komitejām – Lūgumrakstu komitejai.

1. Formālās prasības

Lūgumrakstos ir jāmin katra lūgumraksta iesniedzēja vārds, valstspiederība un adrese, un tie ir jā sastāda vienā no oficiālajām ES valodām. Tos var iesniegt vai nu elektroniski, izmantojot Parlamenta Lūgumrakstu portālu, vai pa pastu papīra formātā.

2. Lūgumrakstu pieņemamība satūra ziņā

Lūgumraksti, kas atbilst šīm noformējuma prasībām, tiek nodoti Lūgumrakstu komitejai, kurai vispirms ir jāpieņem lēmums par to pieņemamību. Lai to izdarītu, tā pārbauda, vai lūgumraksta temats attiecas uz kādu no ES darbības jomām. Ja tas uz šīm jomām neattiecas, lūgumrakstu atzīst par nepieņemamu. Lūgumraksta iesniedzēju par to informē, pievienojot lēmuma par nepieņemamību pamatojumu. Lūgumraksta iesniedzējus bieži vien mudina sazināties ar citu valsts, ES vai starptautisku struktūru. Galvenais iemesls, kura dēļ lūgumrakstus kvalificē kā nepieņemamus, ir tas, ka lūgumrakstu iesniedzēji jauc ES kompetenci, atbildību un iespējas rīkoties un nodrošināt tiesību aizsardzību ar dalībvalstu un citu starptautisko organizāciju un

struktūru (piemēram, ar ANO un Eiropas Padomes) kompetenci, atbildību un iespējām rīkoties un nodrošināt tiesību aizsardzību, tostarp attiecībā uz ES Pamattiesību hartas piemērojamību.

3. Lūgumrakstu izskatīšana

Atkarībā no apstākļiem Lūgumrakstu komiteja var izvēlēties vienu vai vairākus turpmāk izklāstītos rīcības veidus:

- lūgt, lai Eiropas Komisija veic sākotnēju izmeklēšanu, pamatojoties uz lūgumrakstu, un sniedz informāciju par atbilstību attiecīgajiem ES tiesību aktiem;
- nodot lūgumrakstu citām Eiropas Parlamenta komitejām informācijas vai turpmākās rīcības nolūkā (piemēram, attiecīgā komiteja varētu Lūgumrakstu komitejai sniegt atzinumu, to apspriest vai ņemt vērā, izstrādājot tiesību aktu un politiku vai īstenojot kontroli);
- ja lūgumraksts attiecas uz konkrētu gadījumu, kurš ir jāizskata atsevišķi, Lūgumrakstu komiteja neregulējuma panākšanas nolūkā var sazināties ar attiecīgajām iestādēm vai amatpersonām vai rīkoties ar attiecīgās dalībvalsts pastāvīgās pārstāvniecības starpniecību;
- īstenot jebkādu citu piemērotu pasākumu, ar kuru var mēģināt risināt lūgumrakstā izklāstīto problēmu vai pienācīgi uz lūgumrakstu reaģēt.

Komiteja papildus tam izlemj jautājumu par to, vai lūgumrakstus iekļaut tās sanāksmes darba kārtībā. Iekļaušanas gadījumā tiek uzaicināts lūgumraksta iesniedzējs, Komisija un dalībvalstu pārstāvji. Šajā sanāksmē lūgumraksta iesniedzēji, ja viņi to vēlas, izklāsta savu lūgumrakstu, Komisija mutiski izsaka savu viedokli un paskaidro rakstisko atbildi uz lūgumrakstā aplūkotajiem jautājumiem un uzstāties var uzaicināt arī attiecīgo dalībvalstu pārstāvjus. Lūgumrakstu komitejas locekļiem pēc tam tiek dota iespēja apmainīties ar viedokļiem par jautājumiem, kas tika skarti debašu laikā, un izteikt priekšlikumu par turpmāko rīcību.

Īpašos gadījumos Lūgumrakstu komiteja var pieņemt lēmumu rīkot uzklauššanu vai darbsemināru, veikt faktu konstatēšanas apmeklējumu attiecīgajā valstī vai reģionā un pieņemt darba brauciena ziņojumu, kurā būtu izklāstīti tās novērojumi un ieteikumi, vai sagatavot un iesniegt pilnīgu ziņojumu vai rezolūcijas priekšlikuma saīsināto versiju, par kuru Parlamentam būtu jābalso plenārsēdē. Tā papildus tam var nolemt ar mutisku jautājumu vērsties pie Komisijas un/vai Padomes un rīkot debates plenārsēdē.

Ja lūgumraksts attiecas uz vispārējas nozīmes jautājumu un tajā ir runa par ES tiesību nepareizu transponēšanu vai piemērošanu, Komisija var vērsties pret attiecīgo dalībvalsti, tostarp sākt pārkāpuma procedūru.

4. Slēgšana

Lūgumraksta izskatīšanas lietu Lūgumrakstu komiteja var slēgt dažādos tās izskatīšanas procedūras posmos, piemēram, pēc tam, kad tā ir pieņēmusi lēmumu par pieņemamību, pēc šīs komitejas sanāksmē rīkotām diskusijām, gadījumos, kad attiecībā uz lūgumrakstu nekādas turpmākas darbības vairs veikt nevar, kad lūgumrakstu atsauc lūgumraksta iesniedzējs vai kad lūgumraksta iesniedzējs konkrētā termiņā uz pieprasījumu sniegt papildu informāciju neatbild.

5. Pārredzamība

Parlamentam iesniegtie lūgumraksti kļūst par publiskiem dokumentiem. Lūgumrakstu kopsavilkumu kopā ar pārējiem attiecīgajiem dokumentiem visās ES oficiālajās valodās publicē Parlamenta [Lūgumrakstu portālā](#) pēc tam, kad Lūgumrakstu komiteja ir pieņēmusi lēmumu par pieņemamību.

Lūgumraksta iesniedzējus informē rakstiski par visiem lēmumiem, kurus Lūgumrakstu komiteja ir pieņēmusi attiecībā uz viņu lūgumrakstu, un sniedz minēto lēmumu pamatojumu, kā arī viņiem attiecīgos gadījumos nodrošina nepieciešamo informāciju un dokumentus pēc tam, kad lēmumi ir pieņemti.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Saskaņā ar Līgumiem iedzīvotāji Parlamentam ir tiesīgi sūtīt lūgumrakstus, un tāpēc tas ir atbildīgs par to, lai ES darbībā pilnībā tiktu ņemtas vērā minētajos lūgumrakstos paustās bažas. Lai to izdarītu, cik vien iespējams, labi, Parlaments ir uzticējis speciālai komitejai – [Lūgumrakstu komitejai](#) – uzdevumu izskatīt lūgumrakstus un koordinēt iestādes turpmākās uzraudzības darbības. Kā ir norādīts Lūgumrakstu komitejas gada ziņojumos par šajā komitejā iepriekšējā gadā notikušajām apspriedēm^[1], Parlaments lūgumrakstus vienmēr ir uzskatījis par ļoti svarīgu līdzdalības demokrātijas elementu. Tas ir uzsvēris to nozīmību arī no informēšanas par tādiem gadījumiem viedokļa, kuros ir konstatējama ES tiesību nepareiza transponēšana un piemērošana no dalībvalstu puses. Pateicoties virknei lūgumrakstu, ir īstenota rīcība likumdošanas vai politikas jomā, ir ierosinātas *EU Pilot* lietas, pieņemti spriedumi prejudiciālo jautājumu lietās vai ir sāktas pārkāpuma procedūras.

Lūgumrakstu komiteja īpaši aktīvi darbojas tādās jomās kā pamattiesības (tostarp bērnu tiesības, diskriminācija, minoritāšu tiesības, tiesiskums, brīva pārvietošanās, balsošanas tiesības un *Brexit*), vide un dzīvnieku labturība, iekšējais tirgus, sociālās tiesības, migrācija, tirdzniecības nolīgumi un sabiedrības veselība. Lūgumrakstu komitejai, piemēram, ir īpaša loma personu ar invaliditāti tiesību aizsardzībā, īstenojot ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesību piemērošanas ES satvaru, un tā organizē arī ikgadēju darbsemināru par jautājumiem, kas ir saistīti ar invaliditāti.

Ir izveidoti vairāki instrumenti, ar kuriem nodrošina, ka lūgumrakstos izvirzītie jautājumi tiek risināti un atrisināti: faktu konstatēšanas braucieni, atklātas uzklaušanās, darbsemināri, pētījumu pasūtīšana, 2016. gadā izveidots lūgumrakstu tīkls, ar kuru lūgumrakstu izskatīšanā var nodrošināt labāku sadarbību ar citām komitejām, sadarbība un dialogs ar dalībvalstu parlamentiem un iestādēm, un citām ES iestādēm (jo īpaši ar Eiropas Komisiju un Eiropas Ombudu).

Parlaments papildus tam 2014. gadā sāka tā [Lūgumrakstu tīmekļa portāla](#) darbību, pateicoties kuram, varēja uzlabot lūgumrakstu publisko rezonansi un pārredzamību. Portāls papildus tam nodrošina pilsoņu un fizisko personu un likumīgi uzturošos personu dalību ES dzīvē un līdz ar to – arī mijiedarbību ar to, tostarp atbalstot pieņemamu lūgumrakstu^[2]. Parlamenta Lūgumrakstu portāls sniedz orientējošas

[1]Gada ziņojumi par Lūgumrakstu komitejā notikušajām apspriedēm cita starpā satur informāciju par saņemto lūgumrakstu skaitu, to noformējumu, statusu, iznākumu, valsti, valodu, valstspiederību un priekšmetu, tīmekļa portālu, attiecībām ar Komisiju, Padomi un Ombudu, faktu konstatēšanas braucieniem, atklātām uzklaušanās, pasūtītajiem pētījumiem un citiem svarīgiem jautājumiem.

[2]Sīkākas informācijas nolūkā par Lūgumrakstu komiteju un tās pasākumiem sk. [Lūgumrakstu komitejas sasniegumi 2014.–2019. gada parlamentārā sasaukuma laikā un nākotnes izaicinājumi](#).

norādes par vairākiem [lūgumrakstiem alternatīviem ceļiem](#), kas ir pieejami Eiropas iedzīvotājiem.

Georgiana Sandu
10/2023

4.1.5. EIROPAS PILSONU INICIATĪVA

Eiropas pilsoņu iniciatīva (EPI) ir svarīgs ES pārstāvības demokrātijas instruments, kas paver iespēju vienam miljonam ES pilsoņu, kuri pārstāv ceturto daļu dalībvalstu, aicināt Komisiju izstrādāt tiesību akta priekšlikumu nolūkā īstenot ES Līgumus. Kopš ir spēkā 2011. gada regula, ar kuru nosaka detalizētas procedūras un noteikumus attiecībā uz EPI, desmit iniciatīvas sekmīgi iesniegtas Komisijai. Ar 2020. gada janvāri spēkā ir jauni noteikumi, kas padara EPI pieejamāku.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienību (LES) 11. panta 4. punkts;
- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 24. panta 1. punkts;
- Regulas (ES) Nr. 211/2011 un Nr. (ES) 2019/788;
- Eiropas Parlamenta Reglamenta 222. un 230. pants.

PAMATINFORMĀCIJA

Pilsoņu iniciatīvas ir instrumenti, kas pieejami pilsoņiem lielākajā daļā dalībvalstu kā valsts, tā reģionālā vai pašvaldību līmenī, taču tvērumi un procedūras ļoti atšķiras. Ar Māstrihtas līgumu tika ieviests Eiropas pilsonības jēdziens, uz kura pamata tika izveidota Eiropas pilsoņu iniciatīva (EPI) (1.1.3.). Jau 1996. gadā, gatavojoties Amsterdamas starpvaldību konferencei, Austrijas un Itālijas ārlietu ministri ierosināja, ka līdztekus tiesībām iesniegt lūgumrakstu Eiropas Parlamentam vajadzētu paredzēt arī pilsoņu iniciatīvas tiesības, taču konferencē šo priekšlikumu nepieņēma. Noteikumi par pilsoņu iniciatīvu, kas bija ļoti līdzīgi pašreizējam režīmam, sākotnēji bija iekļauti Konstitucionālā līguma projektā. Lai arī Konventa prezidijs noraidīja šo noteikumu iekļaušanu gala tekstā, organizētu pilsoniskās sabiedrības organizāciju pūliņu rezultātā tika pieņemts lēmums saglabāt šo koncepciju. Pēc tam, kad Konstitucionālā līguma ratifikācija cieta neveiksmi, līdzīgi noteikumi tika iekļauti Lisabonas līgumā.

Šobrīd tiesības iesniegt pilsoņu iniciatīvu reglamentē LES II sadaļa (Noteikumi par demokrātijas principiem). LES 11. panta 4. punkts nosaka pamatprincipus attiecībā uz šīm tiesībām, bet LESD 24. panta 1. punktā iekļauti vispārīgi principi attiecībā uz regulām, ar ko izveido konkrētas procedūras un izvirza sīki izstrādātus nosacījumus. Regulas priekšlikums tika izstrādāts pēc plašām apspriedēm^[1]. Sarunas un teksta gala versijas izstrāde ilga vairākus mēnešus, priekšlikuma projekts tika iesniegts Parlamentam un Padomei 2010. gada 31. martā, politiska vienošanās tika panākta 2010. gada 15. decembrī, kas ļāva tekstu oficiāli pieņemt Parlamentā un Padomē 2011. gada 16. februārī. Teksts, par kuru tika panākta vienošanās starp Parlamentu un Padomi, stājās spēkā 2011. gada 1. aprīlī kā Regula (ES) Nr. 211/2011 (EPI regula). Tā kā dalībvalstīm bija jāveic virkne tehnisku pielāgojumu, lai izveidotu saskaņotu verifikācijas procesu, EPI regulu sāka piemērot gadu vēlāk. Līdz 2015. gada 1. aprīlim un pēc tam reizi trijos gados līdz 1. aprīlim Komisijai ir jā sagatavo ziņojums par EPI regulas piemērošanu un iespējamo tās pārskatīšanu. Komisija šos ziņojumus

[1]Komisijas Zaļā grāmata ([COM\(2009\)0622](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COM(2009)0622)).

pieņēma attiecīgi 2015. gada 31. martā kā [COM\(2015\)0145](#) un 2018. gada 28. martā kā [COM\(2018\)0157](#). Šajos paziņojumos bija iekļauta informācija un vērtējums par to, kā tiek īstenota EPI, un uzskaitīta virkne problēmu, kas apzinātas pēc šī jaunā leģislatīvā un institucionālā instrumenta piemērošanas pirmajiem sešiem gadiem. Tajos papildus pēc pašiniciatīvas veiktajai padziļinātajai izpētei uzsvērti vairāki trūkumi un ņemti vērā vairāki ierosinājumi, ko Parlaments bija iekļāvis savos ziņojumos^[2].

Jau kopš EPI regulas piemērošanas paša sākuma paustas nopietnas bažas par šī instrumenta darbību. Parlaments vairākkārt aicinājis reformēt EPI regulu, lai vienkāršotu un racionalizētu procedūras. Beigu beigās 2017. gada 13. septembrī Komisija nāca klajā ar [leģislatīvā akta priekšlikumu](#) par EPI pārskatīšanu. Pēc starpiestāžu sarunām, kas notika no 2018. gada septembra līdz decembrim, 2018. gada 12. decembrī Parlaments un Padome panāca politisku vienošanos. Parlaments šo tekstu, par kuru bija panākta vienošanās, pieņēma 2019. gada 12. martā un Padome – 2019. gada 9. aprīlī. Akts tika parakstīts 2019. gada 17. aprīlī un 2019. gada 17. maijā tika publicēts *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī* (OV L 130).

Ar jauno EPI regulējumu (Regulu (ES) Nr. 2019/788), ko piemēro no 2020. gada 1. janvāra, tika atcelta Regula (ES) Nr. 211/2011. Tiesības iesniegt EPI ir nepārprotami jānošķir no tiesībām iesniegt lūgumrakstu, jo tās atšķiras vairākos būtiskos aspektos. Lūgumrakstu var iesniegt ES pilsoņi, kā arī fiziskas un juridiskas personas, kas ir ES rezidenti vai ir reģistrēti ES (4.1.4.), un tam ir jāattiecas uz jautājumiem, kas ietilpst ES darbības jomā un kas tiešā veidā skar lūgumraksta iesniedzēju. Lūgumraksti ir jāadresē Parlamentam kā iestādei, kas tieši pārstāv pilsoņus ES līmenī. EPI ir tiešs aicinājums pieņemt kādu konkrētu ES tiesību aktu, un tāpēc, lai tas kvalificētos, jāievēro konkrēti noteikumi. Turklāt tas ir adresēts Komisijai, kas ir vienīgā iestāde, kurai ir tiesības iesniegt tiesību aktu priekšlikumus. Līdz ar to EPI ir diezgan līdzīga Parlamenta (LESD 225. pants) un Padomes (LESD 241. pants) iniciatīvas tiesībām.

PROCEDŪRA

A. Pilsoņu komiteja

Šāda mēroga iniciatīvai ir nepieciešama vismaz organizatoriska pamatstruktūra. Pirmais solis EPI izveidē ir organizatoriskās komitejas izveide, ko sauc par pilsoņu komiteju. Šīs komitejas sastāvā jābūt vismaz septiņiem cilvēkiem, kas pārstāv vismaz septiņas dalībvalstis (taču nav teikts, ka viņiem jābūt katram savai valstspiederībai) un kuri sasnieguši vecumu, kas dod tiem tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Komitejai ir jāieceļ pārstāvis un viņa vietnieks, kuri būs attiecīgās EPI kontaktpersonas.

Pretēji Komisijas un Parlamenta priekšlikumiem jaunā EPI regula nepazemina minimālo vecumu, kurā var paust atbalstu EPI, līdz 16 gadiem, bet dalībvalstis, kuras to vēlas, drīkst noteikt, ka minimālais vecums atbalsta paušanai ir 16 gadi.

B. Reģistrācija

Pirms paziņojumu par atbalstu vākšanas komitejai jāiesniedz iniciatīva Komisijai, lai tā tiktu reģistrēta. Tas nozīmē, ka ir jāiesniedz dokuments, kurā ir iniciatīvas nosaukums, tēma un īss tās apraksts, kā arī juridiskais pamats ierosinātajai leģislatīvajai darbībai, informācija par komitejas locekļiem un informācija par visiem ierosinātās iniciatīvas

[2]European Citizens' Initiative – First lessons of implementation, Eiropas Parlaments, ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, politikas departaments C – Pilsoņu tiesības un konstitucionālie jautājumi, 2014. gads.

atbalsta un finansējuma avotiem. Organizatori var iesniegt detalizētāku informāciju, pievienojot to pielikumā, un iekļaut leģislatīvā dokumenta projektu.

Lēmums par iniciatīvas reģistrēšanu Komisijai jāpieņem divu mēnešu laikā. Iniciatīva netiek reģistrēta, ja nav izpildītas procedurālās prasības vai ja iniciatīvas temats neietilpst jomā, kurā Komisijai ir pilnvaras iesniegt tiesību akta projektu, ar kuru nodrošina Līgumu piemērošanu. Reģistrāciju var atteikt arī tad, ja EPI ir nepārprotami nenozīmīga, aizskaroša vai maldinoša vai ir pretrunā LES 2. pantā uzskaitītajām ES vērtībām. Komisijas lēmumu var apstrīdēt tiesā vai ārpustiesas instancē. Reģistrētās iniciatīvas publicē Komisijas vietnē.

Lai uzlabotu EPI pieejamību un nodrošinātu, ka tiek reģistrēts pēc iespējas lielāks skaits iniciatīvu, jaunajā regulā ir paredzēta arī iespēja iniciatīvas reģistrēt daļēji.

C. Paziņojumu par atbalstu vākšana

Kad iniciatīva ir reģistrēta, organizatori var sākt vākt paziņojumus par atbalstu. Tam ir atvēlēti 12 mēneši pēc reģistrācijas. Paziņojumus par atbalstu var vākt gan papīra formātā, gan elektroniski. Ja tos vāc elektroniski, kompetentajām dalībvalstu iestādēm vispirms jāsertificē sistēma, kas tiks izmantota paziņojumu vākšanai tiešsaistē. Šīki izstrādāti noteikumi par vākšanas tiešsaistes sistēmu tehniskajām specifikācijām tika pieņemti kā Komisijas īstenošanas regula ([Regula \(ES\) Nr. 2019/1799](#)). Neatkarīgi no tā, vai paziņojumus par atbalstu vāc papīra formātā vai elektroniski, uz datu verifikāciju attiecas vienas un tās pašas prasības. Lai EPI izskatītu Komisija, tai 12 mēnešu laikā jāsavāc viens miljons paziņojumu par atbalstu.

Jaunā EPI regula ļauj ES pilsoņiem atbalstīt EPI neatkarīgi no viņu dzīvesvietas. Tajā paredzēta arī lielāka elastība parakstu vākšanas perioda sākuma datuma izvēlē (sešu mēnešu laikā pēc reģistrācijas). Turklāt vēl vairāk vienkāršotas prasības EPI parakstītājiem, kuras saistītas ar personas datu norādīšanu. Tomēr dalībvalstīm joprojām būs atļauts pieprasīt, lai parakstītāji norādītu pilnu personas ID numuru.

Jaunajā regulā arī noteikts pienākums Komisijai izveidot un uzturēt centralizētu parakstu vākšanas tiešsaistes sistēmu un pēc 2022. gada pakāpeniski atteikties no individuālām parakstu vākšanas sistēmām.

Visbeidzot, pēc Parlamenta pieprasījuma jaunā regula paredz lielāku atbalstu EPI organizatoriem, proti, kontaktpunktus katrā dalībvalstī un tiešsaistes sadarbības platformu, kas piedāvā informāciju un palīdzību, praktisku atbalstu un juridiskas konsultācijas par EPI.

D. Verifikācija un sertifikācija

Kad savākts nepieciešamais paziņojumu par atbalstu skaits no vajadzīgā skaita dalībvalstu, organizatoriem tie ir jāiesniedz [kompetentajām dalībvalstu iestādēm](#), kurām ir jāapstiprina dalībvalstu iesniegtie un Komisijas apkopotie paziņojumi par atbalstu. Lielākoties dalībvalstis uztic šo uzdevumu savai iekšlietu ministrijai, vēlēšanu komisijai vai iedzīvotāju reģistram. Dalībvalstu iestādēm trīs mēnešu laikā ir jāapstiprina paziņojumi par atbalstu, taču tām nav šie paraksti jāverificē.

E. Iesniegšana un izskatīšana

Šajā posmā organizatoriem ir jāiesniedz attiecīgie sertifikāti, ko izdevušas nacionālās iestādes un kas apliecina paziņojumu par atbalstu skaitu, kā arī jāsniedz informācija par finansējumu, kas saņemts no jebkāda avota. Principā finansiāls atbalsts, kas pārsniedz 500 EUR, ir jādeklarē.

Tiklīdz Komisija ir saņēmusi iniciatīvu, tai ir pienākums nekavējoties ievadīt to EPI publiskajā reģistrā un attiecīgajā līmenī pieņemt organizatorus, lai dotu viņiem iespēju izskaidrot pieprasījuma detaļas. Pēc viedokļu apmaiņas ar Komisiju organizatoriem ir iespēja iepazīstināt ar savu iniciatīvu arī publiskā uzklauššanā, ko rīko Eiropas Parlaments. Uzklauššanu rīko tā Parlamenta komiteja, kuras kompetencē ietilpst EPI temats (Parlamenta Reglamenta 222. pants).

Jaunā EPI regula pagarina termiņu, kurā Komisijai ir jāatbild uz derīgu iniciatīvu no trim līdz sešiem mēnešiem. Paziņojumā, kurā Komisija izklāsta savus juridiskos un politiskos secinājumus par katru iniciatīvu, tai jāiesniedz oficiāls saraksts ar darbībām, ko tā plāno veikt, un skaidrs to īstenošanas grafiks. Turklāt, cenšoties nodrošināt pilnīgu pārredzamību, regulā noteikts, ka organizatoriem regulāri jāziņo par finansējuma avotiem un citu sniegto atbalstu. Regulā arī noteikta prasība Komisijai darīt pieejamu saziņas veidlapu kā reģistrā, tā publiskajā EPI tīmekļa vietnē, lai pilsoņi varētu iesniegt sūdzību, kas skar šādas informācijas pilnīgumu un pareizību.

Jaunā EPI regula vēl vairāk pastiprina Parlamenta lomu un arī groza tā Reglamentu. Lai pēc atklātās uzklauššanas palielinātu sekmīgo iniciatīvu politisko ietekmi, Parlaments var rīkot par to debates plenārsēdē un pieņemt rezolūciju, tādējādi pārbaudot politisko atbalstu iniciatīvai. Visbeidzot, Parlaments rūpīgi uzraudzīs darbības, ko Komisija veikusi, reaģējot uz iniciatīvu, kas ir izklāstītas arī īpašos Komisijas paziņojumos.

PAŠREIZĒJĀS INICIATĪVAS

Līdz šim vajadzīgo vienu miljonu parakstu ir savākušas un Komisijai iesniegtas desmit iniciatīvas (*Right2Water* ("Tiesības uz ūdeni"), *One of us* ("Viens no mums"), *Stop vivisection* ("Izbeigt vivisekciju"), *Ban Glyphosate* ("Aizliegt glifosātu"), *Minority Safe Pack* ("Viens miljons parakstu par daudzveidību Eiropā"), *End the Cage Age* ("Neturi būrī!"), *Save bees and farmers* ("Glābiet bites un lauksaimniekus!"), *Stop Finning – Stop the trade* ("Pārtraukt haizivju spuru atdalīšanu – pārtraukt tirdzniecību"), *Save Cruelty Free Cosmetics* ("Kosmētikas līdzekļi bez nežēlības") un *Fur Free Europe* ("Eiropa bez kažokādām")). Parlaments organizēja uzklauššanu ar iniciatīvu pārstāvjiem. Arī Komisija ir sniegusi savas atbildes, kurās izklāstīti juridiskie un politiskie secinājumi. Kopš EPI uzsākšanas Komisija ir reģistrējusi 103 iniciatīvas.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamentam ir bijusi liela interese par EPI. Vēl pirms Lisabonas līguma stāšanās spēkā Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā bija iekļauts detalizēts priekšlikums par EPI īstenošanu. Kopš ir spēkā Lisabonas līgums, Parlaments ir aktīvi iesaistījies EPI regulas apspriešanā. Parlaments ir sekmīgi sniedzis savu ieguldījumu, lai panāktu, ka EPI ir pieejamāka pilsoņiem un kļūst par pilsoņiem draudzīgu līdzdalības demokrātijas instrumentu. Tas cita starpā ir panācis, ka līdz vienai ceturtdaļai tiek samazināts minimālais to dalībvalstu skaits, kurās jāsavāc paraksti. Tas uzstāja, ka pieņemamības pārbaude ir jāveic pirmsreģistrācijas posmā. Un uzstāja uz to noteikumiem, kas ļauj visiem ES pilsoņiem un visiem ES iedzīvotājiem neatkarīgi no pilsonības izmantot tiesības parakstīt EPI.

Parlaments ir vairākkārt politiski aicinājis vienkāršot un racionalizēt pilsoņu iniciatīvas procedūras un palielināt to ietekmi. 2015. gada 28. oktobrī Parlaments pieņēma [rezolūciju par pilsoņu iniciatīvas pārskatīšanas procesu](#), kurā cita starpā aicināts pārskatīt regulu, lai atvieglotu ar personas datu norādīšanu saistītās prasības

un paredzētu finansējumu Eiropas pilsoņu iniciatīvu organizatoriskajam atbalstam. 2017. gadā Konstitucionālo jautājumu komiteja sāka izstrādāt patstāvīgo leģislatīvo ziņojumu, kura mērķis ir panākt īstenu EPI regulas pārskatīšanu. Pamatojoties uz Parlamenta pieprasījumiem un sabiedrisko apspriešanu, Komisija 2017. gada septembrī nāca klajā ar [jaunās EPI regulas priekšlikumu](#). 2018. gada 20. jūnijā Konstitucionālo lietu komiteja pieņēma [ziņojumu](#) par Komisijas priekšlikumu, un pēc tam plenārsēdē 2018. gada 5. jūlijā notika balsojums par iestāžu sarunu uzsākšanu par jauno EPI regulu.

Parlaments un Padome panāca politisku vienošanos 2018. gada 12. decembrī. Pēc Parlamenta 12. marta rezolūcijas un Padomes apstiprinājuma 9. aprīlī akts tika parakstīts 2019. gada 17. aprīlī un 2019. gada 17. maijā publicēts *Oficiālajā Vēstnesī*. Ar jauno EPI regulējumu (Regulu (ES) Nr. 2019/788), ko piemēro no 2020. gada 1. janvāra, tika atcelta Regula (ES) Nr. 211/2011.

Jaunā EPI regula padara EPI pieejamāku, mazāk birokrātisku un vieglāk izmantojamu kā organizatoriem, tā atbalstītājiem, kā arī uzlabo pēcpasākumu veikšanas kārtību.

2020. gada 15. jūlijā Parlaments un Padome pieņēma pagaidu pasākumus, lai novērstu Covid-19 pandēmijas ietekmi uz EPI īstenošanu. Jaunie noteikumi ļauj pagarināt atbalsta vākšanu tām pilsoņu iniciatīvām, kuras skārusi pandēmija.

2021. gada 3. jūnijā Komisija pieņēma tā saukto īstenošanas lēmumu pagarināt termiņu EPI atbalsta paziņojumu vākšanai. Tas tika pagarināts līdz, vēlākais, 2022. gada 31. decembrim.

2023. gada 13. jūnijā Parlaments pieņēma [rezolūciju par regulu par Eiropas pilsoņu iniciatīvu īstenošanu](#).

Alessandro Davoli
10/2023

4.2. BRĪVĪBAS, DROŠĪBAS UN TIESISKUMA TELPA

4.2.1. BRĪVĪBAS, DROŠĪBAS UN TIESISKUMA TELPA: VISPĀRĒJI ASPEKTI

Līgumos būtiska nozīme ir piešķirta brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izveidei. 2009. gadā tika ieviesti vairāki svarīgi jauninājumi: efektīvāka un demokrātiskāka lēmumu pieņemšanas procedūra, kas nepieciešama saistībā ar agrākās pīlāru struktūras likvidāciju, plašākas Eiropas Savienības Tiesas kompetences un lielāka valstu parlamentu loma. Pamattiesības ir nostiprinātas juridiski saistošajā Eiropas Savienības Pamattiesību hartā.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 2. punkts. Šis pants, kurā noteikti galvenie ES mērķi, paredz lielāku nozīmi brīvības, drošības un tiesiskuma telpas (BDTT) izveidei nekā iepriekšējā, proti, Nicas līgumā, jo šis mērķis tagad ir minēts pat pirms iekšējā tirgus izveides.

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) V sadaļa – 67.–89. pants – ir veltīta BDTT. Papildus vispārējiem noteikumiem šajā sadaļā ir ietvertas īpašas nodaļas par šādiem jautājumiem:

- robežkontroles, patvēruma un imigrācijas politika;
- tiesu iestāžu sadarbība civillietās;
- tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās;
- policijas sadarbība^[1].

Dānija nepiedalās tādu Padomes pasākumu pieņemšanā, kas ierosināti saskaņā ar LESD V sadaļu ([Protokols Nr. 22](#) – “nepiedalīšanās klauzula” – atbrīvo Dāniju no līdzdalības attiecīgajā politikā). Tomēr tā kopš 2001. gada īsteno Šengenas *acquis* starpvaldību līmenī. Attiecībā uz tiesu iestāžu sadarbību civillietās un noteikumiem, kas reglamentē tiesu jurisdikciju civillietās vai komercietās starp privātpersonām, kuras dzīvo dažādās dalībvalstīs ([regula “Brisele I”](#)), Dānijas Karaliste un ES 2005. gada 19. oktobrī noslēdza [Nolīgumu par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās](#). Saskaņā ar nolīguma 3. panta 2. punktu grozījumu pieņemšanas gadījumā Dānijai ir jāpaziņo Komisijai par savu lēmumu īstenot vai neīstenot šo grozījumu saturu. Īrija piedalās īpašu pasākumu pieņemšanā un piemērošanā tikai pēc tam, kad ir pieņemts lēmums “piedalīties” ([Protokols Nr. 21](#)).

Papildus šiem nosacījumiem var atsaukties arī uz citiem pantiem, kas ir cieši saistīti ar BDTT izveidi. To starpā ir LES 6. pants par Pamattiesību hartu un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju^[2], LESD 8. pants par nevienlīdzības apkarošanu, LESD 15. panta 3. punkts par piekļuves tiesībām iestāžu dokumentiem, LESD 16. pants par personas datu aizsardzību^[3] un LESD 18.# 25. pants par nediskrimināciju un Savienības pilsonību^[4]. Tomēr LESD ir ieviestas arī vairākas “apturēšanas klauzulas” gadījumos, kad dalībvalsts uzskata, ka tiesību

[1]Sk. faktu lapas [4.2.2.](#), [4.2.3.](#), [4.2.5.](#), [4.2.6.](#), [4.2.7.](#)

[2]Sk. faktu lapu [4.1.2.](#)

[3]Sk. faktu lapu [4.2.8.](#)

[4]Sk. faktu lapu [4.1.1.](#)

akta projekts ietekmētu tās krimināltiesību sistēmas pamataspektus (LESD 82. panta 3. punkts), un ir ieviests kopējs noteikumu minimums noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai attiecībā uz īpaši smagiem noziegumiem ar pārrobežu dimensiju (LESD 83. panta 3. punkts). Veids, kā tas darbojas praksē, ir šāds: direktīvas projektu iesniedz Eiropadomei, un parastā likumdošanas procedūra tiek apturēta. Ja izdodas panākt konsensu, Eiropadome četru mēnešu laikā nodod projektu atpakaļ Padomei, kura izbeidz parastās likumdošanas procedūras apturēšanu.

MĒRĶI

BDTT noteiktie mērķi ir precizēti LESD 67. pantā:

- “Savienība veido brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, ievērojot pamattiesības un dalībvalstu atšķirīgās tiesību sistēmas un tradīcijas.
- Tā nodrošina to, ka netiek veikta personu kontrole pie iekšējām robežām, un izstrādā uz dalībvalstu solidaritāti balstītu kopēju patvēruma, imigrācijas un ārējo robežu kontroles politiku, kas ir taisnīga attiecībā pret trešo valstu pilsoņiem. Piemērojot šo sadaļu, bezvalstniekus pielīdzina trešo valstu pilsoņiem.
- Savienība cenšas nodrošināt augstu drošības līmeni ar noziedzības, rasisma un ksenofobijas novēršanas un apkarošanas pasākumiem, ar koordinācijas un sadarbības pasākumiem starp policiju un tiesu iestādēm, un citām kompetentām iestādēm, kā arī ar nolēmumu savstarpēju atzīšanu krimināllietās un, vajadzības gadījumā, ar krimināllikumu tuvināšanu.
- Savienība veicina tiesu iestāžu pieejamību, jo īpaši, piemērojot tiesas nolēmumu un ārpustiesas lēmumu savstarpējas atzīšanas principu civillietās”.

SASNIEGUMI

A. Ar Lisabonas līgumu ieviestie galvenie jauninājumi

1. Efektīvāka un demokrātiskāka lēmumu pieņemšanas procedūra

Ar Lisabonas līgumu tika likvidēts trešais pīlārs, kura pamatā bija starpvaldību sadarbība, un tādējādi saistībā ar BDTT par vispārīgi piemērojamu kļuvusi Kopienas metode. Tiesību aktu priekšlikumu pieņemšana no šā brīža faktiski notiek saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, kas ir noteikta LESD 294. pantā. Padome pieņem lēmumus ar kvalificētu balsu vairākumu, un Eiropas Parlaments kā likumdevējs izsaka savu viedokli saskaņā ar koplēmuma procedūru.

2. Jauna valstu parlamentu loma

LES 12. pantā un 1. un 2. protokolā ir precizēta valstu parlamentu loma ES. Valstu parlamentu rīcībā pašlaik ir astoņas nedēļas jebkura tiesību akta projekta izskatīšanai, ņemot vērā subsidiaritātes principu; līdz šā laikposma beigām ES līmenī nevar tikt pieņemts lēmums par šo priekšlikumu. Attiecībā uz BDTT, ja ceturtā daļa no valstu parlamentiem to pieprasa, tiesību akta priekšlikums ir jāpārskata (2. protokola 7. panta 2. punkts).

Ja ar tiesību aktu tiek pārkāpts subsidiaritātes princips, Eiropas Savienības Tiesā var iesniegt prasību atcelt šo tiesību aktu.

Valstu parlamenti piedalās Eiropas Tiesu sadarbības vienības (*Eurojust*) un Eiropola darbības novērtēšanā (LESD 85. un 88. pants).

3. Plašākas Eiropas Savienības Tiesas kompetences^[5]

Eiropas Savienības Tiesa tagad var bez ierobežojumiem sniegt prejudiciālu nolēmumu par jebkādiem BDTT aspektiem. Pēc piecu gadu pārejas perioda kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā (proti, no 2014. gada 1. decembra) aktiem, kas policijas un krimināltiesiskās sadarbības jomā pieņemti saskaņā ar iepriekšējo Līgumu, arī var piemērot šādu izskatīšanu. Tāda pati sistēma attiecas uz tiesvedību pienākumu neizpildes gadījumā (36. protokols).

4. Būtiskāka Komisijas loma

Tas, ka Komisija var uzsākt tiesvedību sakarā ar to dalībvalstu pienākumu neizpildi, kuras neievēro noteikumus BDTT jomā, ir būtisks jauninājums, kas Komisijai dod jaunas pilnvaras pārraudzīt tiesību aktu piemērošanu.

5. Iespējamā dalībvalstu līdzdalība BDTT politikas īstenošanas novērtēšanā

LESD 70. pants nosaka, ka Padome pēc Komisijas priekšlikuma var pieņemt pasākumus, kuros nosaka kārtību, kādā dalībvalstis sadarbībā ar Komisiju objektīvi un taisnīgi novērtē dalībvalstu iestāžu īstenoto BDTT politiku.

B. Eiropadomes plānošanas loma

Paralēli pārmaiņām, kas ieviestas ar secīgajiem līgumiem, ir īpaši jāuzsver Eiropadomes būtiskā loma jautājumos, kas ir saistīti ar attīstību un panākumiem dažādajās BDTT jomās.

Tampere Eiropadomes laikā 1999. gada oktobrī notika īpaša sēde, kurā apsprieda to, kā izveidot brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, pilnībā izmantojot Amsterdamas līgumā paredzētās iespējas.

Eiropadome 2004. gada novembrī pieņēma jaunu piecu gadu darbības programmu – Hāgas programmu.

2009. gada 10. un 11. decembrī Eiropadome pieņēma Stokholmas programmu. Šīs daudzgadu programmas 2010.–2014. gada periodam uzmanības centrā bija to pilsoņu un citu personu intereses un vajadzības, kuru priekšā ES ir atbildīga.

Lisabonas līgums oficiāli atzīst Eiropadomes īpaši būtisko lomu “[noteikt] likumdošanas un operatīvās plānošanas stratēģiskās pamatnostādnes brīvības, drošības un tiesiskuma telpā” (LESD 68. pants). Eiropadome 2014. gada jūnijā noteica šīs pamatnostādnes turpmākajiem gadiem. Tās atbilst prioritātēm, kuras noteiktas ES stratēģiskajā programmā, kas arī tika pieņemta 2014. gada jūnijā.

C. Īpašu BDTT pārvaldības struktūru izveide: aģentūras

Ir izveidotas vairākas aģentūras, kuru uzdevums ir palīdzēt pārraudzīt politikas īstenošanu vairākās svarīgās BDTT jomās: [Eiropols](#), kas darbojas policijas sadarbības jomā; [Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra \(CEPOL\)](#); [Eurojust](#) tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās; ES [Pamattiesību aģentūra \(FRA\)](#), kas darbojas pamattiesību un diskriminācijas jomā; [Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs \(EMCDDA\)](#); [Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra \(Frontex\)](#), kas atbild par ārējo robežu kontroles koordinēšanu; [ES Patvēruma aģentūra \(EUAA\)](#) [Eiropas Prokuratūra \(EPPO\)](#)^[6] un [ES Aģentūra lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā \(eu-LISA\)](#).

[5]Sk. faktu lapu [1.3.10](#).

[6]Sk. faktu lapu [4.2.6](#).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamenta rīcībā ir virkne instrumentu un pilnvaru, kas ļauj tam pilnībā īstenot savu lomu.

- Kompetence likumdošanas jomā, ciktāl Parlaments kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gadā darbojas kā likumdevējs saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru. Tā ir kļuvusi par vispārēju kārtību, taču ar vairākiem izņēmumiem. Šie izņēmumi ietver pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt “administratīvu sadarbību starp dalībvalstu attiecīgām struktūrvienībām” (LESD 74. pants), uz kurām joprojām attiecas “īpaša likumdošanas procedūra”, kad Padome rīkojas pēc Komisijas vai ceturtais daļas dalībvalstu priekšlikuma un pēc apspriešanās ar Parlamentu. Turklāt ir jāpiemēro īpaša likumdošanas procedūra (Padome ar vienprātīgu lēmumu un pēc apspriešanās ar Parlamentu) attiecībā uz pasākumiem, ar kuriem nosaka policijas sadarbības nosacījumus un ierobežojumus (LESD 89. pants), vai noteikumiem par pasēm, personas apliecībām un uzturēšanās atļaujām (LESD 77. panta 3. punkts).
- Budžeta kompetence, jo Eiropas Parlaments kopā ar Padomi atbild par ES budžeta noteikšanu programmām BDTT jomā.
- Šajā politikas jomā izveidoto ES aģentūru darbības rūpīga pārbaude, piemēram, nosūtot delegācijas uz dalībvalstīm vai ārējām ES robežām, lai apzinātu problēmas un pārbaudītu to, kā tiek īstenoti ES līmenī pieņemtie tiesību akti.
- Pilnvaras vērsties Tiesā, ierosinot prasību atcelt tiesību aktu, un šīs pilnvaras Eiropas Parlaments īstenoja, lai, piemēram, pieprasītu atcelt konkrētus tiesību aktu noteikumus.
- Politiskās iniciatīvas tiesības, ko Parlaments īsteno, pieņemot patstāvīgos ziņojumus un rezolūcijas par tādām jomām, kurām Parlaments varētu pievērsties.

Galvenās prioritātes, kuras Parlaments pēdējo gadu laikā ir pastāvīgi uzsvēris, varētu apkopot šādi:

- atzīt un ņemt vērā BDTT pieaugošo nozīmi ES attīstības kontekstā;
- likvidēt trešo pīlāru un policijas un tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās integrēt ES procedūru un tiesību aktu jomā ar mērķi ļaut Eiropas Parlamentam pilnībā īstenot savu demokrātisko lomu likumdošanas procesā;
- atteikties no vienprātības principa Padomē ar mērķi atvieglot lēmumu pieņemšanu;
- saglabāt taisnīgu līdzsvaru starp pilsoņu un iedzīvotāju pamattiesību aizsardzību un drošības un pretterorisma prasībām un nodrošināt, ka šis līdzsvars tiek atspoguļots tiesību aktos un īstenošanā;
- stiprināt pamattiesību aizsardzību un sekmēšanu, jo īpaši pieņemot juridiski saistošu Eiropas Savienības Pamattiesību hartu un izveidojot Pamattiesību aģentūru, kā arī izveidojot [izmeklēšanas komiteju, kuras uzdevums ir izmeklēt Pegasus un līdzvērtīgas novērošanas spieģrogrammatūras izmantošanu](#) un kura izvērtēja, kā spieģrogrammatūras izmantošana pret ES pilsoņiem ietekmē demokrātiskos procesus un pilsoņu individuālās tiesības ES.

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo
jautājumu politikas departaments.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
11/2023

4.2.2. PATVĒRUMA POLITIKA

ES patvēruma politikas mērķis ir piešķirt attiecīgu statusu jebkuram trešās valsts pilsonim, kurš pieprasa starptautisku aizsardzību kādā no dalībvalstīm, un nodrošināt neizraidīšanas principa ievērošanu^[1]. Šajā nolūkā ES cenšas izstrādāt kopēju Eiropas patvēruma sistēmu.

JURIDISKAIS PAMATS

- Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 67. panta 2. punkts un 78. un 80. pants;
- ES Pamattiesību hartas 18. pants.

MĒRĶI

ES mērķis ir izstrādāt kopēju patvēruma, alternatīvas aizsardzības un pagaidu aizsardzības politiku, lai piešķirtu atbilstošu statusu visiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem nepieciešama starptautiska aizsardzība, un nodrošināt neizraidīšanas principa ievērošanu. Šai politikai jābūt saskaņā ar 1951. gada 28. jūlija Ženēvas konvenciju par bēgļa statusu un tās 1967. gada 31. janvāra Protokolu. Ne LESD, ne ES Pamattiesību hartā nav sniegta definīcija terminiem “patvērums” un “bēglis”, bet tie abi nepārprotami atsaucas uz Ženēvas konvenciju un tās protokolu.

SASNIEGUMI

A. Saistībā ar Amsterdamas līgumu un Nicas līgumu panāktais progress

Saskaņā ar 1993. gada Māstrihtas līgumu iepriekšējā starpvaldību sadarbība patvēruma jomā tika iekļauta ES iestāžu struktūrā. Padomei kā galvenajam dalībniekam vajadzēja savā darbībā iesaistīt Komisiju un informēt Parlamentu par tās patvēruma iniciatīvām; Eiropas Savienības Tiesai (Tiesa) nebija piekritības attiecībā uz patvēruma jautājumiem.

Ar Amsterdamas līgumu ES institūcijām 1999. gadā tika piešķirtas jaunas pilnvaras izstrādāt tiesību aktus patvēruma jomā, izmantojot specifisku institucionālo mehānismu: piecu gadu pārejas periods ar kopējas iniciatīvas tiesībām starp Komisiju un dalībvalstīm un lēmumu vienprātīgi pieņem Padome pēc apspriešanās ar Parlamentu; tāpat Tiesa ieguva kompetenci attiecībā uz konkrētiem gadījumiem. Amsterdamas līgumā arī paredzēts, ka tad, kad šis pirmais piecu gadu posms ir beidzies, Padome var nolemt, ka tiek piemērota parastā koplēmuma procedūra, un turpmāk Padome savus lēmumus pieņem ar kvalificētu balsu vairākumu. Šādu lēmumu Padome pieņēma 2004. gada beigās, un koplēmuma procedūra (tagad to sauc par parasto likumdošanas procedūru) tiek piemērota kopš 2005. gada.

1999. gada oktobrī pieņemot Tamperes programmu, Eiropadome nolēma, ka kopējās Eiropas patvēruma sistēmas ieviešanai būtu jānotiek divos posmos: kopīgu obligāto

[1] Starptautisko bēgļu tiesību un cilvēktiesību pamatprincips, kas aizliedz valstīm atgriezt personu uz tādu valsti, kurā pastāv reāls risks tikt pakļautam vajāšanai, spīdzināšanai, necilvēcīgai vai pazemojošai attieksmei vai jebkādam citam cilvēktiesību pārkāpumam.

standartu pieņemšanai īstermiņā vajadzētu rezultātā radīt vienotu procedūru un vienotu statusu personām, kam piešķirts patvērums visā ES ilgtermiņā.

Tā rezultātā radās “pirmais posms” kopējā Eiropas patvēruma sistēmā (KEPS) no 1999. līdz 2004. gadam, ar kuru izveidoja kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par patvēruma pieteikumu izskatīšanu (aizstājot starptautisko/starpvaldību 1990. gada Dublinas konvenciju), tostarp Eiropas patvēruma meklētāju daktiloskopijas datubāzi (*Eurodac*) daktiloskopisko datu uzglabāšanai un salīdzināšanai. Tas arī noteica kopējus obligātos standartus, kas dalībvalstīm jāievēro saistībā ar patvēruma meklētāju uzņemšanu, kritērijus, kas ļautu kvalificēties starptautiskajai aizsardzībai, un piešķirtās aizsardzības raksturu un procedūras, ar kurām piešķir un atņem bēgļa statusu. Papildu tiesību akti attiecās uz pagaidu aizsardzību masveida pieplūduma gadījumā.

2004. gada novembrī pieņemtajā Hāgas programmā tika paredzēts, ka otrā posma instrumenti un pasākumi ir jāpieņem līdz 2010. gada beigām, uzsverot ES apņēmību pārsniegt obligātos minimālos standartus un izstrādāt vienotu patvēruma procedūru, kurā ietvertas kopīgas garantijas un vienots statuss tām personām, kurām ir piešķirta aizsardzība. Ar 2008. gada Eiropas Imigrācijas un patvēruma paktu šis termiņš tika atlikts līdz 2012. gadam.

B. Lisabonas līgums

Ar Lisabonas līgumu, kas stājās spēkā 2009. gada decembrī, tika ieviestas izmaiņas, patvēruma jomā veicamos pasākumus pārveidojot no obligāto minimuma standartu noteikšanas par kopējas sistēmas izveidošanu, kas ietver vienotu statusu un vienotas procedūras.

Šai kopējai patvēruma sistēmai ir jāietver šādi elementi:

- vienots patvēruma statuss;
- vienots alternatīvas aizsardzības statuss;
- kopēja pagaidu aizsardzības sistēma;
- kopējas procedūras patvēruma vai alternatīvas aizsardzības statusa piešķiršanai vai atņemšanai;
- kritēriji un mehānismi, lai noteiktu, kura dalībvalsts ir atbildīga par pieteikuma izskatīšanu;
- standarti attiecībā uz uzņemšanas nosacījumiem;
- partnerība un sadarbība ar trešām valstīm.

Kopš Lisabonas līguma pieņemšanas LESD 80. pants ir arī skaidri paredzējis solidaritātes principu un atbildības, tostarp jebkāda finanšu sloga, taisnīgu sadalījumu dalībvalstu starpā. ES patvēruma darbībām vajadzības gadījumā būtu jāsaturs atbilstīgi pasākumi, lai šis princips tiktu ievērots. Līgums arī būtiski mainīja lēmumu pieņemšanas procedūru patvēruma jautājumos, padarot koplēmuma procedūru par standarta procedūru. Turklāt tika ievērojami uzlabota tiesu iestāžu pārraudzība, ko veic ES Tiesa. Tagad prejudiciālus nolēmumus var lūgt ikviena dalībvalsts tiesa, nevis tikai dalībvalstu augstākās instances tiesas, kā tas bija iepriekš. Tas ļāva ES Tiesai paplašināt tiesu praksi patvēruma jomā.

Eiropadomes 2009. gada 10. decembrī pieņemtajā Stokholmas programmā, kas paredzēta 2010.–2014. gadam, tika atkārtoti apstiprināts mērķis “izveidot kopēju

aizsardzības un solidaritātes telpu, kuras pamatā būtu kopēja patvēruma piešķiršanas procedūra un vienots statuss personām, kam piešķirta starptautiska aizsardzība”. Tajā it īpaši tika uzsvērtā nepieciešamība veicināt patiesu solidaritāti ar īpašam spiedienam pakļautām dalībvalstīm un tas, ka galvenā loma būtu jāuzņemas jaunajam Eiropas Patvēruma atbalsta birojam (*EASO*, tagad Eiropas Savienības Patvēruma aģentūra ([EUAA](#))).

Lai gan Komisija jau 2008. un 2009. gadā iesniedza priekšlikumus par KEPS otro posmu, sarunas virzījās uz priekšu lēni. Tādējādi KEPS “otrais posms” tika pieņemts pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā, mainot uzsvāru no minimālajiem standartiem uz kopīgu patvēruma piešķiršanas procedūru, pamatojoties uz vienotu aizsardzības statusu.

C. Svarīgākie pašreizējie juridiskie instrumenti un notiekošie reformu centieni

Padomes Direktīva 2001/55/EK (2001. gada 20. jūlijs) par obligātajiem standartiem, lai pārvietoto personu masveida pieplūduma gadījumā sniegtu tām pagaidu aizsardzību, un par pasākumiem, lai līdzsvarotu dalībvalstu pūliņus, uzņemot šādas personas un uzņemoties ar to saistītās sekas ([Pagaidu aizsardzības direktīva](#)) tika izstrādāta kā satvars, lai pārvaldītu pārvietoto personu masveida pieplūdumu un sniegtu tām tūlītēju aizsardzību. Šīs direktīvas mērķis ir mazināt atšķirības starp dalībvalstu politiku attiecībā uz pārvietoto personu uzņemšanu un izturēšanos pret tām masveida pieplūduma situācijā, kā arī veicināt solidaritāti starp dalībvalstīm. Padome to pirmo reizi aktivizēja, reaģējot uz nepieredzēto Krievijas iebrukumu Ukrainā 2022. gada 24. februārī, lai sniegtu ātru un efektīvu palīdzību cilvēkiem, kuri bēg no kara Ukrainā.

Izņemot pārstrādāto [Kvalifikācijas direktīvu](#), kas stājās spēkā 2012. gada janvārī, pārējie pārstrādātie tiesību akti stājās spēkā tikai 2013. gada jūlijā ([Eurodac regula](#); [Dublīnas III regula](#); [Uzņemšanas nosacījumu direktīva](#) un [Patvēruma procedūru direktīva](#)), kas nozīmēja, ka to novēlotā transponēšana 2015. gada jūlija vidū bija migrācijas krīzes kulminācijas laikā. Eiropadome 2014. gada jūnijā izveidoja turpmākajiem gadiem [stratēģiskās pamatnostādnes likumdošanas un operatīvajai plānošanai](#) brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (LESD 68. pants), kuras balstās uz 2014. gada marta [Komisijas paziņojumu](#), kā arī pamatojas uz Stokholmas programmas panākto progresu. Šajās pamatnostādnēs ir uzsvērts, ka KEPS pilnīga transponēšana un efektīva īstenošana ir absolūta prioritāte.

Ņemot vērā migrācijas spiedienu kopš 2014. gada, Komisija 2015. gada maijā nāca klajā ar [Eiropas programmu migrācijas jomā \(4.2.3.\)](#), kurā ir ierosināti vairāki pasākumi, lai risinātu šo spiedienu, tostarp karsto punktu pieeja, kura ir kopīga *EASO* (tagad *EUAA*), Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūrai (bijušajai *Frontex*) un Eiropas Savienības Aģentūrai tiesībaizsardzības sadarbībai (Eiropolam), kas ietver darbu uz vietas ar priekšposteņa dalībvalstīm, lai ātri identificētu un reģistrētu ieceļojošos migrantus un noņemtu pirkstu nospiedumus. Karsto punktu pieejas mērķis bija arī palīdzēt īstenot ārkārtas pārceļšanas mehānismu kopsummā 160 000 cilvēkiem, kuriem nepieciešama starptautiskā aizsardzība. Mehānismus ierosināja Komisija, lai palīdzētu Itālijai un Grieķijai, un Padome tos pieņēma 2015. gada [14. septembrī](#) un [22. septembrī](#), kad bija apspriedusies ar Parlamentu. Padomes lēmums vēlāk tika saglabāts tiesā ES Tiesas [spriedumā](#) 2017. gada 6. septembrī. Pārceļšana ir paredzēta kā mehānisms, lai praksē īstenotu solidaritātes principu un taisnīga atbildības sadalījuma principu, kas izklāstīts LESD 80. pantā. Tomēr pārceļšanas rādītāji ir [zemāki nekā paredzēts](#) un pārceļšanas tiek īstenotas lēni.

Eiropas programmā migrācijas jomā ir noteikti arī tālāki pasākumi ceļā uz KEPS reformu, ar kuriem iepazīstināja divos tiesību aktu projektu kopumos 2016. gada maijā un jūlijā un kurus savstarpēji apsprieda Parlaments un Padome visā sasaukuma laikā, kas beidzās 2019. gada maijā. Tomēr – sakarā ar dokumentu bloķēšanu Padomē vai tādēļ, ka ir apturēti konkrēti dokumenti sakarā ar saistītu dokumentu bloķēšanu, – 2014.–2019. gada sasaukuma laikā netika pieņemts neviens tiesību akts.

Komisija 2020. gada 23. septembrī pieņēma [jauno Migrācijas un patvēruma paktu](#), lai dotu jaunu sākumu tā dēvētajai KEPS reformai. Pakts ir vērsts uz mērķi panākt jaunu līdzsvaru starp atbildību un solidaritāti. Komisija ierosina integrēt patvēruma procedūru vispārējā migrācijas pārvaldībā, to sasaistot ar iepriekšēju pārbaudi un atgriešanu.

Pirmais no apstiprināmajiem reformu priekšlikumiem bija par Eiropas Savienības Patvēruma aģentūras (EUAA) izveidi, aizstājot EASO. EUAA tika izveidota ar Regulu (ES) 2021/2303, kas 2021. gada 30. decembrī tika [publicēta Oficiālajā Vēstnesī](#).

Eiropas Parlaments un piecas rotējošās Padomes prezidentvalstis 2022. gada 7. septembrī parakstīja kopīgu [ceļvedi](#) attiecībā uz to, kā organizēt, koordinēt un īstenot sarunu grafiku starp likumdevējiem par KEPS un jauno Eiropas migrācijas un patvēruma paktu. Tie apņēmās sadarboties, lai pirms 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām pieņemtu ES migrācijas un patvēruma noteikumu reformu.

2022. gada beigās tika panākta politiska vienošanās par [pārstrādātās Uzņemšanas nosacījumu direktīvas reformu](#), par priekšlikumu [ES pārmitināšanas sistēmai](#) un par priekšlikumu [Kvalifikācijas regulai](#).

Notiek dialogi starp Parlamentu, Padomi un Komisiju par šādiem dokumentiem: [Eurodac regulu](#), [Patvēruma procedūras regulu](#), [Skrīninga regulu](#), [Patvēruma un migrācijas pārvaldības regulu](#) un [Krīzes un nepārvaramas varas regulu](#).

Komisija savā [leteikumā par likumīgām iespējām uz aizsardzību Eiropas Savienībā](#) ieteica dalībvalstīm īstenot to neizpildītās pārmitināšanas saistības un aicināja dalībvalstis ieviest un vairāk izmantot citus humanitārās uzņemšanas veidus, piemēram, ģimenes atkalapvienošanu un kopienas vai privātas sponsorēšanas shēmas, kā arī papildu iespējas, kas saistītas ar izglītību un darbu.

D. Ārējā dimensija

Komisijas 2011. gadā pieņemtā [Vispārējā pieeja migrācijai un mobilitātei](#) ir galvenais ES ārējās migrācijas un patvēruma politikas satvars. Tā nosaka, kā ES risina politikas dialogus un īsteno sadarbību ar valstīm, kas nav Savienības dalībvalstis, ievērojot skaidri noteiktas prioritātes. Tā pamatojas uz ES vispārējām ārējām darbībām, tostarp attīstības sadarbību. Tās galvenie mērķi ir labāk organizēt legālo migrāciju, novērst un apkarot neatbilstīgo migrāciju, maksimāli palielināt migrācijas un mobilitātes pozitīvo ietekmi uz attīstību un veicināt starptautisko aizsardzību.

Eiropas Padome un Turcija 2016. gada martā panāca vienošanos, kuras mērķis ir mazināt neatbilstīgo migrantu plūsmu caur Turciju uz Eiropu. Saskaņā ar [ES un Turcijas paziņojumu](#) visi jaunpienākušie neatbilstīgie migranti un patvēruma meklētāji, kuri no Turcijas ierodas Grieķijas salās un kuru patvēruma pieteikumi ir atzīti par nepieņemamiem, būtu jāstūti atpakaļ uz Turciju. Turklāt par katru sīrieti, kurš tiks atgriezts atpakaļ uz Turciju, kāds cits sīrieti būtu jāpārmitina Eiropas Savienībā – apmaiņā pret vīzu režīma liberalizāciju Turcijas pilsoņiem un maksājumu 6 miljardu EUR apmērā saskaņā ar Bēgļu atbalsta mehānismu Turcijā, līdz 2018. gada beigām. Saskaņā ar jaunāko Komisijas 2019. gada 16. oktobra [progresā ziņojumu](#)

[par Eiropas programmas migrācijas jomā īstenošanu](#) paziņojumam ir nozīmīga loma, nodrošinot Vidusjūras austrumdaļas migrācijas problēmu efektīvu risināšanu. 2021. gada oktobrī Eiropadome [aicināja](#) Turciju nodrošināt, lai ES un Turcijas 2016. gada paziņojums tiktu pilnībā un nediskriminējoši īstenots, tostarp attiecībā uz Kipras Republiku. ES un Turcijas augsta līmeņa dialogs par migrāciju notika 2023. gada 23. novembrī.

Viena no galvenajām iniciatīvām, kas izklāstītas jaunajā Migrācijas un patvēruma paktā, bija īpaši pielāgotu un savstarpēji izdevīgu partnerību veicināšana ar trešām valstīm migrācijas jomā. 2023. gada jūlijā Komisija [parakstīja](#) saprašanās memorandu ar Tunisiju.

Pasaules mērogā 2016. gada septembrī Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja vienprātīgi pieņēma [Ņujorkas deklarāciju par bēgļiem un migrantiem](#), nozīmīgu politisko deklarāciju, kas vērsta uz to, lai uzlabotu veidu, kādā starptautiskā sabiedrība reaģē uz bēgļu un migrantu plaša mēroga pārvietošanos un ieilgušām bēgļu situācijām. Tā rezultātā 2018. gadā tika pieņemti divi globālie pakti – attiecībā uz bēgļiem un attiecībā uz citiem migrantiem. Ņujorkas deklarācijā ir izklāstīts visaptverošs satvars reaģēšanai bēgļu jautājumā, nosakot konkrētas darbības, kuras vajadzīgas, lai samazinātu spiedienu uz uzņēmējvalstīm, veicinātu bēgļu patstāvību, paplašinātu piekļuvi trešo valstu risinājumiem un uzlabotu apstākļus izcelsmes valstīs, lai bēgļi varētu atgriezties drošībā un cilvēka cieņai atbilstīgos apstākļos. Pamatojoties uz šiem četriem galvenajiem mērķiem, Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja 2018. gada 17. decembrī apstiprināja [Globālo paktu par bēgļiem](#).

E. Finansējums patvēruma politikai

ES budžetā galvenais finansēšanas instruments patvēruma jomā ir Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds ([AMIF](#)). Piešķirums *AMIF* iepriekšējā ES ilgtermiņa budžeta periodā (2014.–2020. gads), kas laika ziņā sakrita ar migrācijas krīzi, tika palielināts no 3,31 miljarda EUR līdz 6,6 miljardiem EUR. Nākamajam ilgtermiņa ES budžetam laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam finansējums atkal tika palielināts saskaņā ar *AMIF* līdz 9,9 miljardiem EUR, tostarp, lai efektīvi un humāni pārvaldītu migrāciju, patvērumu un integrāciju, tostarp finansiālo atbalstu dalībvalstīm par pārmitināšanā un pārceļšanā izrādīto solidaritāti. No citiem ES finansēšanas instrumentiem, piemēram, no Eiropas Sociālā fonda ([2.3.2.](#)), Eiropas atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ([2.3.9.](#)) un Eiropas Reģionālās attīstības fonda ([3.1.2.](#)), arī piešķir līdzekļus, galvenokārt, lai atbalstītu bēgļu un migrantu integrāciju, kaut arī tiem piešķirto līdzekļu daļa nav uzskaitīta atsevišķi budžeta pozīcijās un tādējādi nav skaidra.

Tāpat arī sākotnējais 2014.–2020. gada piešķirums [EASO \(tagad EUAA\)](#) tika palielināts no 109 miljoniem EUR līdz 456 miljoniem EUR. Lai turpmāk varētu sniegt pilnu operatīvo atbalstu attiecībā uz patvēruma procedūrām, jaunajā daudzgadu finanšu shēmā (DFS) tiek paredzēts budžets 1,22 miljardi EUR laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam.

Ar [Regulu \(ES\) 2021/947](#) tika izveidots Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instruments “Eiropa pasaulē” (*NDICI* – “Eiropa pasaulē”). Tajā ir apvienota lielākā daļa ES ārējās finansēšanas instrumentu, kas pastāvēja kā atsevišķi instrumenti iepriekšējā budžeta periodā (2014.–2020. gads). Tā apmērs ir 79,5 miljardi EUR, un tajā iekļauts indikatīvs 10 % izdevumu mērķrādītājs saistībā ar migrāciju (elastīga rosinoša pieeja migrācijai).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlaments vienmēr ir stingri iestājies par KEPS saskaņā ar ES juridiskajām saistībām. Tas ir arī aicinājis samazināt neatbilstīgo migrāciju un aizsargāt neaizsargātas grupas.

Eiropas Parlaments un piecas rotējošās Padomes prezidentvalstis 2022. gada 7. septembrī [apņēmas](#) sadarboties, lai pirms 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām pieņemtu 2016. gadā sāktās ES migrācijas un patvēruma noteikumu reformas.

Parlaments var celt ES Tiesā prasību atcelt tiesību aktu. Šis instruments tika veiksmīgi izmantots (sk. [ES Tiesas 2008. gada 6. maija spriedumu](#)) ar nolūku panākt, ka tiek atcelti noteikumi par kārtību, kādā apstiprina Direktīvā 2005/85/EK paredzēto trešo valstu kopējo sarakstu, kuras tiek uzskatītas par drošām izcelsmes valstīm un drošām Eiropas trešajām valstīm.

Apmeklējiet Eiropas Parlamenta mājaslapu: [ES atbilde uz migrāciju](#)

Georgiana Sandu
10/2023

4.2.3. IMIGRĀCIJAS POLITIKA

Viens no galvenajiem Eiropas Savienības mērķiem ir uz solidaritātes principu balstīta progresīva un visaptveroša Eiropas imigrācijas politika. Imigrācijas politikas mērķis ir izveidot līdzsvarotu pieeju gan atbilstīgas, gan neatbilstīgas imigrācijas jautājumu risināšanai.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 79. un 80. pants.

KOMPETENCES

Atbilstīga imigrācija ES ir kompetenta pieņemt ieeļošanas un uzturēšanās nosacījumus trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri legāli ieeļo un uzturas kādā no dalībvalstīm, tostarp ģimenes atkalapvienošanās nolūkā. Dalībvalstis joprojām ir tiesīgas noteikt to uzņemamo personu skaitu, kuras ierodas no trešām valstīm, lai meklētu darbu.

Integrācija ES var sniegt stimulus un atbalstīt pasākumus, ko dalībvalstis veic, lai sekmētu legāli dzīvojošu trešo valstu valstspiederīgo integrāciju. Tomēr ES tiesību aktos valstu tiesību aktu un noteikumu saskaņošana nav paredzēta.

Cīņa pret neatbilstīgu imigrāciju Savienībai ir pienākums novērst un samazināt neatbilstīgu imigrāciju, jo īpaši ar efektīvas atgriešanas politikas pasākumiem, stingri ievērojot pamattiesības.

Atpakaļuzņemšanas nolīgumi Savienība ir kompetenta noslēgt nolīgumus ar trešām valstīm par to trešo valstu valstspiederīgo atpakaļuzņemšanu viņu izcelsmes valstī, kuri neatbilst vai vairs neatbilst nosacījumiem, lai ieeļotu, uzturētos vai pastāvīgi dzīvotu kādā no dalībvalstīm.

MĒRĶI

Līdzsvarotas pieejas izstrāde imigrācijai ES mērķis ir izstrādāt līdzsvarotu pieeju, ar ko risināt atbilstīgas imigrācijas jautājumus un apkarot neatbilstīgu imigrāciju. Pareiza migrācijas plūsmu pārvaldība ietver arī taisnīgu attieksmi pret trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri legāli uzturas dalībvalstīs, stingrākus pasākumus neatbilstīgas imigrācijas, tostarp cilvēku tirdzniecības un kontrabandas, apkarošanai un ciešākas sadarbības veicināšanu ar trešām valstīm visās jomās. ES cenšas panākt vienotu atbilstīgu imigrantu tiesību un pienākumu līmeni, kas būtu līdzvērtīgs ES pilsoņu tiesību un pienākumu līmenim.

Solidaritātes princips Saskaņā ar Lisabonas līgumu uz imigrācijas politikas īstenošanu attiecas solidaritātes princips un atbildības, tostarp tās finansiālo seku, taisnīga sadalījuma princips dalībvalstu starpā (LESD 80. pants).

SASNIEGUMI

A. No Lisabonas līguma izrietošās institucionālās pārmaiņas

Ar Lisabonas līgumu, kas stājās spēkā 2009. gada decembrī ([1.1.5.](#)), attiecībā uz atbilstīgu migrāciju ieviesa kvalificēta vairākuma balsošanas procedūru, kā arī jaunu juridisko pamatu integrācijas pasākumu veicināšanai. Tagad gan neatbilstīgas, gan atbilstīgas imigrācijas politikas jautājumiem piemēro parasto likumdošanas procedūru, un līdz ar to Parlaments ir kļuvis par vienu no likumdevējiem, kuram ir līdzvērtīgas pilnvaras kā Padomei. Tomēr būtu jānorāda, ka pagaidu pasākumus pēkšņā trešo valstu valstspiederīgo pieplūduma gadījumā ievieš vienīgi Padome pēc apspriešanās ar Parlamentu (LESD 78. panta 3. punkts).

Lisabonas līgumā ir arī precizēts, ka šajā jomā Savienībai un dalībvalstīm ir dalītas kompetences, jo īpaši attiecībā uz tādu migrantu skaitu, kuri kādā no dalībvalstīm drīkst ieceļot, lai meklētu darbu (LESD 79. panta 5. punkts). Visbeidzot, Tiesai tagad ir noteikta kompetence pilnībā imigrācijas un patvēruma jomā.

B. Aktuālas politikas norises

1. “Vispārējā pieeja migrācijai un mobilitātei”

“Vispārējā pieeja migrācijai un mobilitātei” ([GAMM](#)), ko 2011. gadā pieņēma Komisija, nosaka vispārēju pieeju Savienības ārējām attiecībām ar trešām valstīm migrācijas jomā. Tās pamatā ir četri pīlāri: atbilstīga imigrācija un mobilitāte, neatbilstīga imigrācija un cilvēku tirdzniecība, starptautiskā aizsardzība un patvēruma politika, kā arī migrācijas un mobilitātes ietekmes uz attīstību maksimāla palielināšana. Atbilstīgi šai pieejai migrantu cilvēktiesības ir transversāls jautājums.

2. 2014. gada jūnija stratēģiskās vadlīnijas

2009. gada decembrī pieņemtā Stokholmas programma brīvības, drošības un tiesiskuma telpai (AFSJ) beidza darboties 2014. gada decembrī ([4.2.1.](#)). Komisija 2014. gada martā publicēja jaunu paziņojumu “[Atvērta un droša Eiropa – mērķa īstenošana](#)”, kurā tā izklāstīja priekšstatu par turpmāko programmu AFSJ jomā. Saskaņā ar LESD 68. pantu Eiropadome pēc tam savos 2014. gada 26. un 27. jūnija secinājumos noteica “likumdošanas un operatīvās plānošanas [stratēģiskās pamatnostādnes](#) brīvības, drošības un tiesiskuma telpā” laikposmā no 2014. gada līdz 2020. gadam. Tā vairs nav programma, bet pamatnostādnes, kuru uzmanības centrā ir pašreizējo juridisko instrumentu un pasākumu transponēšanas, īstenošanas un konsolidēšanas mērķis. Tajās ir uzsvērtā nepieciešamība ieviest vispārēju pieeju migrācijai, pēc iespējas labāk izmantojot atbilstīgu migrāciju, piedāvājot aizsardzību tiem, kam tā ir vajadzīga, cīnoties pret neatbilstīgu imigrāciju un efektīvi pārvaldot robežas. Jaunas stratēģiskās pamatnostādnes vēl nav pieņemtas.

3. Eiropas darba programma migrācijas jomā

Komisija 2015. gada maijā publicēja [Eiropas programmu attiecībā uz migrāciju](#). Programmā bija ieteikts nekavējoties veikt pasākumus, lai pārvarētu Vidusjūras reģionā valdošo krīzes situāciju, kā arī veikt pasākumus turpmākajos gados, lai labāk pārvaldītu migrāciju visos tās aspektos.

Pamatojoties uz šo programmu, Komisija 2016. gada aprīlī [paziņojumā](#) publicēja norādījumus par atbilstīgu migrāciju, kā arī patvērumu. Ir paredzēti četri galvenie virzieni vadlīnijām attiecībā uz atbilstīgas migrācijas politiku: pārskatīt Zilās kartes

direktīvu, piesaistīt inovatīvus uzņēmējus ES, izstrādāt konsekventāku un efektīvāku modeli atbilstīgas migrācijas pārvaldībai Savienības līmenī, novērtējot pastāvošo sistēmu, un stiprināt sadarbību ar svarīgākajām izcelsmes valstīm, lai nodrošinātu likumīgus ceļus uz ES, vienlaikus uzlabojot to personu atgriešanu, kurām nav tiesību palikt.

Komisija 2019. gada oktobrī publicēja [progresu ziņojumu](#) par Eiropas programmas migrācijas jomā īstenošanu, kurā izvērtēts panāktais progress un trūkumi saistībā ar programmas īstenošanu. Komisija 2021. gada septembrī, gadu pēc jaunā Migrācijas un patvēruma pakta, pieņēma savu pirmo [ziņojumu par migrāciju un patvērumu](#), aptverot visus migrācijas pārvaldības aspektus un izvērtējot galvenās norises migrācijas un patvēruma politikā iepriekšējā pusotra gada laikā. [Otrais ziņojums par migrāciju un patvērumu](#) tika publicēts 2022. gada 6. oktobrī.

Visas politikas norises cieši uzrauga [Eiropas Migrācijas tīkls](#), kas tika izveidots 2008. gadā kā ES migrācijas un patvēruma ekspertu tīkls no visām dalībvalstīm, kuri sadarbojas, lai sniegtu objektīvu, salīdzināmu un politiski nozīmīgu informāciju.

4. Jauns Migrācijas un patvēruma pakts

Kā paziņots 2020. gada darba programmā, Komisija 2020. gada septembrī publicēja savu jauno paktu, kura mērķis ir patvēruma procedūru integrēt vispārējā migrācijas pārvaldībā, to sasaistot ar iepriekšēju pārbaudi un atgriešanu, vienlaikus aptverot arī ārējo robežu pārvaldību, spēcīgāku prognozēšanu, gatavību krīzēm un reaģēšanu krīzes situācijās, izmantojot solidaritātes mehānismu, kā arī ārējās attiecības ar galvenajām izcelsmes un tranzīta trešām valstīm ([4.2.2.](#)). Tas ietver [Komisijas ieteikumu](#) izstrādāt papildu likumīgus veidus aizsardzībai, piemēram, pārmitināšanu un citus humanitārās uzņemšanas veidus, piemēram, kopienas sponsorēšanas programmas, kā arī veidus, kas saistīti ar izglītību un darbu.

Komisija 2022. gada aprīlī ierosināja [tiesību aktu kopumu legālās migrācijas jomā](#), kas ietver priekšlikumus par Vienotās atļaujas direktīvas un Pastāvīgo iedzīvotāju direktīvas pārstrādāšanu. Komisija 2023. gada 15. novembrī ierosināja [Prasmju un talantu mobilitātes tiesību aktu kopumu](#), kas ietver ES talantu fonda izveidi, kā arī pasākumus kvalifikāciju atzīšanas procedūru vienkāršošanai, lai veicinātu studentu un darba tirgus mobilitāti.

Eiropas Parlaments un piecas rotējošās Padomes prezidentvalstis 2022. gada 7. septembrī [apņēmas](#) sadarbīties, lai pirms 2024. gada ES vēlēšanām pieņemtu 2016. gadā sāktu ES migrācijas un patvēruma noteikumu reformu.

C. Likumdošanas attīstība

Kopš 2008. gada ir pieņemtas vairākas būtiskas direktīvas imigrācijas jomā, un dažas no tām jau ir pārskatītas.

1. Atbilstīga imigrācija

Ņemot vērā problēmas, kas radās saistībā ar vispārēja noteikuma pieņemšanu attiecībā uz visu darbaspēka imigrāciju ES, pašreizējā pieeja paredz pieņemt nozaru tiesību aktus, kurus piemēros migrantu kategorijām, lai izveidotu ES līmeņa politiku atbilstīgas imigrācijas jomā.

Ar Direktīvu 2009/50/EK par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos tika ieviesta tā dēvētā “ES zilā karte” – operatīva procedūra īpašas uzturēšanās un darba atļaujas izdošanai, paredzot

daudz pievilcīgākus nosacījumus trešo valstu darbspēkam, lai varētu dalībvalstīs piesaistīt augsti kvalificētus darbiniekus. Komisija 2016. gada jūnijā ierosināja pārskatīt šo sistēmu, tostarp apsverot mazāk stingrus uzņemšanas kritērijus, zemāku algas sliekšni / minimālo darba līguma ilgumu, labākus ģimenes atkalapvienošanās noteikumus, un atcelt paralēlas valstu shēmas, pret ko iebilda dalībvalstis. Pēc jaunā pakta publicēšanas Parlaments un Padome atkal sāka darbu pie šīs pārskatīšanas, un 2021. gada 15. septembrī Parlaments [apstiprināja](#) vienošanos, kas tika panākta ar Padomi. Jaunie noteikumi paredz elastīgākus uzņemšanas kritērijus (pietiek ar derīgu darba līgumu vai saistošu sešu mēnešu darba piedāvājumu), vienlaikus pazeminot minimālās algas robežvērtību, kas pieteikuma iesniedzējiem jāsaņem, lai viņi varētu pretendēt uz zilo karti, un atvieglot zilās kartes turētājiem ceļošanu starp ES valstīm un atkalapvienošanos ar ģimenēm. [Direktīva \(ES\) 2021/1883](#) tika publicēta *Oficiālajā Vēstnesī* 2022. gada 6. aprīlī.

Vienotās atļaujas direktīva ([2011/98/ES](#)) nosaka vienotu, vienkāršotu procedūru trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri iesniedz uzturēšanās un darba atļauju pieteikumu kādā dalībvalstī, kā arī nosaka vienotu tiesību kopumu, kāds jāgarantē atbilstīgiem imigrantiem. [Īstenošanas ziņojumā](#), kas pieņemts 2019. gada martā, konstatēts, ka trešo valstu valstspiederīgie, kuriem trūkst informācijas par savām tiesībām, kavē direktīvas mērķa īstenošanu veicināt viņu integrāciju un diskriminācijas novēršanu. Komisija 2022. gada aprīlī [ierosina](#) pārskatīt direktīvu, lai vienkāršotu un precizētu tās darbības jomu, tostarp uzņemšanas un uzturēšanās nosacījumus mazkvalificētiem un vidēji kvalificētiem darbiniekiem. Likumdevēji pašlaik strādā pie šī [dokumentu kopuma](#).

[Direktīva 2014/36/ES](#), ko pieņēma 2014. gada februārī, reglamentē trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumus sezonas darbinieku nodarbinātības nolūkā. Migrējošie sezonālā darba ņēmēji var likumīgi un uz laiku uzturēties ES ne ilgāk par pieciem līdz deviņiem mēnešiem (atkarībā no dalībvalsts), lai veiktu no gadalaiku maiņas atkarīgu darbību, vienlaikus saglabājot savu pamata dzīvesvietu trešā valstī. Šajā direktīvā ir arī precizētas migrējošiem darba ņēmējiem piešķirtās tiesības. Komisija 2020. gada jūlijā izdeva [pamatnostādnes par sezonas darbiniekiem saistībā ar Covid-19 uzliesmojumu](#), kurās tā paziņoja, 2021. gadā ir paredzēts to īstenošanas ziņojums.

2014. gada 15. maijā tika pieņemta [Direktīva 2014/66/ES](#) par uzņēmuma ietvaros pārceltu trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumiem. Šī direktīva ļauj uzņēmumiem un starptautiskām korporācijām vienkāršāk uz laiku pārcelt savus vadītājus, speciālistus un praktikantus uz savām filiālēm vai meitasuzņēmumiem, kas atrodas Eiropas Savienībā. Pirmais īstenošanas ziņojums bija jāiesniedz līdz 2019. gada novembrim.

[Direktīva \(ES\) 2016/801](#) par nosacījumiem attiecībā uz trešo valstu pilsoņu ieceļošanu un uzturēšanos pētniecības, studiju, stažēšanās, brīvprātīga darba, skolēnu apmaiņas programmu vai izglītības projektu un viesaukles darba nolūkā tika pieņemta 2016. gada 11. maijā, un tā bija jātransponē līdz 2018. gada 23. maijam. Ar to aizstāj iepriekšējos instrumentus, kas attiecas uz studentiem un pētniekiem, paplašinot to darbības jomu un vienkāršojot to piemērošanu.

Visbeidzot, to trešo valstu valstspiederīgo statusu, kuri ir Eiropas Savienības pastāvīgie iedzīvotāji, joprojām reglamentē Padomes Direktīva [2003/109/EK](#), kas grozīta 2011. gadā, lai attiecinātu tās darbības jomu uz bēgļiem un citiem starptautiskās aizsardzības saņēmējiem. 2019. gada marta [Īstenošanas ziņojumā](#) tika konstatēts, ka

tā vietā, lai aktīvi veicinātu Eiropas pastāvīgā iedzīvotāja statusu, dalībvalstis izsniedz galvenokārt ilgtermiņa uzturēšanās atļaujas, un tikai daži trešo valstu valstspiederīgie izmanto savas tiesības pārcelties uz citām dalībvalstīm. Komisija 2022. gada aprīlī [ierosināja](#) pārstrādāt direktīvu ar mērķi izveidot patiesu ES pastāvīgā iedzīvotāja statusu, jo īpaši stiprinot pastāvīgo iedzīvotāju tiesības pārcelties uz citām dalībvalstīm un strādāt tajās. Eiropas Parlaments 2023. gada aprīlī pieņēma sarunu pilnvaras. Likumdevēji pašlaik strādā pie šī [dokumentu kopuma](#).

2. Integrācija

Padomes [Direktīvā 2003/86/EK](#) ir paredzēti noteikumi par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanu, kas pārsniedz ECTK 8. pantā noteiktās tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Ņemot vērā to, ka 2008. gada īstenošanas ziņojumā tika secināts, ka Direktīva 2003/86/EK nav pilnībā un pareizi piemērota dalībvalstīs, Komisija 2014. gada aprīlī publicēja [paziņojumu](#), sniedzot dalībvalstīm norādījumus, kā to piemērot. Komisijas [legālās migrācijas atbilstības pārbaudē](#) apskatīta arī Ģimenes atkalapvienošanās direktīva.

ES kompetence integrācijas jomā ir ierobežota. Komisija 2011. gada jūlijā pieņēma paziņojumu "[Eiropas programma trešo valstu pilsoņu integrācijai](#)". Pavisam nesen, 2020. gada novembrī, Komisija nāca klajā ar [rīcības plānu](#) par integrāciju un iekļaušanu laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam, nosakot politikas satvaru un konkrētas iniciatīvas, lai palīdzētu dalībvalstīm integrēt aptuveni 34 miljonus trešo valstu valstspiederīgo, kas likumīgi dzīvo ES teritorijā, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes un mājvietas iegūšanas jomā. Plānā apvienoti uzraudzības pasākumi un jaunu digitālo rīku izmantošana, kā arī centieni veicināt migrantu līdzdalību sabiedrībā, palielināt ES finansējuma saņemšanas iespējas un veidot daudzpusējas ieinteresēto personu partnerības dažādos pārvaldības līmeņos. Spēkā esošie instrumenti ietver [Eiropas Migrācijas forumu](#), [Eiropas tīmekļa vietni par integrāciju](#), [Eiropas Integrācijas tīklu](#) un jaunizveidoto ekspertu grupu migrantu viedokļu jautājumos migrācijas, patvēruma un integrācijas jomā, kura [pirmo reizi](#) tikās 2020. gada novembrī un kopš tā laika organizē regulāras sanāksmes.

Specializēti finansēšanas instrumenti valstu integrācijas politikas atbalstam tika balstīti uz Patvēruma, migrācijas un integrācijas fondu ([AMIF](#)) un Eiropas Sociālo fondu ([ESF+](#)) saskaņā ar jauno daudzgadu finanšu shēmu (DFS) laikposmam no 2021. gada līdz 2027. gadam.

3. Neatbilstīga imigrācija

Savienība ir pieņēmusi dažus pamata tiesību aktus cīņai pret neatbilstīgu imigrāciju:

- Tā dēvētā "veicinātāju pakete" ietver Padomes [Direktīvu 2002/90/EK](#), ar ko nosaka kopīgu neatļautas ieceļošanas, tranzīta un uzturēšanās atvieglošanas nozieguma definīciju, un [Pamatlēmumu 2002/946/TI](#), ar ko nosaka kriminālsodus par šādu rīcību. Šo tiesību aktu paketi papildina Padomes [Direktīva 2004/81/EK](#) par uzturēšanās atļauju, kas paredz tās izsniegšanu trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ir cilvēku tirdzniecības upuri un kuri sadarbojas ar kompetentajām iestādēm (attiecībā uz cilvēku tirdzniecību sk. faktu lapu par tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās [4.2.6.](#)). Komisija 2015. gada maijā pieņēma [ES rīcības plānu cīņai pret migrantu kontrabandu \(2015.–2020. gads\)](#), un atbilstīgi rīcības plānam tā veica [REFIT novērtējumu](#) par spēkā esošo tiesisko regulējumu, kam sekoja [sabiedriskā apspriešana](#). Komisija konstatēja, ka tobrīd nebija pietiekami daudz pierādījumu, kas norādītu uz personu vai organizāciju, kas sniedz humāno

palīdzību, faktisku un atkārtotu saukšanu pie atbildības, un secināja, ka ES tiesiskais regulējums migrantu kontrabandas novēršanai pašreizējā situācijā ir nepieciešams. Parlaments 2018. gada 5. jūlija [rezolūcijā](#) aicināja Komisiju izstrādāt pamatnostādnes dalībvalstīm, lai novērstu kriminālatbildības noteikšanu par humānās palīdzības sniegšanu, un 2018. gada septembrī tika rīkota [uzklausīšana](#) par šo tematu. Komisija nāca klajā ar [paziņojumu](#), kurā sniegti norādījumi par Atvieglošanas direktīvas interpretāciju, kas veido daļu no tās jaunā pakta un kurā tā norādīja, ka juridisku pienākumu glābt cilvēkus, kas jūrā atrodas briesmās, nevar atzīt par krimināli sodāmu, bet tā vairs nelūdz papildu centienus, atstājot meklēšanas un glābšanas darbības NVO un privātiem kuģiem. Pēc [sabiedriskās apspriešanas](#) Komisija 2021. gada septembrī pieņēma atjauninātu [ES rīcības plānu cīņai pret migrantu kontrabandu 2021.–2025. gadam](#). Ar cilvēku tirdzniecību saistīti jautājumi tiek risināti ar [Direktīvu 2011/36/ES](#) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību. Savukārt 2022. gada decembrī Komisija [ierosināja](#) pārstrādāt Direktīvu 2011/36/ES. Likumdevēji pašlaik strādā pie šī [dokumentu kopuma](#).

- “Atgriešanas direktīvā” ([2008/115/EK](#)) ir noteikti kopīgi ES standarti un procedūras attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kuri dalībvalstīs uzturas neatbilstīgi. Pirmais ziņojums par tās īstenošanu tika pieņemts 2014. gada martā. Komisija 2015. gada septembrī publicēja [ES rīcības plānu par atgriešanu](#), un pēc tam 2015. gada oktobrī tika pieņemti Padomes secinājumi par atgriešanas politikas nākotni. Komisija 2017. gada martā papildināja rīcības plānu ar [paziņojumu](#) “Efektīvāka atgriešanas politika Eiropas Savienībā – atjaunināts rīcības plāns” un [ieteikumu](#) par to, kā panākt efektīvāku atgriešanu. Komisija 2017. gada septembrī publicēja atjauninātu “[Rokasgrāmatu atgriešanas jautājumos](#)”, sniedzot norādījumus par pienākumu izpildi valsts iestādēm, kas ir kompetentas veikt ar atgriešanu saistītus uzdevumus. Turklāt 2016. gadā Eiropas Parlaments un Padome pieņēma [Regulu \(ES\) 2016/1953](#) par Eiropas ceļošanas dokumentu tādu trešo valstu valstspiederīgo atgriešanai, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi. Nesen uzlabotā un nostiprinātā [Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra \(Frontex\)](#) arvien vairāk palīdz dalībvalstīm to darbībās, kas saistītas ar atgriešanu. Komisija 2018. gada septembrī ierosināja pārskatīt Atgriešanas direktīvu, lai paātrinātu procedūras, tostarp izstrādāt jaunu procedūru uz robežām patvēruma pieteikumu iesniedzējiem, skaidrākas procedūras un noteikumus, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu, efektīvu brīvprātīgas atgriešanas programmu izveidi dalībvalstīs, kā arī skaidrākus noteikumus par ieslodzīšanu. Mērķtiecīgā [Parlamenta ietekmes novērtējumā](#) tika konstatēts, ka priekšlikums radīs ievērojamas izmaksas dalībvalstīm, jo tiks pastiprināta ieslodzīšana. Nebija skaidru pierādījumu tam, ka priekšlikums veicinātu efektīvāku atgriešanu, bet tas varētu izraisīt neatbilstīgu migrantu pamattiesību pārkāpumus. Parlamenta 2020. gada 17. decembra rezolūcijā par [Atgriešanas direktīvas īstenošanu](#) tika uzsvērts, ka ES atgriešanas politikas efektivitāte ir jāvērtē ne tikai pēc atgriešanas rādītājiem, bet arī jāņem vērā pamattiesību un procesuālo garantiju ievērošana. Referente (*Tineke Strik* (Verts/ALE)) savu [ziņojuma projektu](#) publicēja 2020. gada 21. februārī. Likumdevēji pašlaik strādā pie šī [dokumentu kopuma](#). Jaunajā paktā Komisija cenšas panākt kopīgu ES atgriešanas sistēmu ar operatīvāku atbalstu dalībvalstīm un *Frontex* kā ES atgriešanas politikas operatīvo daļu, kā arī ieceļ atgriešanas koordinātoru, ko atbalsta jauns augsta līmeņa atgriešanas tīkls. Pirmais ES atgriešanas koordinātors *Mari Juritsch* tika iecelts

2022. gada martā. Komisija ir publicējusi [stratēģiju par brīvprātīgu atgriešanos un reintegrāciju](#) (2021. gada aprīlis), politikas dokumentu “[Ceļā uz darbības stratēģiju efektīvākai atgriešanai](#)” (2023. gada janvāris) un [ieteikumu](#) par atgriešanas lēmumu savstarpēju atzīšanu un atgriešanas paātrināšanu (2023. gada marts). Atgriešanas sponsorēšana ir ierosināta arī kā solidaritātes pasākums saskaņā ar ierosināto Patvēruma un migrācijas pārvaldības regulu ([4.2.2.](#)), ar kuras palīdzību dalībvalstis var atbalstīt citas dalībvalstis, kas saskaras ar grūtībām.

- **Sankciju direktīvā pret darba devējiem** ([2009/52/EK](#)) ir precizētas sankcijas un pasākumi, kas dalībvalstīm jāpiemēro pret darba devējiem, kuri nodarbina trešo valstu valstspiederīgos, kas dalībvalstīs uzturas nelikumīgi. Pirmais ziņojums par šīs direktīvas īstenošanu tika iesniegts 2014. gada 22. maijā. Pēc jaunā pakta izziņošanas Komisija 2021. gada septembrī pieņēma [paziņojumu par direktīvas piemērošanu](#), lai stiprinātu īstenošanu, vienlaikus aizsargājot neatbilstīgu migrantu tiesības.
- Kopš 2001. gada dalībvalstis ir savstarpēji atzinušas savus attiecīgos izraidīšanas lēmumus ([Direktīva 2001/40](#)), saskaņā ar kuriem tiek ievērots un izpildīts vienas dalībvalsts lēmums izraidīt trešās valsts valstspiederīgo, kurš atrodas citā dalībvalstī.

Līdztekus Savienība īsteno sarunas par [atpakaļuzņemšanas nolīgumiem](#) un to noslēgšanu ar izcelsmes un tranzīta valstīm, lai atgrieztu neatbilstīgus migrantus, un sadarbojas ar šīm valstīm cīņā pret cilvēku tirdzniecību. Šajos nolīgumos ir paredzēts, ka apvienotās atpakaļuzņemšanas komitejas uzrauga to īstenošanu. Tie ir saistīti arī ar vīzu režīma atvieglošanas nolīgumiem, kuru mērķis ir sniegt vajadzīgo stimulu sarunām par atpakaļuzņemšanu attiecīgajā trešajā valstī, nepalielinot neatbilstīgu migrāciju.

Komisija ir arī noslēgusi neformālas vienošanās par atgriešanu un atpakaļuzņemšanu, kuras Parlaments ir nopietni kritizējis par to, ka tās nav pakļautas Parlamenta pārbaudei, un izvirzījušas jautājumus par pārskatatbildību un pārredzamību.

Komisija ir ierosinājusi ES rīcības plānus attiecībā uz [Vidusjūras centrālo daļu](#) (2022. gada novembris), [Rietumbalkānu maršrutu](#) (2022. gada decembris), [Vidusjūras rietumu daļas un Atlantijas okeāna maršruti](#) (2023. gada jūnijs) un [Vidusjūras austrumdaļas](#) maršrutu (2023. gada oktobris).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā Parlaments kā viens no likumdevējiem ir aktīvi iesaistījies jaunu tiesību aktu pieņemšanā saistībā gan ar neatbilstīgu, gan atbilstīgu imigrāciju.

Parlaments ir pieņēmis vairākas patstāvīgās rezolūcijas par migrāciju, cita starpā [2016. gada 12. aprīļa rezolūciju](#) par stāvokli Vidusjūras reģionā un nepieciešamību pēc holistiskas ES pieejas migrācijai, [2021. gada 20. maija rezolūciju](#) par jaunām iespējām likumīgai darbaspēka migrācijai un [normatīvo patstāvīgo 2021. gada 25. novembra rezolūciju](#) ar ieteikumiem Komisijai par legālās migrācijas politiku un tiesību aktiem.

Vairāk informācijas par šo jautājumu:

- [Migrācija Eiropā](#)
- [ES Patvēruma politika](#)

Georgiana Sandu
10/2023

4.2.4. ĀRĒJO ROBEŽU PĀRVALDĪBA

ES robežu pārvaldības politikai ir nācies pielāgoties ievērojamām pārmaiņām sakarā ar bēgļu un neatbilstīgu migrantu ierašanos nepieredzētos apjomos, un kopš 2015. gada vidus atklājās virkne nepilnību ES politikā attiecībā uz ārējām robežām un migrāciju. Problēmas saistībā ar jaukto migrācijas plūsmu pieaugumu uz ES, Covid-19 pandēmiju un pieaugušās drošības problēmas ir mudinājušas aktīvi rīkoties ES ārējo robežu aizsardzības jomā, kas ietekmē arī Savienības iekšējās robežas.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 2. punkts;

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 67. un 77. pants.

MĒRĶI

Vienotai teritorijai bez pārbaudēm uz iekšējām robežām – Šengenas zonai – nepieciešama arī kopīga ārējo robežu pārvaldības politika. LES 3. panta 2. punktā ir noteikts, ka jāveic piemēroti pasākumi “kas attiecas uz ārējo robežu kontroli”. Tādēļ ES ir paredzējusi noteikt kopējus standartus attiecībā uz kontroli pie ārējām robežām un pakāpeniski izveidot šo robežu integrētas pārvaldības sistēmu.

SASNIEGUMI

Pirmais pasākums virzībā uz ārējo robežu kopējas pārvaldības politiku tika veikts 1985. gada 14. jūnijā, kad piecas no Eiropas Ekonomiskās Savienības tobrīd desmit dalībvalstīm vietā, kas atrodas blakus Luksemburgas robežpilsētai Šengenei, parakstīja starptautisku līgumu, tā saukto Šengenas nolīgumu, ko pēc pieciem gadiem papildināja Konvencija par Šengenas nolīguma īstenošanu^[1]. Ar Šengenas *acquis* (šādi apzīmē šo nolīgumu un noteikumu kopumu) radītajā telpā bez robežām jeb Šengenas zonā pašlaik iekļaujas 27 Eiropas valstis^[2].

A. Šengenas ārējo robežu *acquis*

Pašreizējā Šengenas ārējo robežu *acquis* pamatā ir sākotnējais *acquis*, kas ar Amsterdamas līgumu iekļauts ES tiesību sistēmā (1.1.3.). Tā noteikumi ir ietverti ļoti dažādos pasākumos, kurus var iedalīt aptuveni piecās jomās:

1. Šengenas Robežu kodekss

Ārējo robežu pārvaldības centrālais pīlārs ir Šengenas Robežu kodekss^[3]. Tajā izklāstīti noteikumi par ārējās robežas šķērsošanu un nosacījumi, kas reglamentē iespēju

[1]Šengenas *acquis*: 1990. gada 19. jūnija Konvencija, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu (1985. gada 14. jūnijs) starp Beniluksa Ekonomikas savienības valstu valdībām, Vācijas Federatīvās Republikas valdību un Francijas Republikas valdību par pakāpenisku kontroles atcelšanu pie kopīgām robežām, OV L 239, 22.9.2000., 19. lpp.

[2]Šajās valstīs neietilpst ES dalībvalstis Kipra, Īrija, Bulgārija un Rumānija. Tomēr Šengenas zonā ietilpst četras valstis, kas nav ES dalībvalstis: Islande, Šveice, Norvēģija un Lihtenšteina. Dānija patur tiesības nepiemērot LESD V sadaļu (Protokolu Nr. 22), bet piedalās starpvaldību līmenī.

[3]Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2016/399](#) (2016. gada 9. marts) par Savienības Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), OV L 77 23.3.2016., 1. lpp., kas grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2017/458

pie iekšējām robežām uz laiku atkal ieviest robežkontroli. Tas paredz dalībvalstīm pienākumu attiecīgajās datubāzēs sistemātiski pārbaudīt visas personas – arī tās, kam saskaņā ar ES tiesību aktiem ir tiesības brīvi pārvietoties (t. i., ES pilsoņus un viņu ģimenes locekļus, kuri nav ES pilsoņi) –, kad tās šķērso ārējās robežas. Šīs datubāzes, ko izmanto pārbaudēm, cita starpā ir Šengenas informācijas sistēma (*SIS*) un Interpola datubāze par zagtiem un pazaudētiem ceļošanas dokumentiem. Šis pienākums attiecas uz visām ārējām robežām (gaisa, jūras un sauszemes robežām), gan ieceļojot, gan izceļojot. Šengenas izvērtēšanas mehānisms, Padomes Regula (ES) Nr. 1053/2013^[4], stājās spēkā 2014. gada novembrī un izveidoja piecu gadu daudzgadu izvērtēšanas programmu laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim. Šis mehānisms bija paredzēts, lai pārbaudītu visus Šengenas *acquis* komponentus, tostarp pārskatot un novērtējot to, kā dalībvalstis veic ārējo robežu kontroli, kā arī visus attiecīgos tiesību aktus un operācijas. Šajā mehānismā īpaša uzmanība pievērsta pamattiesību ievērošanai. Izvērtēšana var aptvert arī saistītus pasākumus, kas attiecas uz ārējām robežām, vīzu politiku, policijas un tiesu iestāžu sadarbību (krimināljautājumos), *SIS* un datu aizsardzību.

2. Šengenas informācijas sistēma (SIS)

SIS ir informācijas apmaiņas sistēma un datubāze, kas palīdz nodrošināt starptautisko drošību Šengenas zonā, kur iekšējās robežkontroles netiek veiktas. Tā ir ES visplašāk izmantotā un visefektīvākā IT sistēma brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (BDTT) (4.2.1.). Iestādes visā ES izmanto *SIS*, lai ievadītu brīdinājumus par meklētām vai pazudušām personām un priekšmetiem vai iepazītos ar šiem brīdinājumiem. Tajā ir vairāk nekā 80 miljonu brīdinājumu, un 2017. gadā iestādes veica sistēmā vairāk nekā 5 miljardus pieprasījumu, no kuriem vairāk nekā 240 000 gadījumu bija t. s. trāpījumi attiecībā uz ārvalstu brīdinājumiem (brīdinājumiem, ko izdevusi cita valsts). *SIS* nesen tika nostiprināta ar atjauninātiem noteikumiem, ar kuriem novērsīs iespējamus trūkumus sistēmā un ievieš vairākas būtiskas izmaiņas attiecībā uz ievadīto brīdinājumu veidiem.

Līdz ar nesenāko 2018. gada reformu *SIS* darbības joma tagad ir definēta trijos juridiskajos instrumentos triju atsevišķu regulu veidā (ar ko aizstāj *SIS* II):

- policijas un tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās^[5];
- robežpārbaucēju jomā^[6];
- attiecībā uz tādu trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi^[7].

(2017. gada 15. marts), ar ko groza Regulu (ES) 2016/399 attiecībā uz pārbaucēju pastiprināšanu attiecīgajās datubāzēs pie ārējām robežām, OV L 74, 18.3.2017., 1. lpp.

[4] Padomes Regula (ES) Nr. 1053/2013 (2013. gada 7. oktobris), ar ko izveido izvērtēšanas un uzraudzības mehānismu, lai pārbaudītu Šengenas *acquis* piemērošanu, un ar ko atceļ Izpildu komitejas lēmumu (1998. gada 16. septembris), ar ko izveido Šengenas izvērtēšanas un īstenošanas pastāvīgo komiteju, OV L 295, 6.11.2013., 27. lpp.

[5] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1862 (2018. gada 28. novembris) par Šengenas Informācijas sistēmas (SIS) izveidi, darbību un izmantošanu policijas sadarbībā un tiesu iestāžu sadarbībā krimināllietās un ar ko groza un atceļ Padomes Lēmumu 2007/533/TI un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 1986/2006 un Komisijas Lēmumu 2010/261/ES, OV L 312, 7.12.2018., 56. lpp.

[6] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1861 (2018. gada 28. novembris) par Šengenas Informācijas sistēmas (SIS) izveidi, darbību un izmantošanu robežpārbaucēju jomā un ar kuru groza Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu, un groza un atceļ Regulu (EK) Nr. 1987/2006, OV L 312, 7.12.2018., 14. lpp.

[7] Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1860 (2018. gada 28. novembris) par Šengenas informācijas sistēmas izmantošanu to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanai, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi, OV L 312, 7.12.2018., 1. lpp.

Ar šiem trim tiesību aktiem sistēmā izveido brīdinājumu kategorijas, piemēram, par nezināmiem aizdomās turētajiem vai meklētām personām, preventīvus brīdinājumus par vecāku nolaupīšanas riskam pakļautiem bērniem, brīdinājumus atgriešanas nolūkā un brīdinājumus saistībā ar atgriešanas lēmumiem, kas izdoti attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi.

3. Iekšējās drošības fonds: robežas un vīzas

Ne visām ES dalībvalstīm ir ārējās robežas, un robežšķērsošanas plūsmas tās neskar vienādā mērā. Tādēļ ES piešķir līdzekļus, lai censtos kompensēt dažas to dalībvalstu izmaksas, kuru robežas ir vienlaikus ES ārējās robežas. Šis finanšu sloga dalīšanas mehānisms tika izveidots ar kopējo summu 3,8 miljardi EUR laika posmam no 2014. līdz 2020. gadam, septiņu gadu finanšu plānošanas periodam. Tā galvenais mērķis ir palīdzēt nodrošināt Savienībā augstu drošības līmeni, vienlaikus atvieglojot likumīgu ceļošanu. Līdzekļu saņēmēji no saskaņā ar šo fondu īstenotajām programmām var būt valsts un federālā līmeņa iestādes, vietējās publiskās struktūras, nevalstiskās organizācijas, humānās palīdzības organizācijas, privātie un publisko tiesību uzņēmumi, kā arī izglītības un pētniecības organizācijas.

4. Ieceļošanas/izceļošanas sistēma (IIS)

Ieceļošanas/izceļošanas sistēma (IIS)^[8] ir informācijas sistēma, kas paātrina un pastiprina robežpārbaudes attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri ceļo uz ES. IIS aizstāj manuālu spiedogu iespiešanu pasēs uz robežas ar elektronisku reģistrāciju datubāzē.

Galvenie IIS mērķi ir šādi:

- samazināt kavēšanos robežpārbaudēs un uzlabot to kvalitāti, automātiski aprēķinot katra ceļotāja atļauto uzturēšanās laiku,
- nodrošināt sistemātisku un uzticamu to personu apzināšanu, kuras pārsniedz atļauto uzturēšanās termiņu,
- stiprināt iekšējo drošību un palīdzēt apkarot terorismu, dodot tiesībsardzības iestādēm piekļuvi ceļošanas vēstures ierakstiem.

Piekļuvi IIS piešķir valsts tiesībsardzības iestādēm un Eiropolam, bet ne patvēruma iestādēm. Iespēja pārsūtīt datus tiesībsardzības vai atgriešanas vajadzībām uz trešām valstīm un ES dalībvalstīm, kas nepiedalās IIS, tiek paredzēta, bet ar zināmiem nosacījumiem. IIS reģistrēs ceļotāju datus (vārds, ceļošanas dokumenta veids, pirkstu nospiedumi, vizuālais attēls un ieceļošanas un izceļošanas datums un vieta) tad, kad tie šķērsos Šengenas ārējās robežas. To piemēros attiecībā uz visiem trešo valstu valstspiederīgajiem – gan tiem, kuriem vajadzīga vīza, gan tiem, kuri ir atbrīvoti no šīs prasības. To izmantos arī konsulārās un robežkontroles iestādes.

[8] Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2017/2226](#) (2017. gada 30. novembris), ar ko izveido ieceļošanas/izceļošanas sistēmu, lai reģistrētu to trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas un izceļošanas datus un ieceļošanas atteikuma datus, kuri šķērso Eiropas Savienības dalībvalstu ārējās robežas, un ar ko paredz nosacījumus piekļuvei IIS tiesībsardzības nolūkos un groza Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu un Regulu (EK) Nr. 767/2008 un Regulu (ES) Nr. 1077/2011, OV L 327, 9.12.2017., 20. lpp.

5. Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (Frontex)

Eiropas robežu un krasta apsardze (*EBCG*) ir Eiropas Robežu un krasta apsardzes aģentūra (*EBCGA/Frontex*) apvienojumā ar valstu iestādēm^[9].

EBCG sāka darboties 2016. gada oktobrī. Šai [decentralizētajai aģentūrai](#) ir uzticēts uzdevums uzraudzīt ES ārējās robežas un – kopā ar dalībvalstīm – identificēt jebkādu iespējamus draudus drošībai pie ES ārējām robežām un vērsties pret tiem. Dažus gadus pirms 2015. gada Parlaments ir aicinājis pilnveidot *Frontex* lomu, lai palielinātu tās spēju efektīvāk reaģēt uz mainīgajām migrantu plūsmām. Piemēram, savā [2014. gada 2. aprīļa rezolūcijā par Stokholmas programmas vidusposma pārskatīšanu](#)^[10] Parlaments aicināja, lai Šengenas robežu apsargātu Eiropas robežsargi. Eiropadome savos 2015. gada oktobra secinājumos arī puda atbalstu tam, lai “pakāpeniski izveidotu ārējo robežu integrētas pārvaldības sistēmu”. Parlaments uzstāja, ka aģentūras jaunās pilnvaras iejaukties ir jāiedarbina ar dalībvalstu lēmumu Padomē, bet nevis ar Komisijas lēmumu, kā tas tika sākotnēji ierosināts. Regula paplašina *EBCGA/Frontex* darbības jomu, lai iekļautu pastiprinātu atbalstu dalībvalstīm migrācijas pārvaldības jomā, pārrobežu noziedzības apkarošanā, kā arī meklēšanas un glābšanas operācijās. Tā paredz lielāku *Frontex* lomu migrantu atgriešanā uz viņu izcelsmes valstīm, rīkojoties saskaņā ar valstu iestāžu pieņemtajiem lēmumiem. Padome, pamatojoties uz Komisijas priekšlikumu, var lūgt aģentūrai iejaukties un palīdzēt dalībvalstīm ārkārtas gadījumos. Tā tas ir gadījumā, kad:

- kāda dalībvalsts (noteiktajā termiņā) neievēro aģentūras valdes lēmumu novērst trūkumus tās robežu pārvaldībā; kā arī
- pastāv īpašs un nesamērīgs spiediens uz ārējo robežu, kas apdraud Šengenas zonas darbību. Ja dalībvalsts iebilst pret Padomes lēmumu sniegt palīdzību, pārējās ES valstis var uz laiku atjaunot iekšējo robežu kontroli.

Aģentūra 2019. gada novembrī tika pastiprināta ar jaunu mandātu un līdzekļiem un pilnvarām aizsargāt ārējās robežas, efektīvāk veikt atgriešanu un sadarboties ar trešām valstīm^[11]. Šis pastiprinātās aģentūras stūrakmens būs pastāvīgs 10 000 robežsargu korpuss ar izpildes pilnvarām jebkurā laikā atbalstīt dalībvalstis. Tai būs arī lielākas pilnvaras attiecībā uz atgriešanām, un tā ciešāk sadarbosies ar valstīm, kas nav ES dalībvalstis, tostarp tām, kas nav ES tuvākās kaimiņvalstis. Pastāvīgais Eiropas Robežu un krasta apsardzes korpuss kļuva pilnībā darbotiespējīgs 2021. gadā, un līdz 2024. gadam tas būs sasniedzis paredzēto apjomu – 10 000 robežsargu.

B. Norises ES ārējo robežu pārvaldībā

Izmaiņas kļuva straujākas, kad pēdējos gados ļoti daudzi cilvēki zaudēja dzīvību Vidusjūrā, kam pievienojās bēgļu un migrantu milzīgais pieplūdums kopš 2015. gada septembra.

Pirms bēgļu krīzes tikai trīs valstis bija ķērušās pie žogu uzstādīšanas pie ārējām robežām, lai migranti un bēgļi nevarētu iekļūt to teritorijās: Spānija (būvniecības darbi tika pabeigti 2005. gadā un pagarināti 2009. gadā), Grieķija (pabeigti 2012. gadā) un

[9] Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2019/1896](#) (2019. gada 13. novembris) par Eiropas Robežu un krasta apsardzi un ar ko atceļ Regulas (ES) Nr. 1052/2013 un (ES) 2016/1624, OV L 295, 14.11.2019., 1. lpp.

[10] 74. punkts [Eiropas Parlamenta 2014. gada 2. aprīļa rezolūcijā par Stokholmas programmas vidusposma pārskatu](#), OV C 408, 30.11.2017., 8. lpp.

[11] Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2019/1896](#) (2019. gada 13. novembris) par Eiropas Robežu un krasta apsardzi.

Bulgārija (reaģējot uz Grieķijas pasākumu, būvniecība pabeigta 2014. gadā). Pretēji Šengenas Robežu kodeksa 14. panta 2. punktam, kurā noteikts, ka “ieceļošanu var atteikt tikai ar pamatotu lēmumu, uzrādot precīzus atteikuma iemeslus”, **aizvien lielāks skaits dalībvalstu ir pakāpeniski sākušas robežu sienu vai žogu būvniecību** ar mērķi neselektīvi novērst migrantu un patvēruma meklētāju iekļūšanu valsts teritorijā. Turklāt bez skaidriem ES noteikumiem par žogu būvēšanu pie Šengenas ārējām robežām, un pārkāpjot noteikumus par patvērumu, dalībvalstis ir arī izveidojušas barjeras ar trešām valstīm (jo īpaši Baltkrieviju, Maroku un Krieviju), tai skaitā pirmsiestāšanās kandidātvalstīm (Ziemeļmaķedonijas Republiku, Serbiju un Turciju). Žogi ir arī uzbūvēti Šengenas zonā, piemēram, žogs starp Austriju un Slovēniju, bet attiecībā uz Spānijas praksi Melijā pārbaudi veic Eiropas Cilvēktiesību tiesa Strasbūrā. Cilvēktiesību organizācijas ir [dokumentējušas](#) nežēlīgos noziegumus, kas pastrādāti teritorijās, kur ir uzcelti žogi^[12].

Starptautiskās Migrācijas organizācijas īstenotajā Bezvēsts pazudušo migrantu projektā ir [reģistrēts](#), ka kopš 2014. gada ir gājuši bojā vairāk nekā 29 000 cilvēku migrācijas braucienos uz Eiropu.

1. Eiropas ceļošanas informācijas un atļauju sistēma (ETIAS)

2018. gada septembrī tika izveidota Eiropas Ceļošanas informācijas un atļauju sistēma (*ETIAS*).

Šīs centralizētās informācijas sistēmas mērķis ir vākt informāciju par tiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem nav vajadzīga vīza ieceļošanai Šengenas zonā, un identificēt iespējamās drošības vai neatbilstīgas migrācijas riskus. Datubāzē iepriekš tiks veiktas pārbaudes par bezvīzu režīma ceļotājiem un liegta ceļošanas atļauja, ja tiek uzskatīts, ka viņi rada risku. Datubāze būs līdzīga tādām sistēmām, kas citu starpā jau pastāv, piemēram, ASV (*ESTA*), Kanādā un Austrālijā.

ETIAS sniedz tādus ieguvumus kā kavēšanās samazināšanu uz robežām, uzlabotu iekšējo drošību, nelegālās imigrācijas labāku novēršanu un sabiedrības veselības risku samazināšanu. Lai gan sistēma veiks iepriekšējas pārbaudes, galīgo lēmumu par to, vai piešķirt vai atteikt ieceļošanu, pat gadījumos, kad personai ir derīga ceļošanas atļauja, pieņems valsts robežsargi, kas veic robežkontroli, rīkojoties saskaņā ar Šengenas Robežu kodeksa noteikumiem. *ETIAS* ir trīs galvenās funkcijas:

- veikt tādas informācijas pārbaudi, ko tiešsaistē iesnieguši trešo valstu valstspiederīgie, kuriem nav nepieciešama vīza, pirms viņu došanās ceļā uz ES;
- apstrādāt pieteikumus, tos pārbaudot citās informācijas sistēmās (piemēram, *S/S*, *VIS*, Eiropola datubāzē, Interpola datubāzē, *IIS* un *Eurodac* – Eiropas patvēruma meklētāju daktiloskopijas datubāzē, kas ļauj salīdzināt daktiloskopiskos datus);
- izsniegt ceļošanas atļaujas gadījumos, kad netiek konstatēti trāpījumi vai elementi, kam nepieciešama papildu analīze.

Ceļošanas atļaujas būtu jāsaņem dažu minūšu laikā. Padome 2017. gada jūnijā nolēma sadalīt priekšlikumu divos atsevišķos tiesību aktos^[13], jo priekšlikuma (Šengenas)

[12] [Helsinku Cilvēktiesību fonds](#).

[13] Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2018/1240](#) (2018. gada 12. septembris), ar ko izveido Eiropas ceļošanas informācijas un atļauju sistēmu (*ETIAS*) un groza Regulas (ES) Nr. 1077/2011, (ES) Nr. 515/2014, (ES) 2016/399, (ES) 2016/1624 un (ES) 2017/2226, OV L 236, 19.9.2018., 1. lpp., un [Regula \(ES\) 2018/1241](#) (2018. gada 12. septembris), ar ko Eiropas ceļošanas informācijas un atļauju sistēmas (*ETIAS*) izveides nolūkā groza Regulu (ES) 2016/794, OV L 236 19.9.2018., 72. lpp.

juridiskais pamats nevar attiekties uz grozījumiem Eiropola regulā. Sistēmu *ETIAS* izstrādās *eu-LISA*, un tā sāks darboties 2025. gadā.

2. eu-LISA

2011. gadā izveidotā [eu-LISA](#) ir atbildīga par trīs ES centralizēto informācijas sistēmu operatīvo pārvaldību: *SIS*, *VIS* un *Eurodac*^[14]. Tās uzdevums ir īstenot jauno IT uzbūvi tieslietu un iekšlietu jomā. 2019. gada novembrī *eu-LISA* mandāts tika pārskatīts un tika tālāk attīstīta aģentūras spēja dot ieguldījumu robežu pārvaldībā, tiesībaizsardzības sadarbībā un migrācijas pārvaldībā Eiropas Savienībā.

3. ES informācijas sistēmu sadarbības robežu jomā

ES ir izveidojusi liela mēroga centralizētas IT sistēmas (*SIS*, *VIS*, *Eurodac*, *IIS* un *ETIAS*), lai vāktu, apstrādātu un apmainītos ar informāciju, kas ir būtiski svarīga drošības sadarbībai un ārējo robežu un migrācijas pārvaldībai. Kopš 2019. gada šīs informācijas sistēmas ir sadarbības ES līmenī, t. i., tās spēj apmainīties ar datiem un dalīties ar informāciju, un tādējādi iestādēm vienmēr un visur ir visa nepieciešamā informācija. Sadarbība nozīmē informācijas tehnoloģiju spēju dalīties ar informāciju un zināšanām, lai novērstu informācijas iztrūkumus, ko rada šo sistēmu sarežģītība un sadrumstalotība^[15].

Abas spēkā esošās regulas ļauj sistēmām citai citu papildināt, palīdz atvieglināt personu pareizu identifikāciju un palīdz apkarot identitātes viltošanu. Ar tām netiek grozītas piekļuves tiesības, kā noteikts juridiskajā pamatā attiecībā uz katru Eiropas informācijas sistēmu, bet tiek izveidots:

- Eiropas meklēšanas portāls, kas kompetentajām iestādēm ļautu vienlaikus veikt meklēšanu vairākās informācijas sistēmās, izmantojot gan biogrāfijas, gan biometriskos datus,
- kopējs biometrisko datu salīdzināšanas pakalpojums, kas ļautu meklēt un salīdzināt biometriskos datus (pirkstu nospiedumus un sejas attēlus), kas tiek glabāti vairākās sistēmās,
- kopējais identitātes repozitorijs, kurā glabātu trešo valstu valstspiederīgo biogrāfijas un biometriskos datus, kas pašlaik glabājas vairākās atšķirīgās ES informācijas sistēmās,
- vairāku identitāšu detektors, ar kuru tiktu pārbaudīts, vai meklēšanā ietvertie biogrāfijas identitātes dati ir citās sistēmās, lai ļautu atklāt vairākas identitātes, kas saistītas ar vienu un to pašu biometrisko datu kopu.

4. 2020. gada Covid-19 pandēmija

Kopš 2020. gada marta sākuma par vienu no redzamākajiem politiskajiem risinājumiem koronavīrusa pandēmijas pārvarēšanai kļuva ierobežojumi attiecībā uz personu pārvietošanos starptautiskā mērogā un ES iekšienē. Vairākas ES dalībvalstis slēdza

[14]Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2018/1726](#) (2018. gada 14. novembris) par Eiropas Savienības Aģentūru lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (*eu-LISA*) un ar ko groza Regulu (EK) Nr. 1987/2006 un Padomes Lēmumu 2007/533/TI un atceļ Regulu (ES) Nr. 1077/2011, OV L 295, 21.11.2018., 99. lpp.

[15]Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2019/817](#) (2019. gada 20. maijs), ar ko izveido satvaru ES informācijas sistēmu sadarbībai robežu un vīzu jomā un groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 767/2008, (ES) 2016/399, (ES) 2017/2226, (ES) 2018/1240, (ES) 2018/1726 un (ES) 2018/1861 un Padomes Lēmumus 2004/512/EK un 2008/633/TI, OV L 135, 22.5.2019., 27. lpp., un Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2019/818](#) (2019. gada 20. maijs), ar ko izveido satvaru ES informācijas sistēmu sadarbībai policijas un tiesu iestāžu sadarbības, patvēruma un migrācijas jomā un groza Regulas (ES) 2018/1726, (ES) 2018/1862 un (ES) 2019/816, OV L 135, 22.5.2019., 85. lpp.

starptautisko pasažieru satiksmi, kam sekoja papildu ES starptautisko ceļojumi ierobežojumi, kas ietvēra ES ārējo robežu daļēju slēgšanu un aizliegumu iekļūt Eiropas Savienībā no trešām valstīm^[16], kā arī ierobežojumus attiecībā uz personu pārvietošanos ES iekšienē^[17]. Daudzos gadījumos tam bija patvaļīgs, neefektīvs un diskriminējošs raksturs, un ar to tika pārkāpti tiesību akti par privātumu un patvērumu, kā liecina [pētījumi](#), kas veikti Eiropas Parlamenta uzdevumā^[18].

5. Ukrainas krīze

Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada februārī jau vairāk nekā 6 miljoni cilvēku ir bijuši spiesti meklēt patvērumu – galvenokārt kaimiņvalstīs^[19]. Eiropas Savienība nolēma piešķirt ES mēroga pagaidu aizsardzību cilvēkiem, kuri ierodas no Ukrainas^[20]. Ar [ES Pagaidu aizsardzības direktīvu](#)^[21] ES dalībvalstīm tiek dota iespēja ātri rīkoties, lai sniegtu aizsardzību un tiesības cilvēkiem, kuriem nepieciešama tūlītēja aizsardzība.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamenta reakcija uz ārējo robežu pārvaldības politikas izstrādāšanu nebija viennozīmīga. Parlaments plašā mērā atbalstīja *EBCGA/Frontex*, kā arī pārējo attiecīgo Savienības aģentūru uzlaboto organizatorisko lomu, bieži aicinot turpināt to pilnveidot, jo ES nākas tikt galā ar migrācijas krīzi Vidusjūras reģionā. Parlaments kopumā labvēlīgi raugās uz *EBCGA* attīstību, tomēr tā nostāja attiecībā uz viedrobežām ir piesardzīgāka. Reaģējot uz Komisijas 2013. gada priekšlikumu, Parlaments izteica bažas par milzīgo tehnoloģijas koncentrēšanu un personu datu masveidīgu apstrādi, kas priekšlikumā tika paredzēta pie ārējām robežām. Turklāt Parlaments ir vairākkārt paudis bažas par sagaidāmajām viedrobežu tehnoloģijas izmaksām un arī šaubas par tās sniegtajām priekšrocībām. Parlaments savā [2013. gada 12. septembra rezolūcijā par otro ziņojumu par ES iekšējās drošības stratēģijas īstenošanu](#) uzsvēra, ka “jaunas IT sistēmas izveide migrācijas plūsmu pārvaldības un robežkontroles jomā, piemēram, iniciatīvas *Smart Borders*, būtu rūpīgi jāanalizē, jo īpaši apsverot tās nepieciešamību un samērīgumu”. Parlaments to aktualizēja ar [Komisijai un Padomei 2015. gada septembrī uzdotu jautājumu, uz kuru jāatbild mutiski](#), vaicājot, kāda ir to nostāja attiecībā uz tiesībsargājošo iestāžu piekļuvi sistēmai un to viedoklis par to, kādā mērā uz jautājumu attiecas Eiropas Savienības Tiesas 2014. gada aprīļa spriedums par Datu saglabāšanas direktīvu (sk. [4.2.8.](#)). Savā rezolūcijā par gada ziņojumu par Šengenas zonas darbību^[22] Parlaments aicināja dalībvalstis, tostarp tās, kurām nav ārējo sauszemes robežu, nodrošināt pie savām ārējām robežām augsta līmeņa kontroli, piešķirot pietiekamus resursus attiecībā uz

[16]Skatīt Eiropadomes locekļu kopīgo paziņojumu, Brisele, 2020. gada 26. marts.

[17]*Tell Cremades, M., Studies with a 'Covid 19 angle'* (“Pētījumi ar “Covid-19 aspektu””), Eiropas Parlamenta Iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2021. gada jūnijs.

[18]*Carrera S., et al., In the name of COVID: An Assessment of the Schengen Internal Border Controls and Travel Restrictions in the EU*, (“Ar Covid vārdu – novērtējums par Šengenas iekšējo robežu kontroli un ceļojumu ierobežojumiem Eiropas Savienībā”), Eiropas Parlaments, Iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, Eiropas Parlaments, 2020. gada septembris.

[19]<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

[20]Padomes Istenošanas lēmums (ES) 2022/382 (2022. gada 4. marts), ar ko Direktīvas 2001/55/EK 5. panta nozīmē konstatē no Ukrainas pārvietoto personu masveida pieplūduma esamību un nosaka pagaidu aizsardzības ieviešanu.

[21]Padomes Direktīva 2001/55/EK (2001. gada 20. jūlijs) par obligātajiem standartiem, lai pārvietoto personu masveida pieplūduma gadījumā sniegtu tām pagaidu aizsardzību, un par pasākumiem, lai līdzsvarotu dalībvalstu pūliņus, ņemot šādas personas un ņemoties ar to saistītās sekas, OV L 212, 7.8.2001., 12. lpp.

[22][Eiropas Parlamenta 2018. gada 30. maija rezolūcija](#) par gada ziņojumu par Šengenas zonas darbību, OV C 76, 9.3.2020., 106. lpp.

personālu, aprīkojumu un zinātību, izveidojot nepieciešamo vadību un kontroli drošai, pienācīgai un raitai robežu šķērsošanai.

Parlaments ir arī uzstājis, ka ir jāīstojas, pienācīgi ņemot vērā ES robežu un patvēruma *acquis*, kā arī ES Pamattiesību hartu. Tādējādi Parlaments jau kopš zināma laika aicina izveidot uzticamas un taisnīgas procedūras un ievērot holistisku pieeju migrācijai ES līmenī^[23]. Tas uzņemas aktīvu lomu Šengenas *acquis* piemērošanas un atbilstības uzraudzībā. Parlamenta Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejas Šengenas kontroles darba grupa attiecīgajos izvērtēšanas un uzraudzības procesa posmos, piemēram, galīgajā izvērtējuma ziņojumā, pieņemtajos ieteikumos un rīcības plānā, sadarbojas ar Eiropas Komisiju un Padomi.

Attiecībā uz Covid-19 pandēmiju Eiropas Parlaments pieņēma [2020. gada jūnijā rezolūciju](#) par stāvokli Šengenas zonā pēc Covid-19 uzliesmojuma, tajā paužot nožēlu par to, ka Parlaments nav bijis informēts. Tas atgādināja, ka visiem pagaidu ceļošanas ierobežojumiem, ko piemēro visiem nebūtiskiem braucieniem no trešām valstīm uz Šengenas zonu, vai lēmumiem par ieceļošanas aizliegšanu pie ārējām robežām ir jābūt saskaņā ar noteikumiem, kas paredzēti Šengenas Robežu kodeksā^[24]. Pētījumā, kuru pasūtīja Parlaments, ir parādīts, ka ierobežojumi, ko ievieša, reaģējot uz pandēmiju, ir tikuši pakļauti ļoti straujām un ātrām izmaiņām, kā rezultātā cilvēkiem ir radusies ievērojama juridiskā nenoteiktība un ir negatīvi ietekmētas ES tiesības un brīvības^[25]. Vēl citā nesenā pētījumā ir norādīts uz to, ka dalībvalstis plaši izmanto mākslīgā intelekta biometrijas tehnoloģijas migrantu plaša mēroga uzraudzībai^[26].

Parlaments [2022. gada 1. marta rezolūcijā](#) atzinīgi vērtēja Pagaidu aizsardzības direktīvas aktivizēšanu pirmo reizi, kopš tā stājās spēkā 2001. gadā^[27]. EP deputāti 2022. gada 9. martā [aicināja](#) ES ieviest pienācīgu migrācijas sistēmu ar kopīgu atbildību attiecībā uz bēgļiem. 2023. gada 4. aprīlī Parlamenta Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komiteja (LIBE) pieņēma [ziņojumu](#) par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko novērš krīzes situācijas migrācijas un patvēruma jomā, un 2023. gada 14. aprīlī tā pieņēma [ziņojumu](#) par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko ievieš trešo valstu valstspiederīgo skrīningu pie ārējām robežām, kā arī [ziņojumu](#) par priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par patvērumu un migrācijas pārvaldību.

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Apmeklējiet Eiropas Parlamenta [mājaslapu](#) par Šengenu.

Mariusz Maciejewski

[23]Eiropas Parlamenta 2016. gada 12. aprīļa rezolūcija par stāvokli Vidusjūras reģionā un vajadzību pēc ES holistiskas pieejas migrācijas jomā, OV C 58, 15.2.2018., 9. lpp.

[24]Eiropas Parlamenta 2020. gada 19. jūnija rezolūcija par stāvokli Šengenas zonā pēc Covid-19 uzliesmojuma, OV C 362, 8.9.2021., 77. lpp.

[25]Carrera S., Chun Luk, N., *In the Name of COVID-19: An Assessment of the Schengen Internal Border Controls and Travel Restrictions in the EU*, ("Ar Covid-19 vārdu – novērtējums par Šengenas iekšējo robežu kontroli un ceļojumu ierobežojumiem Eiropas Savienībā"), Eiropas Parlaments, Iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, 2020. gada septembris.

[26]Wendehorst, C., Duller, Y., *Biometric Recognition and Behavioural Detection*, ("Biometriskā atpazīšana un noteikšana pēc uzvedības"), Eiropas Parlaments, Iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, 2021. gada augusts.

[27]Eiropas Parlamenta 2022. gada 1. marta rezolūcija par Krievijas agresiju pret Ukrainu, OV C 125, 18.3.2022., 2. lpp.

4.2.5. TIESU IESTĀŽU SADARBĪBA CIVILLIETĀS

Preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte un personu brīva pārvietošanās pāri robežām pastāvīgi pieaug. Civillietās ar pārrobežu ietekmi Eiropas Savienība attīsta tiesību iestāžu sadarbību, tādējādi veidojot saikni starp dažādām tiesību sistēmām. Galvenie mērķi ir tiesiskā noteiktība un viegla un efektīva tiesu iestāžu pieejamība, kas nozīmē vienkāršu kompetentās jurisdikcijas noteikšanu, skaidras norādes par piemērojamiem tiesību aktiem, kā arī ātras un efektīvas spriedumu atzīšanas un izpildes procedūras.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 81. pants; Līgumiem pievienotais Protokols Nr. 21. un Protokols Nr. 22.

MĒRĶI

Eiropas tiesiskuma telpā nedrīkstētu kavēt personu tiesību īstenošanu vai atrunāt personas no viņu tiesību īstenošanas. Dalībvalstu tiesību un administratīvo sistēmu nesavietojamībai un sarežģītībai nevajadzētu būt par šķērslī tam. Tiesību akti šajā ar īpašu piesardzību apskatāmajā jomā attiecas uz klasiskajām civiltiesībām, kas ietver plašu jomu klāstu no ģimenes tiesībām līdz saistību tiesībām un komerciesībām. Tiesību akti attiecas arī uz civilprocesuālajām tiesībām, kas vēl nesen bija ekskluzīva dalībvalstu prerogatīva. ES privāto līgumtiesību jomu regulē ES civiltiesības, bet tā ir cieši saistīta ar preču un pakalpojumu brīvu aprīti, un tādēļ to reglamentē Līguma noteikumi par vienoto tirgu (sk. faktu lapu [2.1.7.](#)).

Starptautisko privāttiesību uzdevums ir risināt visu ar privātpersonu attiecībām saistītu jautājumu pārrobežu aspektus, piemēram, ģimenes tiesības, īpašuma tiesības un līgumtiesības. Pasākumi saistībā ar ģimenes tiesībām ar pārrobežu ietekmi ir jāpieņem Padomei vienbalsīgi (LESD 81. panta 3. punkta otrā daļa). Galvenie līdzekļi piekļuves atvieglošanai pārrobežu tiesvedībai ir savstarpējās atzīšanas princips, kas balstās uz dalībvalstu savstarpēju uzticēšanos, un tieša tiesu iestāžu sadarbība starp valstu tiesām.

Starptautiskās privāttiesības tieši ietekmē ES tiesību sistēmu. ES kopš 2007. gada 3. aprīļa ir [Hāgas Starptautisko privāttiesību konferences](#) (Hāgas konferences) dalībniece. Hāgas konference ir globāla starpvaldību organizācija, kuras mērķis ir pakāpeniski vienādot starptautiskajās privāttiesībās izklāstītos noteikumus. Tādēļ tā izstrādā un atbalsta daudzpusējus juridiskus instrumentus, kas kļūst juridiski saistoši valstīs, kuras ir nolīguma puses. Hāgas konferencē ir 91 dalībnieces (90 valstis un Eiropas Savienība), un tā pieņem konvencijas, kas attiecas uz civiltiesību jautājumiem, piemēram, procesuālu dokumentu izsniegšanu, pierādījumu iegūšanu ārvalstīs, tiesu iestāžu pieejamību, bērnu starptautisko nolaupīšanu, starpvalstu adopciju, tiesību normu kolīzijām attiecībā uz testamentāro rīkojumu formu, uzturēšanas saistībām, laulības šķiršanas atzīšanu un ārvalstu publisko dokumentu legalizācijas atcelšanu (t. i., apliecinājuma "Apostille" konvenciju).

Savienības veiktie pasākumi saistībā ar tiesu iestāžu sadarbību civillietās ir galvenokārt vērsti uz šādu mērķu sasniegšanu:

- nodrošināt iedzīvotājiem augstu tiesiskās noteiktības pakāpi pārrobežu civiltiesiskajās attiecībās;
- garantēt iedzīvotājiem vieglu un efektīvu piekļuvi tiesām pārrobežu strīdu risināšanai civillietās;
- vienkāršot dalībvalstu tiesu iestāžu pārrobežu sadarbības instrumentus civillietās;
- atbalstīt tiesnešu un tiesu iestāžu darbinieku apmācību.

Visi sagatavojamie tiesību akti ir jānosūta dalībvalstu parlamentiem (Līguma par Eiropas Savienību (LES) 12. pants). Turklāt dalībvalstu parlamentiem ir tiesības iebilst pret lēmumiem attiecībā uz noteiktiem PIL ģimenes tiesību aspektiem ar pārrobežu ietekmi. Šādus lēmumus ar parasto likumdošanas procedūru var pieņemt tikai tad, ja nevienas dalībvalsts parlaments pret tiem neiebilst (LESD 81. panta 3. punkta trešā daļa).

SASNIEGUMI

A. Primāro tiesību attīstība attiecībā uz tiesu iestāžu sadarbību civillietās

Pieņemot dibināšanas līgumu, tiesu iestāžu sadarbība civillietās nebija iekļauta Eiropas Kopienas mērķu sarakstā. Tomēr Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 220. pantā bija paredzēts, ka dalībvalstīm ir jāvienkāršo “formalitātes, kas reglamentē tiesu spriedumu un šķīrējtiesu nolēmumu savstarpēju atzīšanu un izpildi”. Tiesu iestāžu sadarbība civillietās Savienības darbības jomā tika oficiāli iekļauta ar Māstrihtas līgumu saistībā ar tieslietu un iekšlietu pīlāra starpvaldību sadarbību (1.1.3.). Ar Amsterdamas līgumu tiesu iestāžu sadarbība civillietās tika iekļauta Kopienas kompetencē, to no LES pārceļot uz Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, tomēr šai sadarbībai nebija paredzēts piemērot Kopienas metodi. Nicas līgums (1.1.4.) paredzēja, ka regulējums attiecībā uz tiesu iestāžu sadarbību civillietās (izņemot ģimenes tiesību jomu) tiks pieņemts saskaņā ar koplēmuma procedūru.

Tamperes Eiropadome 1999. gada oktobrī noteica Eiropas tiesiskuma telpas izveides virzienus. Konstatējot nepilnības Tamperes programmas īstenošanā, Hāgas Eiropadome 2004. gada novembrī ierosināja jaunu rīcības plānu 2005.–2010. gadam. Hāgas programmā bija uzsvērtā nepieciešamība turpināt savstarpējās atzīšanas īstenošanu un attiecināt to uz jaunām jomām, proti, laulāto mantiskajām attiecībām, mantojumiem un testamentiem. Hāgas programmai sekoja Stokholmas programma – ceļvedis brīvības, drošības un tiesiskuma telpas turpmākajai attīstībai piecu gadu laikposmā no 2010. gada līdz 2014. gadam.

Ar Lisabonas līgumu (1.1.5) tika noteikts, ka visi tiesību akti, kuri reglamentē tiesu iestāžu sadarbību civillietās, jāpieņem saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru. Vienīgi tiesību aktu pieņemšana attiecībā uz ģimenes tiesībām arī turpmāk notiek saskaņā ar īpašu likumdošanas procedūru: Padome, iepriekš apspriežoties ar Eiropas Parlamentu, pieņem vienprātīgu lēmumu.

Būtu jānorāda, ka saskaņā ar Līgumiem pievienoto Protokolu Nr. 21 un Protokolu Nr. 22 attiecībā uz Dāniju un Īriju ir noteikta klauzula par tiesībām nepiedalīties LESD trešās daļas V sadaļas īstenošanā (brīvības, drošības un tiesiskuma telpa). Īrijai ir elastīgas izvēles tiesības attiecībā uz šajā jomā pieņemtajiem tiesību aktiem, kas ļauj tai piemērot

vai nepiemērot tiesību aktus un likumdošanas iniciatīvas, katru gadījumu izskatot atsevišķi (Līgumiem pievienotais Protokols Nr. 21). Turpretī Dānijai tiek piemērota konkrētāka nepiedalīšanās klauzula attiecībā uz brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, un tas nozīmē, ka Dānija šajā politikā nepiedalās vispār. Sarunās par Lisabonas līgumu Dānija panāca iespēju pārvērst atbrīvojumu par elastīgām izvēles iespējām, kuru pamatā ir Īrijas modelis attiecībā uz nepiedalīšanos (Protokols Nr. 22). 2015. gada 3. decembrī tika rīkots referendums, lai apstiprinātu šīs iespējas izmantošanu ([4.2.1.](#)). To noraidīja ar 53 % vēlētāju balsīm.

B. Galvenie pieņemtie tiesību akti

1. Kompetentās jurisdikcijas noteikšana; tiesas nolēmumu un ārpus tiesas lēmumu atzīšana un izpilde.

Galvenais instruments šajā jomā ir [Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 12. decembra Regula \(ES\) Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās \(“Regula Brisele Ia”\)](#). Spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās Eiropas Kopienā sākotnēji nodrošināja 1968. gada Briseles konvencija – līgums, ko parakstīja toreizējās sešas dalībvalstis. Regulas Brisele I mērķis ir saskaņot kolīziju normas ES jurisdikcijās, kā arī vienkāršot un paātrināt spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās. Tā 2002. gadā aizstāja 1968. gada Briseles konvenciju, bet 2012. gadā tā tika pārstrādāta. Briseles I regulas noteikumus papildina [Padomes 2003. gada 27. novembra Regula \(EK\) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību \(“Regula Brisele IIa”\)](#).

Lai paplašinātu atzīšanas režīmu, attiecinot to arī uz Eiropas Brīvās tirdzniecības asociāciju (EBTA), toreizējās 12 Eiropas Kopienu dalībvalstis 1988. gadā parakstīja līgumu – Lugāno konvenciju ar toreizējām EBTA dalībvalstīm – Austriju, Islandi, Norvēģiju, Zviedriju un Šveici, jo EBTA dalībvalstis nebija tiesīgas parakstīt 1968. gada Briseles konvenciju. Tagad tā ir pilnībā aizstāta ar 2007. gada redakciju – [Konvenciju par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās](#) (Lugāno konvencija), kas noslēgta starp ES, Dāniju atsevišķi un trim no pārējām četrām EBTA dalībvalstīm (Šveice, Norvēģija un Islande). Lihtenšteina, vienīgā valsts, kas pievienojās EBTA pēc 1988. gada, nav parakstījusi konvenciju. Apvienotā Karaliste 2020. gada 2. aprīlī saskaņā ar izstāšanās līguma 127. pantu atkārtoti uzņemt to Lugāno konvencijā pēc izstāšanās no ES, jo tā vairs nebija šīs konvencijas puse. Saskaņā ar Konvencijas 70. pantu un 72. panta 3. punktu ir vajadzīga līgumslēdzēju valstu vienprātīga piekrišana, ko tās visas jau ir devušas. Tomēr saskaņā ar [Eiropas Kopienu Tiesas “Lugāno atzinumu” \(2006. gada atzinums Nr. 1/03\)](#) jebkura šāda pievienošanās pilnībā ietilpst ES ekskluzīvā kompetencē, un tādēļ tai būtu jālemj par Apvienotās Karalistes līgumu par atkārtotu pievienošanos. Savā novērtējumā ([COM\(2021\)0222](#)) Eiropas Komisija atteicās piešķirt pievienošanos, pamatojoties uz to, ka Lugāno konvencija bija paredzēta valstīm ar ciešu regulatīvo integrāciju ar ES. Komisija uzskata, ka Hāgas konvencija būtu jāizmanto attiecībās starp ES un trešām valstīm, kuru tiesību akti šajā jomā ir nedaudz mazāk saskaņoti. Tādējādi Hāgas konvencija (t. i., [2019. gada 2. jūlija “Spriedumu konvencija” par ārvalstu spriedumu civillietās un komercietās atzīšanu un izpildi](#)) var būt labāks pamats turpmākai ES un Apvienotās Karalistes tiesu iestāžu sadarbībai civillietās.

Mobilitātes paaugstināšana nozīmē ģimenes saišu veidošanu starp dažādu valstu valstspiederīgajiem. Divu valstu valstspiederīgo pāriem ir jāzina, kā nosaukt savus

bērnus, un šķirtajiem laulātajiem ir jāspēj uzsākt jaunu dzīvi citā valstī, nepārtraucot kontaktus ar saviem bērniem. Gadījumos, kad bērnus ir nolaupījis viens no vecākiem, ir spēkā [Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem](#), kurai ir pievienojušās 103 valstis (situācija 2022. gada novembrī), tostarp visas ES dalībvalstis, un kuras pamatā ir ļoti vienkāršs mērķis – nolaupītā bērna ātra atpakaļatdošana. Viens no [Regulas Brisele IIa](#) nesenās pārskatīšanas galvenajiem mērķiem bija uzlabot spēkā esošās tiesību normas, kas aizsargā bērnus pārrobežu strīdos par vecāku tiesībām un pienākumiem, piemēram, aizgādību, saskarsmes tiesībām un bērna nolaupīšanu.

Lai atvieglotu uzturlīdzekļu starptautisku piedziņu, Padome 2008. gada decembrī pieņēma [Regulu \(EK\) Nr. 4/2009](#). Šajā regulā vienā tiesību aktā ir apkopoti vienoti noteikumi par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, kā arī par valstu iestāžu sadarbību. Lai uzlabotu pārrobežu maksātspējas procedūru efektivitāti un lietderību, tika pieņemta [Eiropas Parlamenta un Padomes 2015. gada 20. maija Regula \(ES\) 2015/848](#), ar ko šajā jomā nosaka vienotus noteikumus par jurisdikciju, atzīšanu un piemērojamiem tiesību aktiem. Lai atceltu eksekvatūru attiecībā uz lēmumiem par neapstrīdētiem prasījumiem, Parlaments un Padome pieņēma [Regulu \(EK\) Nr. 805/2004](#), ar ko izveido Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem. [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula \(ES\) Nr. 650/2012](#) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi tiecas novērst šķēršļus, ar kuriem saskaras iedzīvotāji, īstenojot savas tiesības starptautiskas mantošanas kontekstā.

Ņemot vērā atšķirīgās juridiskās sekas, ko rada laulību un reģistrētu partnerattiecību īpašās iezīmes, Komisija 2011. gadā iesniedza divus atsevišķus priekšlikumus regulām par starptautisku pāru īpašumtiesību regulējumu. Viens no priekšlikumiem attiecas uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību lietās, bet otrs – uz lietām par reģistrētu partnerattiecību mantiskajām sekām.

2. Tiesību kolīziju normu saskaņošana

ES līmenī ir pieņemti vairāki instrumenti visbūtiskāko jautājumu risināšanai saistībā ar starptautiskajām privāttiesībām (proti, Briseles un Romas regulas). Parlaments un Padome [2008. gada 17. jūnijā pieņēma Regulu Nr. 593/2008 par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām \("Regula Roma I"\)](#). Pieņemot 2007. gada 11. jūlija [Regulu \(EK\) Nr. 864/2007 par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām \("Regula Roma II"\)](#), tika ieviests vienots kolīziju normu kopums attiecībā uz saistībām bez līguma civillietās un komercietās. Tādējādi regulas mērķis ir uzlabot juridisko noteiktību un tiesvedības iznākuma paredzamību. Kolīziju normas uzturlīdzekļu sniegšanas pienākumu jautājumos ir noteiktas Padomes 2008. gada 18. decembra [Regulā \(EK\) Nr. 4/2009](#) (sk. iepriekš). Attiecībā uz laulības šķiršanas un laulāto šķirtas dzīvošanas konstatācijas lietās piemērojamām tiesībām Padome 2010. gada decembrī pieņēma [Regulu \(ES\) Nr. 1259/2010](#), kas nodrošina precīzu un pilnīgu tiesisko regulējumu attiecībā uz to, kādi tiesību akti piemērojami laulības šķiršanai un laulāto šķirtas dzīvošanas konstatācijai. Attiecībā uz starptautiskiem mantojumiem [Regulā \(ES\) Nr. 650/2012](#) līdzās citiem jautājumiem ir reglamentēti arī piemērojami tiesību akti.

3. Tiesu pieejamības veicināšana

Lai uzlabotu tiesu pieejamību pārrobežu strīdos, Padome pieņēma [Direktīvu 2003/8/EK](#), ar ko nosaka minimālus kopīgus noteikumus attiecībā uz juridisko palīdzību. Direktīvas mērķis ir garantēt atbilstošu juridiskās palīdzības līmeni pārrobežu strīdos visiem, kuru rīcībā nav pietiekamu resursu. Lai Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem nodrošinātu vieglāku un efektīvāku piekļuvi tiesai, Savienība ievieša kopīgus procesuālos noteikumus vienkāršotai un paātrinātai pārrobežu strīdu izšķiršanai attiecībā uz maza apmēra prasībām un neapstrīdētu finanšu prasījumu pārrobežu piedziņu visā Eiropas Savienības teritorijā. Šajā nolūkā tika pieņemta [Regula \(EK\) Nr. 861/2007](#), ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām, un [Regula \(EK\) Nr. 1896/2006](#), ar ko izveido Eiropas maksājuma rīkojuma procedūru. Šīs procedūras ir fakultatīvas un papildina valstu tiesību aktos paredzētās procedūras. [Direktīva 2008/52/EK](#) paredz kopīgus noteikumus par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komerclietās, lai palielinātu tiesisko noteiktību un līdz ar to veicinātu šīs metodes izmantošanu strīdu risināšanā.

4. Valstu tiesu iestāžu, kas izskata civillietas, pārrobežu sadarbības instrumenti

LESD 81. panta 2. punkta a) un c) apakšpunktā Parlamentam un Padomei tiek piešķirts pienākums pieņemt pasākumus, lai nodrošinātu spriedumu savstarpēju atzīšanu un izpildi un valstu noteikumu atbilstīgu kolīziju normu un jurisdikcijas jautājumos. [Eiropas Parlamenta un Padomes 2020. gada 25. novembra Regulas \(EK\) Nr. 2020/2007 par tiesas un ārpustiesas civillietu vai komerclietu dokumentu izsniegšanu dalībvalstīs \(dokumentu izsniegšana\) \(pārstrādāta redakcija\)](#) mērķis ir vienkāršot un paātrināt tiesas un ārpustiesas dokumentu pārsūtīšanu starp dalībvalstīm un tādējādi palielināt efektivitāti un paātrināt tiesvedību. Nolūkā vienkāršot un veicināt sadarbību starp dalībvalstu tiesām pierādījumu iegūšanā civillietās un komerclietās Padome pieņēma [Regulu \(EK\) Nr. 2020/1783 par sadarbību starp dalībvalstu tiesām pierādījumu iegūšanā civillietās un komerclietās](#). Lai uzlabotu, vienkāršotu un veicinātu dalībvalstu tiesu iestāžu sadarbību un sekmētu tiesu pieejamību iedzīvotājiem, kuri iesaistīti pārrobežu strīdos, ar [Padomes 2001. gada 28. maija Lēmumu Nr. 2001/470/EK](#) tika izveidots [Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkls civillietās un komerclietās](#). Tīklā ietilpst dalībvalstu izraudzīti kontaktpunkti, atsevišķos Savienības tiesību aktos paredzētas centrālās iestādes, tiesneši koordinatori un citas struktūras, kuru pienākumi ir saistīti ar tiesu iestāžu sadarbību starp valstu dalībniekiem (tiesas un centrālās iestādes). Lēmums Nr. 2001/470/EK tika grozīts ar 2009. gada 18. jūnija Lēmumu Nr. 568/2009/EK, lai paplašinātu un pastiprinātu Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkla civillietās un komerclietās lomu. Ar lēmumu tika ieviestas būtiskas izmaiņas: tīkls tika padarīts pieejams profesionālām apvienībām, kas pārstāv tiesību speciālistus, jo īpaši advokātus, juriskonsultus, notārus un tiesu izpildītājus.

Cits līdzeklis, kā vienkāršot tiesu iestāžu sadarbību civillietās, ir attīstīt informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu tiesvedībā. Šis projekts tika uzsākts 2007. gada jūnijā un izvērsts Eiropas e-tiesiskuma stratēģijā. E-tiesiskuma līdzekļos ietilpst: [Eiropas e-tiesiskuma portāls](#), ar kuru ir paredzēts atvieglot iedzīvotāju un uzņēmumu piekļuvi tiesu iestādēm Eiropā; valstu sodāmības reģistru savstarpēja savienošana Eiropas līmenī; labāka videokonferenču izmantošana tiesvedībā; inovatīvi tulkošanas līdzekļi, piemēram, automatizēta tulkošana; dinamiskas tiešsaistes veidlapas un Eiropas tiesu tulkotāju un mutisko tulku datubāze. Komisijas ikgadējais [ES rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā](#) ir informatīvs līdzeklis, ar kuru ir paredzēts

palīdzēt ES un dalībvalstīm padarīt efektīvāku tieslietu sistēmu, sniedzot objektīvus, uzticamus un salīdzināmus datus par tiesu sistēmu kvalitāti, neatkarību un efektivitāti visās dalībvalstīs. Šādi dati ir īpaši būtiski, lai atbalstītu reformas valstu tieslietu sistēmās.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Izņemot ģimenes tiesības, attiecībā uz kurām Padome pieņem vienprātīgu lēmumu un apspriežas ar Parlamentu, tiesu iestāžu sadarbībai civillietās tiek piemērota parastā likumdošanas procedūra. Parlaments ir aktīvi darbojies, nosakot iepriekš minēto likumdošanas instrumentu saturu. Tas agrāk ir norādījis uz to, ka ir vajadzīga patiesa Eiropas tieslietu kultūra, lai pilsoņi varētu izmantot visas tiesību priekšrocības, ko viņiem nodrošina Līgumi. Šajā ziņā viens no būtiskākajiem aspektiem ir apmācība, jo īpaši juridiskajā jomā. Parlaments 2013. gadā pieņēma [rezolūciju par tiesas pieejamības uzlabošanu – juridiskā palīdzība civillietās un komercietās pārrobežu strīdu gadījumā](#).

Attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi lietās par starptautisku pāru mantiskajām attiecībām, aptverot gan laulāto mantiskās attiecības, gan reģistrētu partnerattiecību mantiskās sekas, Parlaments 2013. gadā bija devis piekrišanu, taču šie divi tiesību akti gadiem palika bloķēti Padomē. 23 dalībvalstis vienojās par ciešāku sadarbību (LES 20. pants), lai sekmētu tiesību aktu projektu tālāku virzību. Komisija 2016. gada sākumā iesniedza jaunus tiesību aktu priekšlikumus, to saturu balstot uz Parlamenta balsojumu un agrāk panāktajiem kompromisiem. 2016. gada 24. jūnijā visbeidzot tika pieņemta [Padomes Regula \(ES\) 2016/1103, ar ko īsteno ciešāku sadarbību attiecībā uz jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem un nolēmumu atzīšanu un izpildi laulāto mantisko attiecību jomā](#).

Attiecībā uz tiesu, kas izskata civillietas, procedūrām Eiropas Savienībā Parlaments 2017. gada jūlijā saskaņā ar LESD 225. pantu aicināja Komisiju līdz 2018. gada 30. jūnijam, pamatojoties uz LESD 81. panta 2. punktu, iesniegt tiesību akta priekšlikumu par kopīgiem minimālajiem civilprocesa standartiem. Parlamenta [rezolūcijai](#) pievienotā ierosinātās ES direktīvas teksta mērķis ir tuvināt civilprocesa sistēmas, lai nodrošinātu, ka pilnībā tiek ievērotas ES Pamattiesību hartas 47. pantā un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā (4.1.2.) atzītās tiesības uz taisnīgu tiesu, nosakot minimālos standartus attiecībā uz civilprocesa uzsākšanu, norisi un pabeigšanu dalībvalstu tiesās. 1987. gadā tika izveidots Eiropas Parlamenta vidutāja amats vecāku veiktas starptautiskas bērnu nolaupīšanas lietās ar mērķi palīdzēt bērniem, kuru vecāki ir divu valstu valstspiederīgie, kas ir nodibinājuši ģimeni vai izveidojuši attiecības, un bērniem, kuri ir cietuši no vecāku veiktas nolaupīšanas. Amats, kuru vienmēr ieņem kāds pašreizējā Parlamenta sasaukuma deputāts, 2018. gada aprīlī pēc *Elisabeth Morin-Chartier* ierosmes tika pārdēvēts par "[Eiropas Parlamenta koordinators bērnu tiesību jautājumos](#)", lai tas labāk atbilstu amatam piešķirtajām pilnvarām un aptvertu bērnu tiesības.

Kopš 2019. gada jūlija *Ewa Kopacz* ieņem Eiropas Parlamenta koordinatores amatu bērnu tiesību jautājumos. Viņas priekštecē šajā amatā bija *Anna Maria Corazza Bildt* (2019), *Elisabeth Morin-Chartier* (2017–2019), *Mairead McGuinness* (2014–2017), *Roberta Angelilli* (2009–2014), *Evelyne Gebhardt* (2004–2009), *Mary Banotti* (1995–2004) un *Marie-Claude Vayssade* (1987–1994).

Parlamenta Juridiskā komiteja 2023. gada 27. jūnijā pieņēma ziņojumu par priekšlikumu direktīvai par ļaunprātīgu tiesvedību, kas vērsta pret žurnālistiem un tiesību aizstāvjiem, kurš tika uzsākts pēc [Parlamenta 2021. gada 11. novembra rezolūcijas](#) par demokrātijas, mediju brīvības un plurālisma stiprināšanu Eiropas Savienībā: nepamatotu civiltiesību un krimināltiesību darbību izmantošanu, lai apklusinātu žurnālistus, NVO un pilsonisko sabiedrību, un Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departamenta [pētījumu](#), kurā aicināts ieviest direktīvu pret stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību (SLAPP) un reformēt regulu “Brisele Ia” un regulu “Roma II”. Iestāžu sarunas pašlaik turpinās.

Parlaments 2023. gada 23. novembrī pieņēma nostāju par priekšlikumu regulai par tiesu iestāžu sadarbības digitalizāciju un tiesu iestāžu pieejamību pārrobežu civillietās, komercietās un krimināllietās saskaņā ar principu “digitāls pēc noklusējuma”, vienlaikus nodrošinot nepieciešamos aizsardzības pasākumus (īpaši atzīstot nepieciešamību novērst sociālo atstumtību). Priekšlikuma mērķis ir uzlabot tiesu iestāžu pieejamību un saziņas plūsmu efektivitāti un noturību, kas raksturīga tiesu iestāžu sadarbībai ES pārrobežu lietās, jo digitālo tehnoloģiju izmantošana var uzlabot tiesu sistēmu efektivitāti, atvieglojot administratīvo slogu, saīsinot lietu izskatīšanas laiku, padarot saziņu drošāku un uzticamāku un daļēji automatizējot lietu izskatīšanu. Regulu plānots pieņemt līdz 2023. gada beigām.

Parlaments pasūtīja [pētījumu](#), kurā analizē Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES ietekmi uz tiesu iestāžu sadarbību civillietās. Pētījumā norādīts, ka būtu jācenšas noslēgt jaunus līgumus starp ES un Apvienoto Karalisti tajās jomās, kurās ir regulējuma nepilnības, jo īpaši cilvēktiesību jomā. Aktuālākie pētījumi šajā jomā ietver Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departamenta pētījumus par [pārrobežu prasībām attiecībā uz nolaupīto mākslu, Eiropas komerciālajām saistību tiesībām](#) un [izpirkšanas līgumiem, ko uzspiež kultūras un radošās nozares platformas](#).

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
11/2023

4.2.6. TIESU IESTĀŽU SADARBĪBA KRIMINĀLLIETĀS

Tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās ir balstīta uz tiesas spriedumu un nolēmumu savstarpējas atzīšanas principu, un šī sadarbība ietver dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu vairākās jomās. Lisabonas līgums paredz konkrētāku krimināltiesību telpas izveides pamatu, vienlaikus Eiropas Parlamentam paredzot arī jaunas pilnvaras.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 82. līdz 86. pants.

MĒRĶI

Pakāpeniska robežkontroles atcelšana ES ir ievērojami atvieglājusi ES iedzīvotāju brīvu pārvietošanos, taču tā ir atvieglājusi arī kriminālnoziedznieku darbību pārnacionālā līmenī. Lai pārvarētu pārrobežu noziedzības problēmu, brīvības, drošības un tiesiskuma telpa ietver arī pasākumus, ar kuriem sekmē dalībvalstu tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās. Priekšnoteikums ir savstarpējās atzīšanas princips. Ir noteikti īpaši pasākumi, ar kuriem apkaro pārnacionālo noziedzību un terorismu un nodrošina to, ka cietušo, aizdomās turēto un apcietināto personu tiesības aizsargā visā ES.

SASNIEGUMI

A. Svarīgākie ES akti par tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās

1. Pieņemšanas procedūras

LESD ir noteikts, ka lielākā daļa pasākumu sakarā ar tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās tiek pieņemti saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru, un tie tiek pakļauti izskatīšanai Eiropas Savienības Tiesā. Tomēr, pat neaplūkojot brīvības, drošības un tiesiskuma telpas specifiskās iezīmes (nepiedalīšanās klauzulas attiecībā uz Īriju un Dāniju (LESD 21. un 22. protokols) un valstu parlamentu privilēģēto lomu (1. un 2. protokols)), tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās un policijas iestāžu sadarbība nav pilnībā iekļauta ES institucionālajā struktūrā un saglabā vairākas sākotnējās iezīmes no laika pirms Lisabonas līguma pieņemšanas.

— Komisija daļa savas iniciatīvas tiesības ar dalībvalstīm, ar nosacījumu, ka šis dalībvalstis pārstāv ceturto daļu no Padomes locekļiem (LESD 76. pants);

— Ar Parlamentu apspriežas tikai par īpašiem pasākumiem attiecībā uz tiesu iestāžu sadarbību krimināllietās, kurus Padome pēc tam vienprātīgi pieņem. Ja Padomē nav vienprātības, deviņām vai vairāk dalībvalstīm tomēr ir iespējama kopdarbība uz paplašinātas sadarbības pamata.

2. Galvenie tiesību akti, kas pieņemti saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru

a. Kopējie minimālie standarti kriminālprocesam:

— Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 20. oktobra [Direktīva 2010/64/ES](#) par tiesībām uz mutisko un rakstisko tulkojumu kriminālprocesā;

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 22. maija [Direktīva 2012/13/ES](#) par tiesībām uz informāciju kriminālprocesā;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 22. oktobra [Direktīva 2013/48/ES](#) par tiesībām uz advokāta palīdzību kriminālprocesā un Eiropas apcietināšanas ordera procesā, par tiesībām uz to, ka pēc brīvības atņemšanas informē trešo personu, un par tiesībām, kamēr atņemta brīvība, sazināties ar trešām personām un konsulārajām iestādēm;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 9. marta [Direktīva \(ES\) 2016/343](#) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 11. maija [Direktīva \(ES\) 2016/800](#) par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 26. oktobra [Direktīva \(ES\) 2016/1919](#) par juridisko palīdzību aizdomās turētajiem un apsūdzētajiem kriminālprocesā un pieprasītajām personām Eiropas apcietināšanas ordera procesā.
- b. Cīņa pret terorismu:**
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa [Direktīva \(ES\) 2016/681](#) par pasažieru datu reģistra (PDR) datu izmantošanu teroristu nodarījumu un smagu noziegumu novēršanai, atklāšanai, izmeklēšanai un saukšanai pie atbildības par tiem;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 15. marta [Direktīva \(ES\) 2017/541](#) par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI un groza Padomes Lēmumu 2005/671/TI
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 29. aprīļa [Regula \(ES\) 2021/784](#) par vēršanos pret teroristiska satura izplatīšanu tiešsaistē;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 4. oktobra [Regula \(ES\) 2023/2131](#), ar ko attiecībā uz digitālu informācijas apmaiņu terorisma lietās groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2018/1727 un Padomes Lēmumu 2005/671/TI
- c. Cīņa pret korupciju, kibernoziēdzību, krāpšanu un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu:**
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 12. augusta [Direktīva 2013/40/ES](#) par uzbrukumiem informācijas sistēmām un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2005/222/TI (Kibernoziēdzumu direktīva);
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa [Direktīva 2014/42/ES](#) par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 16. aprīļa [Direktīva 2014/57/ES](#) par kriminālsodiem par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu (Tirgus ļaunprātīgas izmantošanas direktīva);

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 15. maija [Direktīva 2014/62/ES](#) par euro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2000/383/TI;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 5. jūlija [Direktīva \(ES\) 2017/1371](#) par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 30. maija [Direktīva \(ES\) 2018/843](#), ar ko groza Direktīvu (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai vai teroristu finansēšanai;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 23. oktobra [Direktīva \(ES\) 2018/1673](#) par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra [Regula \(ES\) 2018/1805](#) par iesaldēšanas rīkojumu un konfiskācijas rīkojumu savstarpējo atzīšanu;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa [Direktīva \(ES\) 2019/713](#) par krāpšanas un viltošanas apkarošanu attiecībā uz bezskaidras naudas maksāšanas līdzekļiem un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/413/TI.
- d.** Informācijas apmaiņa starp dalībvalstīm un ES aģentūrām:
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 3. aprīļa [Direktīva 2014/41/ES](#) par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu krimināllietās;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 25. oktobra [Regula \(ES\) Nr. 2018/1726](#), ar ko izveido Eiropas Aģentūru lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā, OV L 286/1, 1.11.2011.;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 28. novembra [Regula \(ES\) 2018/1862](#) par Šengenas Informācijas sistēmas (SIS) izveidi, darbību un izmantošanu policijas sadarbībā un tiesu iestāžu sadarbībā krimināllietās;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa [Regula \(ES\) 2019/816](#), ar ko Eiropas Sodāmības reģistru informācijas sistēmas papildināšanai izveido centralizētu sistēmu (ECRIS-TCN) tādu dalībvalstu identificēšanai, kurām ir informācija par notiesājošiem spriedumiem par trešo valstu valstspiederīgajiem un bezvalstniekiem, un ar ko groza Regulu (ES) 2018/1726. Šī regula ir saistīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa [Direktīvu \(ES\) 2019/884](#), ar ko groza Padomes Pamatlēmumu 2009/315/TI attiecībā uz informācijas apmaiņu par trešo valstu valstspiederīgajiem un attiecībā uz Eiropas Sodāmības reģistru informācijas sistēmu (ECRIS);
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. maija [Regula \(ES\) 2019/818](#), ar ko izveido satvaru ES informācijas sistēmu sadarbībai policijas un tiesu iestāžu sadarbības, patvēruma un migrācijas jomā;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 10. maija [Direktīva \(ES\) 2023/977](#) par informācijas apmaiņu starp dalībvalstu tiesībaizsardzības iestādēm un ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2006/960/TI;
 - Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 12. jūlija [Regula \(ES\) 2023/1543](#) par Eiropas e-pierādījumu sniegšanas rīkojumiem un Eiropas e-pierādījumu

saglabāšanas rīkojumiem e-pierādījumu gūšanai krimināllietās un brīvības atņemšanas sodu izpildei pēc kriminālprocesa;

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 12. jūlija [Direktīva \(ES\) 2023/1544](#), ar ko paredz saskaņotus noteikumus par izraudzīto struktūru izraudzīšanos un juridisko pārstāvju iecelšanu e-pierādījumu vākšanai kriminālprocesā.

e. Cietušo aizsardzība:

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 5. aprīļa [Direktīva 2011/36/ES](#) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. Decembra [Direktīva 2011/93/ES](#) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra [Direktīva 2011/99/ES](#) par Eiropas aizsardzības rīkojumu;
- Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra [Direktīva 2012/29/ES](#), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus.

B. Aģentūras tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās un citās saistītās struktūras

1. Eiropas Savienības Krimināllietu tiesu sadarbības aģentūra (Eurojust)

[Eurojust](#) stimulē un uzlabo izmeklēšanas un kriminālvajāšanas koordināciju un sadarbību starp dalībvalstu iestādēm. Jo īpaši tā atvieglo starptautisku savstarpējās tiesiskās palīdzības pieprasījumu izpildi un izdošanas pieprasījumu īstenošanu. *Eurojust* atbalsta dalībvalstu iestādes jebkādā veidā, lai padarītu efektīvāku to izmeklēšanu un saukšanu pie atbildības par pārobežu noziegumiem.

Eurojust pēc dalībvalsts pieprasījuma var palīdzēt tai izmeklēšanā un kriminālvajāšanā attiecībā uz konkrēto dalībvalsti un trešo valsti, ja *Eurojust* un trešā valsts ir noslēgušas sadarbības nolīgumu vai ja ir pierādīta būtiska interese.

Eurojust nodarbojas ar tādiem pašiem noziegumu un nodarījumu veidiem, kuri ietilpst arī Eiropas Savienības Aģentūras tiesībaizsardzības sadarbībai (Eiropola) kompetencē, piemēram, terorisms, narkotiku tirdzniecība, cilvēku tirdzniecība, viltošana, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācija, kibernoziegumi, noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu vai sabiedriskiem labumiem, tostarp krāpšana un korupcija, noziedzīgi nodarījumi, kas skar ES finanšu intereses, noziegumi pret vidi un dalība noziedzīgā organizācijā. Pēc dalībvalsts lūguma *Eurojust* var arī palīdzēt citu veidu nodarījumu izmeklēšanā un kriminālvajāšanā.

Pēc Krievijas militārās agresijas pret Ukrainu, kas sākās 2022. gada februārī, kopš marta Ukrainā darbojas [Eurojust atbalstīta kopīga ES izmeklēšanas grupa](#) (KIG). 2023. gada 14. aprīlī septiņi KIG locekļi vienojās izmeklēt ne tikai iespējamus kara noziegumus, bet arī Ukrainā pastrādātus genocīda noziegumus. Viņi arī puda gandarījumu par ASV Tieslietu ministrijas apņemšanos norīkot prokuroru uz Starptautisko centru kriminālvajāšanai par agresijas noziegumu pret Ukrainu. *Eurojust* nodrošina arī starptautisko pamatdatu bāzi noziegumu pierādījumu jomā (*CICED*), lai atbalstītu KIG darbu un citas starptautisku noziegumu izmeklēšanas.

Komisija 2022. gada aprīlī publicēja [priekšlikumu](#) paplašināt *Eurojust* pilnvaras. [Parlaments](#) un Padome dažas nedēļas vēlāk panāca vienošanos par pārskatītajām

pilnvarām, kas tagad ļaus *Eurojust* saglabāt, analizēt, glabāt pierādījumus par kara noziegumiem, genocīdu un noziegumiem pret cilvēci un apmainīties ar tiem ar dalībvalstu kompetentajām tiesu iestādēm un Starptautisko Krimināltiesu. Jaunā direktīva *ES Oficiālajā Vēstnesī* tika publicēta 2022. gada 31. maijā un stājās spēkā nākamajā dienā.

Iepriekšējais *Eurojust* tiesiskais regulējums (Padomes 2008. gada 16. decembra [Lēmums 2009/426/TI](#) par *Eurojust* stiprināšanu) stājās spēkā 2009. gada 4. jūnijā. 2019. gada 12. decembrī sāka piemērot [Regulu \(ES\) 2018/1727](#). Spēkā esošais *Eurojust* juridiskais pamats ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 30. maija [Regula \(ES\) 2022/838](#), ar ko groza Regulu (ES) 2018/1727 attiecībā uz *Eurojust* veiktu tādu pierādījumu saglabāšanu, analīzi un uzglabāšanu, kas saistīti ar genocīdu, noziegumiem pret cilvēci, kara noziegumiem un saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Ik gadu *Eurojust* publicē darbības pārskatu. *Eurojust* 2023. gada 24. maijā publicēja [2022. gada ziņojumu](#). Trīs galvenie noziegumu veidi, ko aģentūra izskatīja 2022. gadā, bija krāpšana, narkotiku tirdzniecība un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana.

Eurojust mītne atrodas Hāgā (Nīderlandē).

2. Eiropas Prokuratūra (EPPO)

[Padomes 2017. gada 12. oktobra Regula \(ES\) 2017/1939](#), ar ko īsteno ciešāku sadarbību Eiropas Prokuratūras (EPPO) izveidei, ir spēkā no 2017. gada 20. novembra. Parlaments ar savu [2017. gada 5. oktobra normatīvo rezolūciju](#) deva piekrišanu Padomes regulas priekšlikumam.

EPPO būs neatkarīga iestāde, kas būs atbildīga par izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un tiesvedību attiecībā uz noziegumiem pret ES budžetu, piemēram, krāpšana, korupcija vai pārrobežu krāpšana PVN jomā, un kuru apjoms pārsniedz 10 miljonus EUR. Turpmāk noziegumu uzskaitījumu varētu paplašināt, iekļaujot, piemēram, terorismu.

Parlaments un Padome, kopīgi par to vienojoties, ir iecēlušī pirmo Eiropas ģenerālprokurori *Laura Codruța Kovesi* uz septiņu gadu pilnvaru termiņu, kas nav atjaunojams.

Līdz šim 22 dalībvalstis ir pievienojušās EPPO, savukārt tās dažas dalībvalstis, kas pašlaik šajā organizācijā nepiedalās, var pievienoties tai jebkurā laikā. EPPO centrālais birojs atrodas Luksemburgā, turpat strādās arī ģenerālprokurors un prokuroru kolēģija, ko veidos visu iesaistīto dalībvalstu pārstāvji. Viņi vada deleģēto prokuroru ikdienas kriminālizmeklēšanas darbības.

EPPO sāka darbību 2021. gada 1. jūnijā un jau veic daudzas izmeklēšanas. Darbs turpinās arī vairākās jomās, tostarp valstu tiesu sistēmu pielāgošana EPPO noteikumiem, Eiropas deleģēto prokuroru iecelšana un darbinieku pieņemšana darbā.

EPPO 2023. gada 23. martā iesniedza Eiropas Parlamenta Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejai savu [2022. gada ziņojumu](#). EPPO 2022. gadā saņēma un apstrādāja 3318 ziņojumus par noziegumiem un sāka 865 izmeklēšanas. Turklāt tiesneši saistībā ar EPPO izmeklēšanām pieņēma lēmumus par līdzekļu iesaldēšanu kopumā par 359,1 miljonu EUR (salīdzinājumā ar 147,3 miljoniem EUR 2021. gadā), kas ir vairāk nekā septiņas reizes lielāks par organizācijas 2022. gada budžetu.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamentam ir bijusi būtiska loma ES tiesību aktu izstrādē tiesu iestāžu sadarbības krimināllietās jomā, padarot cīņu pret noziedzību un korupciju par politisku prioritāti. Tas strādājis pie tiesu iestāžu sadarbības krimināllietās uz vienlīdzīgiem pamatiem ar Padomi. Parastā likumdošanas procedūra attiecas uz gandrīz visām ES krimināltiesību jomām ar dažiem izņēmumiem, tostarp, jo īpaši, piekrišanas procedūru *EPPO* izveidei.

Galvenais instruments tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās starp dalībvalstīm ir *Eurojust*. *Eurojust* reformas gaitā Parlaments aktīvi iestājās par plašāku parlamentāro uzraudzību un datu aizsardzības noteikumu pilnveidošanu.

Parlaments 2020.gada 1. decembrī (izmantojot attālinātu dalību Covid-19 dēļ) organizēja pirmo starpparlamentāro komiteju sanākumi (*ICM*) par *Eurojust* darbību novērtēšanu. *ICM* tika veltīta *Eurojust* darbību pirmajam novērtējumam, ko veica Eiropas Parlaments un valstu parlamenti saskaņā ar LESD 85. pantu un [Regulu \(ES\) 2018/1727](#). [Otrā ICM](#) sanāksme par *Eurojust* darbību izvērtēšanu tika organizēta 2022. gada 1. februārī, bet savukārt [trešā](#) notika 2022. gada 30. novembrī. [Ceturta ICM](#) tikšanās notika 2023. gada 7. novembrī Briselē.

Parlaments 2021. gada 20. janvārī pieņēma [rezolūciju](#) par Eiropas apcietināšanas ordera un nodošanas procedūru starp dalībvalstīm īstenošanas (un apstiprināja arī īstenošanas ziņojumu par Padomes 2002. gada 13. jūnija Pamatlēmumu 2002/584/TI, kas pieņemts pirms Lisabonas līguma). Savā rezolūcijā Parlaments ir izvērtējis rezultātus vienkāršotajai pārrobežu nodošanas procedūrai tiesas ceļā, kas 2004. gadā aizstāja garās ES izdošanas procedūras, pamatojoties uz tiesas nolēmumu savstarpējas atzīšanas principu.

Parlaments 2021. gada 6. oktobrī pieņēma [rezolūciju](#) par mākslīgo intelektu krimināltiesībās un policijas un tiesu un policijas iestāžu īstenošanā mākslīgā intelekta izmantošana krimināllietās.

Parlaments pašlaik gatavo ziņojumus (un rezolūcijas) par šādiem jautājumiem: vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, korupcijas apkarošanu, cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un šajos noziegumos cietušo aizsardzību, krimināllietu nodošanu, cietušo tiesībām, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana un terorisma finansēšana, konfiskāciju un aktīvu atgūšanu, nauda runu tiešsaistē un kibervardarbību un materiālu atklāšanu un izņemšanu, kuros atspoguļota seksuāla vardarbība pret bērniem.

Parlaments arī sekos līdzi nesenajām un gaidāmajām Komisijas iniciatīvām tādās jomās kā organizētā noziedzība, narkotiku tirdzniecība, kibernoziēdzība, tieslietu digitalizācija, sadarbība tiesībaizsardzības jomā, terorisms un vardarbīga radikalizācija, agresīva spieģrogrammatūra, dezinformācija un nelikumīgs saturs tiešsaistē, tiesiskā apmācība, norises tiesiskuma jomā un mākslīgais intelekts.

Ņemot vērā Krievijas agresiju Ukrainā, 2022. gada maijā [Komisija ierosināja](#) jaunus, pastiprinātus noteikumus par līdzekļu atgūšanu un konfiskāciju, kas palīdzētu īstenot ES ierobežojošos pasākumus, kuru pārkāpšana tiktu pievienota ES noziegumu sarakstam. Parlaments ir iesaistīts šo priekšlikumu apstiprināšanas procesā, kas tika iesniegti [darba grupā "Līdzekļu iesaldēšana un konfiskācija"](#).

Turpinās darbs pie politikas virzienu izstrādes tiesu iestāžu sadarbībai krimināllietās, īpašu uzmanību pievēršot ES mēroga draudu un noziedzības efektīvākai apkarošanai.

Parlaments ir pieņēmis konkrētus pasākumus, lai apkarotu terorismu, starptautisko noziedzību, korupciju, krāpšanu un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un aizsargātu cietušo, aizdomās turēto un apcietināto tiesības visā ES. Ir pieņemti arī vairāki pasākumi, kuru mērķis ir uzlabot informācijas apmaiņu starp dalībvalstīm.

Alessandro Davoli
10/2023

4.2.7. POLICIJAS SADARBĪBA

ES Aģentūra tiesībsardzības sadarbībai (Eiropols) ir viens no ES plašākas iekšējās drošības infrastruktūras centrālajiem elementiem. Sadarbība un politika tiesībsardzības jomā joprojām attīstās, un īpaša uzmanība tiek pievērsta terorisma, kibernetiskās drošības un citu smagu un organizētu noziegumu apkarošanai. Galvenais mērķis ir panākt drošāku Eiropu visiem ES iedzīvotājiem, ievērojot pamattiesības un datu aizsardzības noteikumus, kā to vairākkārt pieprasījis Parlaments.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 33. (muitas sadarbība), 87., 88. un 89. pants.

MĒRĶI

Efektīva policijas sadarbība ir būtisks elements, kas nepieciešams, lai ES padarītu par brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kuras pamatā ir pamattiesību ievērošana. Pārrobežu sadarbības uzdevums tiesībsardzības jomā – iesaistot policiju, muitu un citas tiesībsardzības iestādes – ir novērst, atklāt un izmeklēt kriminālnozieģumus visā ES. Praksē šī sadarbība galvenokārt notiek saistībā ar smagiem nozieģumiem (piemēram, organizēto nozieģību, narkotiku tirdzniecību, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, eiro viltošanu, cilvēktirdzniecību un kibernetiskajiem nozieģumiem) un terorismu. Eiropols ir ES tiesībsardzības aģentūra.

SASNIEGUMI

A. Sadarbības sākums

Dalībvalstu policijas pārstāvju sadarbība aizsākās 1976. gadā, kad tika izveidota *TREVI* grupa – tieslietu un iekšlietu ministriju pārstāvju starpvaldību tīkls. Māstrihtas līgumā pēc tam tika noteikti kopīgu interešu jautājumi (terorisma, narkotiku un citu starptautiskās nozieģības veidu apkarošana), kas policijas iestāžu sadarbībai deva leģitīmu pamatu. Tajā ir principā noteikta arī Eiropas Policijas biroja (Eiropola), sākotnēji kā Eiropola Narkotiku apkarošanas vienības, izveide. Eiropola konvenciju parakstīja 1995. gada 26. jūlijā, bet birojs savu darbību oficiāli sāka tikai 1999. gada 1. jūlijā, kad saskaņā ar 1997. gada 2. oktobrī parakstīto Amsterdamas līgumu tika paplašinātas tā pilnvaras. Taču policijas iestāžu sadarbība sākās vēl pirms Eiropola izveidošanas. Līdz ar Šengenas zonas izveidošanu 1985. gadā, kad tajā iesaistījās tikai dažas valstis, par realitāti kļuva arī policijas iestāžu pārrobežu sadarbība (sk. arī [4.2.4.](#)). Līdz ar Amsterdamas līguma spēkā stāšanos Šengenas *acquis* – tostarp ar policijas iestāžu sadarbību saistītie aspekti – tika iekļauti ES tiesību aktos, lai gan kā starpvaldību sadarbības “trešais pīlārs”. Tāda pati starpvaldību pieeja tika izmantota policijas sadarbības pasākumiem, ko pieņēma neliels skaits dalībvalstu saskaņā ar Prīmes līgumu, kurā bija noteikumi par DNS datu, pirkstu nospiedumu un transportlīdzekļu reģistrācijas datu apmaiņu). ES līmenī Prīmes līgumu pilnībā īstenoja ar [Padomes 2008. gada 23. jūnija Lēmumu 2008/615/TI](#).

B. Pašreizējā institucionālā struktūra

Institucionālā struktūra tika ievērojami vienkāršota ar Lisabonas līgumu (LESD), saskaņā ar kuru policijas iestāžu sadarbības pasākumu lielākā daļa tagad tiek pieņemta parastajā likumdošanas (koplēmuma) procedūrā un paredzot to pārskatīšanu tiesvedības kārtībā ES Tiesā. Tomēr, pat neaplūkojot brīvības, drošības un tiesiskuma telpas specifiskās iezīmes (t. i., nepiedalīšanās klauzulas attiecībā uz Īriju un Dāniju (LESD Protokols Nr. 21 un Nr. 22) un valstu parlamentu privileģētā loma (Protokols Nr. 1 un Nr. 2)), policijas iestāžu un arī tiesībsargājošo iestāžu sadarbība krimināllietās nav pilnībā iekļauta Kopienas institucionālajā struktūrā un saglabā vairākas sākotnējās iezīmes:

- Komisija daļa savas iniciatīvas tiesības ar dalībvalstīm, ar nosacījumu, ka šīs dalībvalstis pārstāv ceturto daļu no Padomes locekļiem (LESD 76. pants);
- ar Parlamentu tikai apspriežas par tiem operatīvajiem sadarbības pasākumiem, kurus Padome ir vienprātīgi pieņēmusi. Ja Padomē nav vienprātības, deviņām un vairāk dalībvalstīm ir iespējama kopdarbība, pamatojoties uz ciešāku sadarbību. Šādā gadījumā Eiropadome procesu aptur, lai panāktu vienošanos (“avārijas bremsēšanas” mehānisms saskaņā ar LESD 87. panta 3. punktu).

C. Galvenie tiesību akti par policijas sadarbību, kas pieņemti saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru:

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 12. augusta [Direktīva 2013/40/ES](#) par uzbrukumiem informācijas sistēmām un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2005/222/TI (Kibernoziegumu direktīva). Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2015. gada 4. septembrim;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2015. gada 25. novembra [Regula \(ES\) 2015/2219](#) par Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūru (CEPOL) un ar ko aizstāj un atceļ Padomes Lēmumu 2005/681/TI (piemērojama no 2016. gada 1. jūlija);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa [Direktīva \(ES\) 2016/681](#) par pasažieru datu reģistra (PDR) datu izmantošanu teroristu nodarījumu un smagu noziegumu novēršanai, atklāšanai, izmeklēšanai un saukšanai pie atbildības par tiem. Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2018. gada 25. maijam;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 6. jūlija [Direktīva \(ES\) 2016/1148](#) par pasākumiem nolūkā panākt vienādi augsta līmeņa tīklu un informācijas sistēmu drošību visā Savienībā. Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2018. gada 9. maijam;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 15. marta [Direktīva \(ES\) 2017/541](#) par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI un groza Padomes Lēmumu 2005/671/TI. Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2018. gada 8. septembrim;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 24. marta [Direktīva \(ES\) 2021/555](#) par ieroču iegādes un glabāšanas kontroli
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 14. novembra [Regula \(ES\) 2018/1726](#) par Eiropas Savienības Aģentūru lielapjoma IT sistēmu

darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (*eu-LISA*) un ar ko groza Regulu (EK) Nr. 1987/2006 un Padomes Lēmumu 2007/533/TI un atceļ Regulu (ES) Nr. 1077/2011 (piemērojama no 2018. gada 11. decembra);

- Eiropas Parlamenta un Padomes 2018. gada 28. novembra [Regula \(ES\) 2018/1862](#) par Šengenas Informācijas sistēmas (S/S) izveidi, darbību un izmantošanu policijas sadarbībā un tiesu iestāžu sadarbībā krimināllietās un ar ko groza un atceļ Padomes Lēmumu 2007/533/TI un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr. 1986/2006 un Komisijas Lēmumu 2010/261/ES (piemērojama vēlākais no 2021. gada 28. decembra);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. maija [Regula \(ES\) 2019/818](#), ar ko izveido satvaru ES informācijas sistēmu sadarbībai policijas un tiesu iestāžu sadarbības, patvēruma un migrācijas jomā un groza Regulas (ES) 2018/1726, (ES) 2018/1862 un (ES) 2019/816;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 20. jūnija [Direktīva \(ES\) 2019/1153](#), ar ko paredz noteikumus, lai atvieglotu finanšu un citas informācijas izmantošanu noteiktu noziedzīgu nodarījumu novēršanai, atklāšanai, izmeklēšanai vai kriminālvajāšanai par tiem, un ar ko atceļ Padomes Lēmumu 2000/642/TI. Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2021. gada 1. augustam;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 29. aprīļa [Regula \(ES\) 2021/784](#) par vēršanos pret teroristiska satura izplatīšanu tiešsaistē (piemērojama no 2022. gada 7. jūnija);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 8. jūnija [Regula \(ES\) 2022/991](#), ar ko Regulu (ES) 2016/794 groza attiecībā uz Eiropola sadarbību ar privātajām pusēm, personas datu apstrādi, ko Eiropols veic kriminālizmeklēšanas atbalstam, un Eiropola lomu pētniecībā un inovācijā (piemērojama no 2022. gada 28. jūnija);
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra [Direktīva \(ES\) 2022/2555](#), ar ko paredz pasākumus nolūkā panākt vienādi augstu kiberdrošības līmeni visā Savienībā un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 910/2014 un Direktīvu (ES) 2018/1972 un atceļ Direktīvu (ES) 2016/1148 (TID 2 direktīva). Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2024. gada 18. oktobrim;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2022. gada 14. decembra [Direktīva \(ES\) 2022/2557](#) par kritisko vienību noturību un Padomes Direktīvas 2008/114/EK atcelšanu (*CER* direktīva). Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2024. gada 18. oktobrim;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 10. maija [Direktīva \(ES\) 2023/977](#) par informācijas apmaiņu starp dalībvalstu tiesībsardzības iestādēm un ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2006/960/TI; Dalībvalstīm šī direktīva bija jātransponē valsts tiesību aktos līdz 2024. gada 12. decembrim;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 4. oktobra [Regula \(ES\) 2023/2131](#), ar ko attiecībā uz digitālu informācijas apmaiņu terorisma lietās groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2018/1727 un Padomes Lēmumu 2005/671/TI (piemērojama no 2023. gada 31. oktobra);

D. Policijas iestāžu sadarbības aģentūras un citas attiecīgas struktūrvienības

1. Eiropas Savienības Aģentūra tiesībsardzības sadarbībai (Eiropols)

[Eiropols](#) ir aģentūra, kuras galvenais mērķis ir padarīt Eiropu drošāku. Tā atbalsta dalībvalstis cīņā pret terorismu, kibernetiskās drošības, citiem smagiem noziegumiem un organizēto noziedzību. Eiropols sadarbojas arī ar daudzām ārpussavienības partnervalstīm un starptautiskajām organizācijām. Eiropols darbojas kā atbalsta centrs tiesībsardzības operācijām un centrs informācijas sniegšanai par noziedzīgām darbībām.

Lieli noziedznieku un teroristu tīkli rada būtisku apdraudējumu ES iekšējai drošībai. Lielākos drošības apdraudējumus rada terorisms, starptautiska narkotiku tirdzniecība, naudas atmazgāšana, organizēta krāpšana, eiro viltošana un cilvēktirdzniecība.

Lai reaģētu uz šiem draudiem, Eiropolā ir izveidotas vairākas specializētas vienības:

- Eiropas Kibernetiskās drošības apkaršanas centrs stiprina tiesībsardzības reakciju uz kibernetiskās drošības ES un tādējādi palīdz aizsargāt Eiropas iedzīvotājus, uzņēmumus un valdības pret noziedzību tiešsaistē;
- Eiropas Migrantu kontrabandas apkaršanas centrs palīdz dalībvalstīm mērķtiecīgi apkarot un likvidēt kompleksos un sarežģītos noziedzīgos tīklus, kas iesaistīti migrantu kontrabandā;
- Eiropas Terorisma apkaršanas centrs ir operatīvais centrs un speciālo zināšanu centrs, kas atspoguļo pieaugošo vajadzību stiprināt ES reaģēšanu uz terorismu;
- Eiropas Smagās un organizētās noziedzības centrs sniedz operatīvu atbalstu dalībvalstu veiktai izmeklēšanai prioritārās lietās, kas saistītas ar smagu un organizētu noziedzību;
- Intelektuālā īpašuma noziedzības koordinētā koalīcija nodrošina operatīvu un tehnisko atbalstu tiesībsardzības aģentūrām un citiem partneriem;
- Eiropas Finansiālo un ekonomisko noziegumu apkaršanas centrs ir operatīvs centrs, kas atbalsta dalībvalstis pašreizējās lietās, kas ir saistītas ar finanšu un ekonomisko noziegumu apkaršanu;
- *FIU.net* ir decentralizēts un sarežģīts datortīkls, kas atbalsta finanšu ziņu vākšanas vienības Eiropas Savienībā cīņā pret naudas atmazgāšanu un terorisma finansēšanu;
- ES vienība ziņošanai par interneta saturu konstatē un izmeklē ļaunprātīgu saturu internetā un sociālajos tīklos.

Eiropols tika izveidots saskaņā ar Eiropola regulu. Tā mītne atrodas Hāgā (Nīderlande). Eiropols sagatavo vairākus ziņojumus, piemēram, ziņojumu par terorisma situāciju un tendencēm ES ([TE-SAT](#)), smagās un organizētās noziedzības draudu novērtējumu ([SOCTA](#)), interneta organizētās noziedzības draudu novērtējumu ([IOCTA](#)) un [gada pārskatu](#). Eiropols savu jaunāko [SOCTA](#) publicēja 2021. gada aprīlī, jaunāko [TE-SAT](#) – 2023. gada jūnijā un jaunāko [IOCTA](#) – 2023. gada jūlijā.

Lai palielinātu aģentūras pārskatatbildību, ar Eiropola regulu tika izveidota Eiropola kopējās parlamentārās pārraudzības grupa (KPPG). LESD 88. pantā ir paredzēta Eiropola darbību pārbaude, ko veic Eiropas Parlaments kopā ar valstu parlamentiem. Saskaņā ar Eiropola regulas 51. pantu “KPPG veic Eiropola darbību politisku

uzraudzību, tam pildot savus uzdevumus, tostarp saistībā ar minēto darbību ietekmi uz fizisku personu pamattiesībām un brīvībām”. [KPPG 13. sanāksme](#) tika organizēta 2023. gada 20. un 21. septembrī Briselē.

2022. gada maijā [Parlaments](#) un [Padome](#) pieņēma jaunu regulu, ar ko groza Eiropola pilnvaras. [Grozītā Eiropola regula](#) stājas spēkā 2022. gada 28. jūnijā. Jaunā Eiropola regula aptver uzlabojumus pētniecības un inovācijas jomā, lielu datu kopu apstrādi, sadarbību ar privātām pusēm un trešām valstīm, sadarbību ar Eiropas Prokuratūru un to, kā jaunus brīdinājumus Šengenas Informācijas sistēmā var ievadīt, pamatojoties uz informāciju no valstīm, kas nav ES dalībvalstis, jo Eiropols tagad var ieteikt dalībvalstīm ievadīt brīdinājumus. Eiropola izpilddirektore arī var ierosināt sākt valsts mēroga izmeklēšanu par noziedzīgiem nodarījumiem, kas nav pārrobežu noziedzīgi nodarījumi un skar vispārējās intereses, uz kurām attiecas ES politika.

2. Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra (CEPOL)

[CEPOL](#) ir aģentūra, kas izstrādā, īsteno un koordinē tiesībaizsardzības amatpersonu apmācību. *CEPOL* palīdz veidot drošāku Eiropu, veicinot sadarbību un zināšanu apmaiņu starp dalībvalstu un zināmā mērā arī ārpus Savienības tiesībaizsardzības amatpersonām tādos jautājumos, kas izriet no ES prioritātēm drošības jomā, jo īpaši no ES politikas cikla organizētas un smagas noziedzības jomā. Saskaņā ar *CEPOL* regulu ir izveidota Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra. Tā atrodas Budapeštā (Ungārija).

3. Pastāvīgā komiteja operatīvai sadarbībai iekšējās drošības jautājumos (COSI)

Saskaņā ar LESD 71. pantu “Padomē izveido pastāvīgo komiteju, lai Savienībā nodrošinātu operatīvas sadarbības veicināšanu un stiprināšanu iekšējās drošības jautājumos. Neskarot 240. pantu, tā veicina dalībvalstu kompetento iestāžu rīcības koordinēšanu. Šīs komitejas darbā var iesaistīties Savienības attiecīgo struktūru, biroju un aģentūru pārstāvji. Par šo darbu ziņo Eiropas Parlamentam un valstu parlamentiem.” *COSI* tika izveidota ar [Padomes 2010. gada 25. februāra Lēmumu](#), ar ko izveido Pastāvīgo komiteju operatīvai sadarbībai iekšējās drošības jautājumos (2010/131/ES).

4. ES Izlūkošanas un situāciju centrs

ES Izlūkošanas un situāciju centrs (ES *INTCEN*), stingri ņemot, nav policijas iestāžu sadarbības institūcija, jo tas ir Eiropas Ārējās darbības dienesta struktūrvienība un nodarbojas tikai ar stratēģisko analīzi. Tomēr tas dod ieguldījumu policijas iestāžu sadarbībā, jo sagatavo apdraudējuma novērtējumus, pamatojoties uz informāciju, ko snieguši izlūkdienesti, militārpersonas, diplomāti un policijas dienesti. *INTCEN* var dot vērtīgu ieguldījumu arī operatīvajā darbā, sniedzot, piemēram, informāciju par visu ES attiecībā uz teroristu mērķiem, motīviem un pārvietošanos.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamentam, kurš ES iedzīvotāju drošību izvirzīja par politisku prioritāti, ir bijusi svarīga loma ES tiesību aktu izstrādē policijas sadarbības jomā. Turklāt saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru tam, lemjot par policijas sadarbības uzlabošanu, ir tādas pašas pilnvaras kā Padomei.

Policijas sadarbības galvenais instruments ir Eiropols, kas ir viens no ES plašākas iekšējās drošības infrastruktūras centrālajiem elementiem. Eiropola reformas ietvaros Parlaments ir aktīvi aizstāvējis plašāku parlamentāru kontroli un datu aizsardzības noteikumu pilnveidošanu. Saskaņā ar 2020. gada 9. decembrī pieņemto [Komisijas](#)

[priekšlikumu Parlaments \(saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru\) bija iesaistīts Eiropola pilnvaru stiprināšanā. Jaunās pilnvaras ļaus Eiropalam apstrādāt lielas datu kopas un izstrādāt jaunas tehnoloģijas, kas atbilst tiesībaizsardzības vajadzībām. Tās arī stiprina Eiropola datu aizsardzības sistēmu un parlamentāro uzraudzību. Pārskatītā Eiropola regula stājas spēkā 2022. gada jūnijā.](#)

Dažādās debatēs par cīņu pret terorismu un par vārda brīvību Parlaments nosodīja teroristu uzbrukumus Eiropā un visā pasaulē un aicināja uz vienotību un stingru reakciju. Parlaments arī aicināja pielikt papildu pūles, lai veicinātu pamatbrīvības, un norādīja uz nepieciešamību steidzami pievērsties radikalizācijas un naida runas tiešsaistes aspektiem.

2020. gada 17. decembrī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par ES Drošības savienības stratēģiju 2020.–2025. gadam. [Komisija](#) nāca klajā ar priekšlikumu šai stratēģijai 2020. gada 24. jūlijā. Stratēģijā ir ierosināts nākamo piecu gadu laikā izstrādāt instrumentus un pasākumus, lai panāktu drošību fiziskajā un digitālajā vidē, ietverot terorisma un organizētās noziedzības apkarošanu, hibrīddraudu novēršanu un atklāšanu un kritiskās infrastruktūras noturības palielināšanu, kibersdrošības veicināšanu un pētniecības un inovācijas sekmēšanu.

2021. gada 6. oktobrī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par mākslīgo intelektu (MI) krimināltiesībās un policijas un tiesu iestāžu īstenoto MI izmantošanu krimināllietās. EP deputāti norādīja uz algoritmiskās neobjektivitātes risku MI lietojumos un uzsvēra, ka, lai novērstu diskrimināciju, ir nepieciešama cilvēku veikta uzraudzība. Viņi arī lūdza noteikt moratoriju sejas atpazīšanas sistēmu ieviešanai tiesībaizsardzības nolūkos.

Parlaments ir iesaistīts šādu tiesību aktu novērtēšanā un kontrolē un pārskata attiecīgos tiesību aktu priekšlikumus:

- Komisijas paziņojums “[Terorisma apkarošanas programma Eiropas Savienībai: paredzēt, novērst, aizsargāt, reaģēt](#)”, ko pieņēma 2020. gada 9. decembrī;
- Komisijas 2020. gada 16. decembrī publicētā [jaunā ES kibersdrošības stratēģija](#), kurā ierosināti jauni noteikumi, ar kuriem fiziskās un digitālās kritiski svarīgās struktūras tiktu padarītas noturīgākas;
- Komisijas 2021. gada 14. aprīlī publiskotā [stratēģija organizētās noziedzības apkarošanai 2021.–2025. gadam](#).
- Komisijas paziņojums “[ES ceļvedis narkotiku tirdzniecības un organizētās noziedzības apkarošanai](#)”, kas pieņemts 2023. gada 18. oktobrī.

Lai nodrošinātu to, ka tiesībaizsardzības iestādes visā ES var labāk sadarboties saskaņā ar mūsdienīgu noteikumu kopumu, Komisija 2021. gada 8. decembrī [ierosināja ES Policijas sadarbības kodeksu](#), kas racionalizēs pašreizējo dažādo ES instrumentu un daudzpusējo sadarbības nolīgumu sadrumstalotību. Ierosinātie pasākumi ietver ieteikumu par operatīvo policijas sadarbību, jaunus noteikumus par informācijas apmaiņu starp tiesībaizsardzības iestādēm visās dalībvalstīs un pārskatītus noteikumus par datu automatizētu apmaiņu policijas sadarbībai Prīmes sistēmas ietvaros. Parlaments ir iesaistīts ierosināto pasākumu apstiprināšanā.

Parlaments pašlaik gatavo ziņojumus un rezolūcijas par šādiem jautājumiem: cilvēku tirdzniecības novēršana un apkarošana un šajos noziegumos cietušo aizsardzība, vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, kibervardarbība, seksuāla vardarbība pret bērnu tiešsaistē,

kibernoziedzība un kibersdrošība, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana un terorisma finansēšana, Eiropas elektronisko pierādījumu sniegšanas un saglabāšanas rīkojumi elektronisko pierādījumu gūšanai krimināllietās, e-privātuma un elektronisko sakaru konfidencialitātes reforma, Šengenas Robežu kodeksa pārskatīšana, vīzu izsniegšanas procedūru digitalizācija, sarunas ar Interpolu, sadarbība tiesībsardzības jomā, automatizēta datu apmaiņa policijas sadarbībai (Prīme II), iepriekšējas pasažieru informācijas vākšana un pārsūtīšana, Mākslīgā intelekta akts, terorisms un vardarbīga radikalizācija, traucējoša spieģprogrammatūra un informācijas un datu plūsmu apmaiņa ar Amerikas Savienotajām Valstīm.

Policijas sadarbības un iekšējās drošības politika joprojām attīstās, galvenā uzmanība tiek pievērsta ES mēroga draudu un noziedzības efektīvākai apkarošanai, un Parlaments jo īpaši uzrauga, lai šīs darbības tiktu veiktas, ievērojot pamattiesību un datu aizsardzības noteikumus. Lai gan ES policijas sadarbības aģentūrām piemērojamie noteikumi ir pilnībā pārstrādāti, joprojām būs nepieciešami saskaņoti centieni, lai vēl vairāk stiprinātu policijas sadarbības pasākumus, jo īpaši datu un pierādījumu apmaiņu starp dalībvalstu tiesībsardzības iestādēm un starp šīm iestādēm un ES aģentūrām. Parlaments ir mudinājis dalībvalstis veikt nepieciešamos tehniskās standartizācijas uzlabojumus attiecībā uz datu kvalitāti un izveidot tiesisko regulējumu, lai nākotnē īstenotu pieeju "informācijas apmaiņa pēc noklusējuma". Šajā sakarībā ES būs rūpīgi jārisina problēmas, kas saistītas ar jaunajām tehnoloģijām, mākslīgo intelektu, šifrēšanu un robežu, drošības un migrācijas informācijas sistēmu sadarbību.

Tā kā uzdevumu skaits palielinās un prasības pieaug, ir jānodrošina, ka ES aģentūras saņem atbilstošus finanšu resursus un cilvēkresursus.

Tagad Parlaments ir pilntiesīgs institucionāls dalībnieks iekšējās drošības politikas jomā, un tam vajadzētu pildīt būtisku lomu policijas sadarbības politikas novērtēšanā un noteikšanā.

Alessandro Davoli

10/2023

4.2.8. PERSONAS DATU AIZSARDZĪBA

Personas datu aizsardzība un privātās dzīves neaizskaramība ir Eiropas pamattiesības. Eiropas Parlaments vienmēr ir uzstājis uz to, ka ir jārod līdzsvars starp drošības palielināšanu un cilvēktiesību aizsardzību, tostarp attiecībā uz datu aizsardzību un privātumu. 2018. gada maijā stājās spēkā jaunie, digitālajam laikmetam pielāgotie ES datu aizsardzības noteikumi, kas nostiprina iedzīvotāju tiesības un vienkāršo noteikumus uzņēmumiem. Eiropas Parlamenta pasūtījumā sagatavotajā pētījumā norādīts, ka ES tiesību akti, kas attiecas uz datu plūsmu regulēšanu, Eiropas Savienībā ik gadu veido IKP 51,6 miljardus EUR vērtībā. Pētījums, kas sagatavots Izmeklēšanas komitejai *Pegasus* un līdzvērtīgas novērošanas spieģelprogrammatūras izmantošanas izmeklēšanai (PEGA komitejai), apliecina datu aizsardzības nozīmi demokrātijas un individuālo brīvību aizsardzībā Eiropas Savienībā.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 16. pants;
ES Pamattiesību hartas 7. un 8. pants.

MĒRĶI

Eiropas Savienībai ir jānodrošina, lai konsekventi tiktu piemērotas pamattiesības uz datu aizsardzību, kas ir noteiktas ES Pamattiesību hartā. Ņemot vērā eksponenciālo datu pārsūtīšanas apjoma pieaugumu, (datu apmaiņa starp ES, ASV un Kanādu veido lielāko daļu no šī pieauguma), ir jāstiprina ES nostāja attiecībā uz personas datu aizsardzību visās ES politikas jomās.

SASNIEGUMI

A. Institucionālais satvars

1. Lisabonas līgums

Pirms Lisabonas līguma stāšanās spēkā tiesību akti attiecībā uz datu aizsardzību brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (BDTT) bija sadalīti starp pirmo pīlāru (datu aizsardzība privātām un komerciālām vajadzībām, izmantojot Kopienas metodi) un trešo pīlāru (datu aizsardzība tiesībaizsardzības vajadzībām, ko pārzināja starpvaldību līmenī). Līdz ar to lēmumu pieņemšanas process balstījās uz diviem dažādiem noteikumu kopumiem. Pīlāru struktūra izzuda, stājoties spēkā Lisabonas līgumam, kas ir radījis stingrāku pamatu skaidrākas un efektīvākas datu aizsardzības sistēmas izveidei, vienlaikus paredzot jaunas pilnvaras Eiropas Parlamentam, kas nu kļuvis par līdzvērtīgu partneri likumdošanas procesā. LESD 16 pants nosaka, ka Eiropas Parlaments un Padome pieņem noteikumus par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz Eiropas Savienības iestāžu, struktūru un aģentūru veikto personas datu apstrādi, kā arī personas datu apstrādi, ko veic dalībvalstīs saistībā ar Eiropas Savienības tiesību aktu darbības jomu.

2. Stratēģiskās pamatnostādnes brīvības, drošības un tiesiskuma telpā

Pēc Tampere programmas un Hāgas programmas (attiecīgi 1999. gada oktobris un 2004. gada novembris) 2009. gada decembrī Eiropadome apstiprināja daudzgadu programmu brīvības, drošības un tiesiskuma telpas (BDTT) jomā laikam no 2010. līdz 2014. gadam – Stokholmas programmu. 2014. gada jūnija secinājumos Eiropadome definēja likumdošanas un darbības plānošanas stratēģiskās pamatnostādnes BDTT jomā, kā tas ir noteikts LESD 68. pantā. Viens no pamatmērķiem ir uzlabot personas datu aizsardzību ES.

B. Galvenie likumdošanas instrumenti datu aizsardzībai

1. ES Pamattiesību harta

ES Pamattiesību hartas 7. un 8. pantā privātās dzīves neaizskaramība un personas datu aizsardzība ir atzītas par cieši saistītām, taču atsevišķām pamattiesībām.

2. Eiropas Padome

a. 1981. gada Konvencija Nr. 108

Eiropas Padomes 1981. gada 28. janvāra Konvencija par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz automātisku personas datu apstrādi bija pirmais juridiski saistošais instruments, kas pieņemts datu aizsardzības jomā. Tās mērķis ir "(..) nodrošināt jebkurai personai (..) tās tiesību un pamatbrīvību, it īpaši privātās dzīves jomā, ievērošanu attiecībā uz automātisku personas datu apstrādi". Protokola, ar kuru groza konvenciju, mērķis ir paplašināt tās darbības jomu, paaugstināt datu aizsardzības līmeni un uzlabot tā efektivitāti.

b. Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECK)

1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantā ir nostiprinātas ikviena cilvēka tiesības uz "privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes" neaizskaramību.

3. Pašreizējie ES leģislatīvie instrumenti datu aizsardzības jomā

a. Vispārīgā datu aizsardzības regula (GDPR)

2018. gada maijā stājās spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). Tās mērķis ir aizsargāt visus ES iedzīvotājus pret privātuma un datu aizsardzības pārkāpumiem pasaulē, kurā datiem ir aizvien lielāka nozīme, vienlaikus izveidojot skaidru un konsekventāku regulējumu uzņēmumiem. Pilsoņu tiesības ietver prasību, ka viņiem jādod skaidra piekrišana savu datu apstrādei, un tiesības saņemt skaidru un saprotamu informāciju par apstrādi; Tiesības tikt aizmirstam: cilvēks var prasīt, lai par viņu savāktie dati tiktu dzēsti; tiesības pārnest savus datus pie cita pakalpojumu sniedzēja (piemēram, pārejot no viena sociālā tīkla uz citu); tiesības zināt, ja sistēmas, kur viņa dati glabājas, uzlauztas. Jaunie noteikumi attiecas uz visiem uzņēmumiem, kas darbojas ES. Arī tiem, kas bāzēti ārpus ES. Turklāt ir iespējams piemērot korektīvus pasākumus uzņēmumiem, kas neievēro noteikumus, piemēram, brīdināt tos vai piemērot tiem naudas sodus. 2020. gada

24. jūnijā Eiropas Komisija nāca klajā ar [ziņojumu par regulas izvērtēšanu un pārskatīšanu](#)^[1].

b. Datu aizsardzības noteikumu piemērošanas direktīva

2018. gada maijā stājās spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2016/680 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2008/977/TI. Šī direktīva aizsargā iedzīvotāju pamattiesības uz datu aizsardzību gadījumos, kad personas datus izmanto tiesībaizsardzības iestādes. Tā nodrošina, ka cietušo, liecinieku un noziedzīgos nodarījumos aizdomās turēto personas dati tiek pienācīgi aizsargāti, un atvieglo pārrobežu sadarbību cīņā pret noziedzību un terorismu. 2022. gada 25. jūlijā Eiropas Komisija beidzot publicēja [ziņojumu par Tiesībaizsardzības direktīvas piemērošanu un darbību](#). Tam sekoja Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejas (LIBE) pasūtīts [novērtējuma pētījums](#), kurā pausta kritika par Tiesībaizsardzības direktīvas īstenošanu^[2].

c. Direktīva par privāto dzīvi un elektronisko komunikāciju

Eiropas Parlamenta un Padomes [Direktīva 2002/58/EK](#) (2002. gada 12. jūlijs) par personas datu apstrādi un privātās dzīves aizsardzību elektronisko komunikāciju nozarē (direktīva par privāto dzīvi un elektronisko komunikāciju), kura grozīta ar [Direktīvu 2009/136/EK](#). Tā aptver delikāto jautājumu par datu saglabāšanu, kas vairākkārt ticis iesniegts Eiropas Savienības Tiesā, kura pieņēmusi vairākus ar šo problemātiku saistītus spriedumus, no kuriem pēdējais tika pieņemts [2020. gadā](#) un kurā norādīts, ka ES tiesību akti nepieļauj vispārējā un nediferencētā veidā saglabāt informāciju par datu plūsmu un atrašanās vietu.

Joprojām tiek izskatīts 2017. gada [priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai](#) par privātās dzīves neaizskaramību un personas datu aizsardzību elektronisko sakaru jomā un ar ko atceļ Direktīvu 2002/58/EK (Privātuma un elektronisko sakaru regula). Eiropas Parlamenta eksperti norādīja, ka Parlamentam būtu jāpretojas Padomes mēģinājumiem izslēgt Eiropas datu aizsardzības principu piemērojamību^[3].

d. Uz personas datu apstrādi, ko veic Savienības iestādes un struktūras, attiecas Eiropas Parlamenta un Padomes [Regula \(ES\) 2018/1725](#) (2018. gada 23. oktobris) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi Savienības iestādēs, struktūrās, birojos un aģentūrās un par šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Regulu (EK) Nr. 45/2001 un Lēmumu Nr. 1247/2002/EK. Tā stājās spēkā 2018. gada 11. decembrī.

e. Noteikumi par datu aizsardzību nozaru leģislatīvajos aktos

Papildus iepriekš minētajiem galvenajiem tiesību aktiem datu aizsardzības jomā īpaši noteikumi par datu aizsardzību ir iekļauti arī nozaru leģislatīvajos aktos, piemēram:

[1]Komisijas 2020. gada 24. jūnija paziņojums "Datū aizsardzība kā iedzīvotāju tiesību nodrošināšanas un ES digitālās pārkārtošanās pilārs. Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanas divi gadi" (SWD(2020)0115).

[2]Vogiatzoglou, P. et al., [Assessment of the implementation of the Law Enforcement Directive](#), Eiropas Parlaments, ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, 2022. gada 7. decembris.

[3]Sartor, G. et al., [The impact of Pegasus on fundamental rights and democratic processes](#), Eiropas Parlaments, ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, 2023. gada janvāris, 56.–57. lpp.

- Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2016/681 (2016. gada 27. aprīlis) par pasažieru datu reģistra (PDR) datu izmantošanu teroristu nodarījumu un smagu noziegumu novēršanai, atklāšanai, izmeklēšanai un saukšanai pie atbildības par tiem 13. pants (par personas datu aizsardzību);
- Padomes 2004. gada 29. aprīļa [Direktīvas 2004/82/EK](#) par pārvadātāju pienākumu darīt zināmus datus par pasažieriem (IPI) 6. pants (par datu apstrādi);
- 2022. gada 13. decembrī Komisija pieņēma [divus tiesību aktu priekšlikumus](#) par IPI datu vākšanu un nosūtīšanu, kas aizstās API^[4];
- Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/794 (2016. gada 11. maijs) par Eiropas Savienības Aģentūru tiesībaizsardzības sadarbībai (Eiropolu) VI nodaļa (par datu aizsardzības pasākumiem);
- Padomes Regulas (ES) 2017/1939 (2017. gada 12. oktobris), ar ko īsteno ciešāku sadarbību Eiropas Prokuratūras (EPPO) izveidei VIII nodaļa.

4. ES galvenie starptautiskie nolīgumi par datu pārsūtīšanu

a. Komercedatu nosūtīšana: lēmumi par aizsardzības līmeņa pietiekamību

Saskaņā ar VDAR 45. pantu Komisijai ir pilnvaras noteikt, vai valsts, kas nav ES dalībvalsts, nodrošina pietiekamu datu aizsardzības līmeni, pamatojoties vai nu uz tās tiesību aktiem, vai arī starptautiskajām saistībām, ko tā uzņēmusies.

Tā kā datu pārsūtīšana starp ES un Ziemeļameriku ir eksponenciāli palielinājusies, ASV pusē dominējot privātai tiešsaistes reklāmai un izlūkošanai^[5], Parlaments ir pieņēmis vairākas rezolūcijas, kurās paustas bažas par transatlantiskajām datu plūsmām. Tas jo īpaši uzskata, ka ES un ASV privātuma vairogs nenodrošina pienācīgu aizsardzības tādā līmeni, kādu prasa ES tiesību akti, savukārt EST ir atkārtoti atzinusi par spēkā neesošiem lēmumus par aizsardzības līmeņa pietiekamību attiecībā uz ASV (sk. 2015. gada spriedumu par drošības zonu [Schrems](#) un 2020. gada spriedumu par ES un ASV privātuma vairogu [Schrems II](#)).

Neraugoties uz to, ka ASV datu aizsardzības režīms nav reformēts, Eiropas Komisija panāca vēl vienu vienošanos ar ASV un iesniedza [priekšlikumu](#) vēl vienam ES un ASV datu privātuma regulējumam. Pēc LIBE komitejas priekšlikuma iesniegšanas 2023. gada 11. maijā Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par ES un ASV datu privātuma regulējuma sniegtās aizsardzības pietiekamību, kurā secināja, ka ES un ASV datu privātuma regulējums nenodrošina aizsardzības līmeņa līdzvērtīgumu, tāpēc aicināja Komisiju turpināt sarunas ar ASV kolēģiem, bet atturēties no konstatējuma par aizsardzības līmeņa pietiekamību pieņemšanas, kamēr nav pilnībā īstenoti visi rezolūcijā un EDAK atzinumā sniegtie ieteikumi.

2023. gada 10. jūlijā Komisija pieņēma trešo [ES un ASV datu privātuma regulējumu](#).

b. ES un ASV “Jumta” nolīgums

Saskaņā ar piekrišanas procedūru Parlaments bija iesaistīts nolīguma apstiprināšanā starp ASV un ES par personas informācijas aizsardzību saistībā ar noziedzīgu nodarījumu novēršanu, izmeklēšanu un atklāšanu, kā arī saukšanu pie atbildības

[4] Vavoula, N. et al., [Advance Passenger Information \(API\) – An analysis of the European Commission’s proposals to reform the API legal framework](#), European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, 8 June 2023.

[5] Maciejewski, M., [Metaverse](#), Eiropas Parlaments, ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāts, Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments, 2023. gada 26. jūnijs.

par tiem – tā saukto “jumta nolīgumu”. Tā mērķis ir nodrošināt augsta līmeņa aizsardzību personas informācijai, kas tiek pārsūtīta sakarā ar transatlantisko sadarbību tiesībaizsardzības nolūkos, proti, saistībā ar cīņu pret terorismu un organizēto noziedzību.

c. ES un ASV, ES un Austrālijas un ES un Kanādas nolīgumi par pasažieru datu reģistru (PDR)

ES ir parakstījusi divpusējus pasažieru datu reģistra (PDR) nolīgumus ar Amerikas Savienotajām Valstīm, Austrāliju un Kanādu. PDR dati ietver informāciju, ko pasažieri sniedz, rezervējot lidojumus vai reģistrējoties lidojumiem, un datus, ko aviopārvadātāji savākuši savām komerciālajām vajadzībām. PDR datus var izmantot tiesībaizsardzības iestādes, lai cīnītos pret smagiem noziegumiem un terorismu.

d. ES un ASV Teroristu finansēšanas izsekošanas programma (TFTP)

Saistībā ar Teroristu finansēšanas izsekošanas programmu ES ir parakstījusi divpusēju nolīgumu ar ASV par finanšu ziņojumapmaiņas datu apstrādi un nodošanu no ES uz ASV.

5. Datu aizsardzības aspekti nozaru rezolūcijās

Vairākas Parlamenta rezolūcijas par dažādām politikas jomām skar arī personas datu aizsardzību, lai nodrošinātu konsekveni ar ES tiesību aktiem par datu aizsardzību un privātās dzīves aizsardzību konkrētajās nozarēs.

6. ES datu aizsardzības uzraudzības iestādes

[Eiropas Datu aizsardzības uzraudzītājs \(EDAU\)](#) ir neatkarīga uzraudzības iestāde, kas nodrošina datu aizsardzības pienākumu ievērošanu ES iestādēs un struktūrās. EDAU pamatpienākumi ir uzraudzība, konsultēšana un sadarbība.

[Eiropas Datu aizsardzības kolēģija \(EDAK\)](#) ir kādreizējā 29. panta darba grupa, tagad tai ir ES iestādes un juridiskas personas statuss un neatkarīgs sekretariāts. To veido ES valstu datu aizsardzības iestāžu, EDAU un Eiropas Komisijas pārstāvji. EDAK ir plašas pilnvaras, lai izšķirtu strīdus starp valstu uzraudzības iestādēm un sniegt padomus un vadlīnijas par galvenajiem jēdzieniem Vispārīgajā datu aizsardzības regulā un Datu aizsardzības noteikumu piemērošanas direktīvā.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamentam, kurš privātuma aizsardzību izvirzīja par politisku prioritāti, ir bijusi svarīga loma ES tiesību aktu izstrādē personas datu aizsardzības jomā. Turklāt saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru tam, lemjot par datu aizsardzības reformu, bija tādas pašas pilnvaras kā Padomei. 2017. gadā tika pabeigts darbs pie pēdējās nozīmīgās mozaīkas daļas – jaunā privātuma un elektronisko sakaru regulējuma. Pašlaik tiek gaidīts, kad Padome beidzot pabeigs savu darbu, lai varētu sākties sarunas iestāžu starpā.

Daudzās rezolūcijās Parlaments ir paudis šaubas par ES pilsoņu aizsardzības pietiekamību ES un ASV drošības zonas satvarā un pēc tam arī par ES un ASV privātuma vairogu. Pēc tam, kad *Schrems II* lieta noveda pie Eiropas Komisijas [Īstenošanas lēmuma \(ES\) 2016/1250](#) atcelšanas tāpēc, ka ES un ASV privātuma vairoga nolīgumā paredzētā aizsardzība tika atzīta par nepietiekamu, jo bija bažas, ka pretēji tam, ko prasīja ES tiesību akti, ASV valdības uzraudzības pilnvaras ir neierobežotas, un ka ES pilsoņiem nav efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekļu, Eiropas

Parlaments pieņēma rezolūciju, kurā pauda nožēlu par to, ka Komisija attiecības ar ASV ir nostādījusi augstāk par ES pilsoņu interesēm^[6].

Pēc LIBE komitejas [priekšlikuma](#) iesniegšanas 2023. gada 11. maijā Parlaments pieņēma [rezolūciju](#) par ES un ASV datu privātuma regulējuma sniegtās aizsardzības pietiekamību, kurā secināja, ka ES un ASV datu privātuma regulējums nenodrošina aizsardzības līmeņa līdzvērtīgumu, tāpēc aicināja Komisiju turpināt sarunas ar ASV kolēģiem, bet atturēties no konstatējuma par aizsardzības līmeņa pietiekamību pieņemšanas, kamēr nav pilnībā īstenoti visi rezolūcijā un EDAK atzinumā sniegtie ieteikumi. 2023. gada 10. jūlijā Komisija pieņēma lēmumu par [ES un ASV datu privātuma regulējumu](#).

Parlaments ir izveidojis [komiteju](#), kura ES dalībvalstīs izmeklē *Pegasus* un līdzvērtīgas novērošanas spieģrogrammatūras izmantošanu (PEGA). PEGA komiteja, ko vada [EP deputāts Jeroen Lenaers](#), ir rūpīgi izpētījusi praksi izmantot spieģrogrammatūru, lai izsekotu opozīcijas locekļus, žurnālistus, juristus un pilsoniskās sabiedrības aktīvistus, kā arī to, kā šāda prakse ietekmē demokrātiskos procesus un individuālās tiesības ES. Izmeklēšanas laikā PEGA komiteja apspriedās ar ES un pasaules [vadošajiem akadēmiķiem](#), praktiķiem un iestādēm. Parlamenta Politikas departaments sagatavoja ziņojumus par PEGA darba braucieniem uz [Poliju](#), [Griekiju](#) un Kipru. 2023. gada 8. maijā PEGA komiteja balsoja par savu [galīgo ziņojumu](#), kas satur daudz kritikas un ieteikumus par izmeklēšanu saistībā ar iespējamiem pārkāpumiem un administratīvām kļūmēm ES tiesību aktu piemērošanā saistībā ar *Pegasus* un līdzvērtīgas novērošanas spieģrogrammatūras izmantošanu, ko sagatavoja referente *Sophie in't Veld*, un kurā iekļauts arī ieteikums izveidot ES tehnoloģiju laboratoriju, kas pētītu un uzraudzītu spieģrogrammatūras izmantošanu, kas vērsta pret ES iedzīvotājiem. Parlamenta ieteikums Padomei un Komisijai saistībā ar PEGA ziņojuma tika pieņemts 2023. gada 15. jūnija plenārsēdē. Taču Komisija savlaicīgi nereaģēja uz ieteikumu un bloķēja EP deputātu ierosināto ES tehnoloģiju laboratorijas izmēģinājuma projektu.

Parlaments ir arī pasūtījis vairākus pētījumus, uz kuriem balstīt savu likumdošanas darbību, ņemot vērā tehnoloģiju attīstību un datu aizsardzību, tostarp pētījumu par [Vispārīgās datu aizsardzības regulas \(GDPR\) ietekmi uz mākslīgo intelektu](#), pētījumu par [par biometrijas izmantošanu atpazīšanā un uzvedības atklāšanā](#) un pētījumu par [Metaverse](#).

Šo faktu lapu ir sagatavojis Eiropas Parlamenta Pilsoņu tiesību un konstitucionālo jautājumu politikas departaments.

Mariusz Maciejewski

11/2023

[6] Eiropas Parlamenta 2021. gada 20. maija rezolūcija par Eiropas Savienības Tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedumu lietā C-311/18 – Data Protection Commissioner pret Facebook Ireland Limited, Maximilian Schrems (Schrems II), 28. punkts.

